

Ph.D. Értekezés

Régiók fejlődése, divergenciája Lengyelországban

**Programvezető:
Dr. Buday-Sántha Attila**

**Készítette:
Pusztai József**

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
Közgazdaságtudományi Kar
Pécs, 2011**

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. Lengyelország általános ismertetése és története	9
1.1. FÖLDRAJZI ELHELYEZKEDÉS	9
1.2. NÉPESSÉG	9
1.3. LENGYELORSZÁG TÖRTÉNETE	10
1.3.1. A KÖZÉPKORI LENGYELORSZÁG	11
1.3.2. FÖLOSZTOTT LENGYELORSZÁG	12
1.3.3. II. RZECZPOSPOLITA	13
1.3.4. A II. VILÁGHÁBORÚ	16
1.3.5. LENGYELORSZÁG A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁN	16
1.3.6. LENGYELORSZÁG A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN	22
1.3.7. LENGYELORSZÁG REGIONÁLIS GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI FOLYAMATAINAK MAKRO- ÉS REGIONÁLIS SZINTŰ ELEMZÉSE (KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A 90-ES ÉVEKRE)	22
1.3.7.1. A SZOCIALIZMUS HAGYATÉKA	23
1.3.7.2. A RENDSZERVÁLTÁS UTÁNI ÉVEK.....	26
2. Regionális fejlődés szempontjából releváns tényezők.....	31
2.1. MEZŐGAZDASÁG.....	31
2.1.1. FÖLDHASZNÁLAT ÉS A GAZDASÁGOK PROFILJA	31
2.1.2. A LENGYEL MEZŐGAZDASÁG SZAKOSODÁSÁNAK ALACSONY SZÍNVONALA.....	35
2.1.3. A GAZDASÁGOK TECHNOLÓGIAI FEJLETTSÉGE	36
2.1.4. ÖKOGAZDASÁGOK	37
2.1.5. FALUSI TURIZMUS	37
2.2. NÉPESSÉG ÉS MUNKAERŐPIAC	39
2.2.1. A FOGLALKOZTATÁSI SZERKEZET	42
2.2.2. MUNKANÉLKÜLSÉG ÉS MUNKANÉLKÜLSÉGI RÁTA	44
2.3. KÖRNYEZETVÉDELEM	49
2.3.1. KÖRNYEZETVÉDELMI VONATKOZÁSOK	50
2.4. SZÁLLÍTÁSI INFRASTRUKTÚRA ÉS AUTÓPÁLYA ÉPÍTÉS	53
2.4.1. AUTÓÚTÉPÍTÉSEK LASSÚ SZAKASZA (2000 ELŐTT)	53
2.4.2. AUTÓÚTÉPÍTÉSEK FELGYORSULT SZAKASZA (EZREDFORDULÓ UTÁN).....	55
3. Az EU integráció	57
3.1. AZ INTEGRÁCIÓS FOLYAMAT	57
3.2. AZ EU-CSATLAKOZÁS UTÁNI ÉVEK.....	59
3.2.1. AZ EU-CSATLAKOZÁS UTÁNI REGIONÁLIS FOLYAMATOK.....	59
3.2.2. A CSATLAKOZÁS UTÁNI KIHÍVÁSOK	59
3.2.3. EU ALAPOK LENGYELORSZÁG SZÁMÁRA	61
3.2.4. MENNYIRE HATÉKONY A REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI POLITIKA A CSATLAKOZÁS ÓTA?	62
3.2.5. AZ OECD ELEMZÉSE A CSATLAKOZÁS UTÁNI REGIONÁLIS POLITIKA EREDMÉNYEIRŐL	65
4. Eurorégiók, egyéb területi differenciálódás.....	70
4.1. AZ EURORÉGIÓ FOGALMA	71
4.2. AZ EURORÉGIÓ JOGI ALAPJAI.....	72
4.3. AZ EURORÉGIÓ SZERVEZETEI ÉS MŰKÖDÉSE	73
4.4. AZ EURORÉGIÓ FINANSZÍROZÁSA	75
5. Lengyelország regionális fejlődésének jogi háttere.....	76
5.1. A LENGYEL KÖZIGAZGATÁSI REFORM PREMISSZÁI.....	76
5.2. A REGIONÁLIS FEJLŐDÉS POLITIKAI HÁTTERE	76
5.2.1. HARC A VÁLASZTOTT ÖNKORMÁNYZATISÁGÉRT, GMINA REFORM 1990-IG	76
5.2.2. A MÁSODIK ÖNKORMÁNYZATI SZINT (POVIAT) - 1993.....	76
5.2.3. A SIKER AZ AWS-UW KOALÍCIÓVAL	77

5.2.4.	AZ IMPLEMENTÁCIÓS FÁZIS 1998-2002.....	78
5.3.	TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁS.....	78
5.4.	A REGIONÁLIS POLITIKA INTÉZMÉNYI HÁTTERE 2000-BEN	83
5.5.	KÖVETKEZTETÉSEK	86
5.6.	AZ ÖNKORMÁNYZATI REFORM EREDMÉNYEI	87
5.6.1.	AZ ADMINISZTRÁCIÓS SZOLGÁLTATÁSOK MINŐSÉGE	87
5.6.2.	HELYI KORRUPCIÓ	88
5.6.3.	ÖNKORMÁNYZATI MENEDZSMENTTUDÁS ÉS PÉNZÜGYI FELKÉSZÜLTÉG	89
5.6.4.	HELYI GAZDASÁGPOLITIKA	90
 6. A Vajdaságok gazdasági és társadalmi fejlődésének differenciálódása		92
6.1.	GAZDASÁGI POTENCIÁL	95
6.1.1.	IPAR ÉS ÉPÍTŐIPAR.....	100
6.1.2.	MEZŐGAZDASÁG	103
6.2.	HUMÁN ERŐFORRÁS.....	104
6.3.	NÉPESSÉG.....	105
6.4.	MUNKAERŐPIAC	106
6.5.	ISKOLÁZOTTSÁG	106
6.6.	KÖRNYEZETVÉDELEM	107
6.7.	KÖVETKEZTETÉSEK	108
 7. A lengyel regionális fejlődés a neoklasszikus modell alapján		111
7.1.	KONVERGENCIA FOGALMA	113
7.2.	B-KONVERGENCIA A LENGYEL RÉGIÓKON KERESZTÜL.....	115
7.3.	ÖSSZEFOGLALÁS, TÉZISEK.....	119
 8. Summary.....		124
 9. Felhasznált irodalom.....		125
 10. Mellékletek.....		133
	ÁBRÁK.....	134
	FÜGGELÉKEK	145

Táblázatok jegyzéke

1. Táblázat: A nyugati külkereskedelem és adósság néhány jellemző mutatója-1971-1980.	19
2. Táblázat: Az ipari szektorban a beruházások megoszlása ágazatonként	20
3. Táblázat: A lengyel külkereskedelem arányai országcsoportok szerint	21
4. Táblázat: GDP/Fő adatok Szovjetunió és Kelet-Európa, 1950-98.....	24
5. Táblázat: Lengyelország helye a világ és Európa mezőgazdasági termelésében.....	31
6. Táblázat: Mezőgazdasági művelésbe bevont földterületek használata (2008)	33
7. Táblázat: A technikai infrastruktúra fejlettsége a vidéki területeken	36
8. Táblázat: A népesség alkalmazotti státusz szerinti megoszlása Lengyelországban.....	40
9. Táblázat: A foglalkoztatottak gazdasági ágazatok szerinti megoszlása (2008)	43
10. Táblázat: Regisztrált munkanélküliek, munkanélküliségi ráta.....	45
11. Táblázat: Bruttó havi bérek vajdaságonkénti megoszlása (2008)	47
12. Táblázat: 2007-2013 közötti szimuláció eredményei	62
13. Táblázat: Az EU-források Operatív Programok közötti eloszlása, 2004-2007 (a teljes összeg százalékában)	63
14. Táblázat: EU-források eloszlása az Operatív Programok között 2007 és 2013 között (a teljes összeg százalékában)*	63
15. Táblázat: A Regionális Operatív Programok kiadásainak eloszlása 2007-2013 között (a teljes összeg százalékában)	64
16. Táblázat: NUTS Kategóriák	86
17. Táblázat: A tapasztalt adminisztratív szolgáltatások minősége régióként – összesített index.....	88
18. Táblázat: Önkormányzati korrupció regionális megoszlásban – összesített index	89
19. Táblázat: Pénzügyi tervezés és pénzügyi menedzsmenttudás regionális megoszlásban – összesített index.....	90
20. Táblázat: Helyi gazdaságpolitika regionális megoszlásban – összesített index.....	91
21. Táblázat: Beruházás, innováció, kutatás és fejlesztés, hozzáadott érték a régiókban	93
22. Táblázat: Az egy lakosra jutó GDP különbség aránya 1995-2001 között	100
23. Táblázat: Regresszió eredménye	116

Grafikonok jegyzéke

1. grafikon: A 2003-2006 közötti átlagos növekedési ráták és a 1 főre jutó GDP-re vonatkozó regressziója.....	59
2. grafikon: A Lengyelországba érkező EU-transzferek struktúrája %-ban (2004. május 1-től 2006. április 30-ig)	61
3. grafikon: Az egy főre eső reál GDP a régiók típusa szerint Lengyelországban (2005, lengyel ztoty).....	65
4. grafikon: A nemzeti átlagnövekedéstől való eltérés magyarázó tényezői	66
5. grafikon: Egy főre jutó GDP a lengyel városokban 2005-ben*	66
6. grafikon: Növekvő különbségek a működő tőkevonzó képességben (FDI-növekedés és a kezdeti szintek*)	67

Ábrák jegyzéke

1. ábra Erdősültség aránya	32
2. ábra: A mezőgazdaság nemzetgazdasági súlyának változás a vajdasági GDP-ben	34
3. ábra: Vajdaságok népessége (2010).....	40
4. ábra: A vajdaságok népesség-arányának változása	41
5. ábra: Regisztrált munkanélküliek száma a vajdaságokban	46
6. ábra: GDP/fő logaritmizálva a vajdaságok egymáshoz való viszonyrendszerében	95
7. ábra: Az ipar súlyának változása a vajdaságok GPP-jében.....	101
8. ábra: A bruttó hozzáadott érték változása szektoronként (1995)	102
9. ábra: A bruttó hozzáadott érték változása szektoronként (2001)	103

BEVEZETÉS

Munkám során az elsődleges célkitűzés Lengyelország gazdaságának és regionális politikájának tanulmányozása, elemzése és a konvergencia-tendenciákkal kapcsolatos következtetések levonása volt, különös tekintettel az utolsó tizenöt évre. A felvetett hipotézisek a következők.

1. A rendszerváltás előtti évtizedekben (különösen az 1970-es évektől) a régiók fejlődésére a konvergencia volt jellemző. Ezek az évtizedek az ország szintjén általános társadalmi és gazdasági leszakadást hoztak nemzetközi összehasonlításban.
2. Minden kormányzati erőfeszítés ellenére a rendszerváltástól az EU-csatlakozásig a lengyel régiók gazdasági-társadalmi divergenciája volt megfigyelhető. (Kutatási cél a divergencia mértékének meghatározása is.)
3. Az EU-csatlakozás után minden további kormányzati és EU-erőfeszítés ellenére továbbra is a lengyel régiók gazdasági és társadalmi divergenciája volt jellemző, igaz, csökkenő mértékben.
4. A rendszerváltás óta a divergencia a régiók eltérő fejlődési ütemében érhető tetten, de nem bizonyos régiók leszakadásában. A vizsgált időtávban mindegyik régió konvergál az EU-átlaga irányába (vagy már el is hagyta azt).

Lengyelország és Magyarország társadalmi és gazdasági folyamatainak a rendszerváltás utáni különbözősége és ennek tanulságai Magyarország számára releváns kérdések. Különös tekintettel arra, hogy egyikük az egyik legsikeresebb, a másik pedig a legkevésbé sikeres rendszerváltó posztiszocialista országok közé tartozik. Ezért dolgozatomban ezt a kérdéskört is érintem.

A kutatás során tudományos eredményként a következő *téziseket* fejtettem ki:

1. Lengyelország szocialista iparosítása előtti korszakok jelentős regionális eltéréseit a szocialista korszak csökkentette (különösen a nyolcvanas években egységesen lefelé nivellálta), de nem szüntette meg. Azonban nem alakult ki olyan jelentős fővárosi koncentráció, mint hazánkban, mivel a vajdasági központok mindegyike jutott központi erőforrásokhoz. A rendszerváltás előtt tehát csekély regionális konvergencia volt a jellemző, a rendszerváltás után viszont a trend megfordult. Fontos megjegyezni, hogy különösen a nyolcvanas években a regionális konvergencia általános leromlást jelentett, míg a fordulat utáni divergencia mellett a

leszakadóbb térségek esetében is jelentős a javulás társadalmi és gazdasági tekintetben is.

2. Lengyelországban az elmúlt tizenöt-húsz évben egyértelműen nőttek a regionális különbségek társadalmi és gazdasági szempontból is, amit sikerült matematikai egzakttsággal is bizonyítani. Ennek okaiként (több más tényező mellett) a centralizált szocialista nagyipar leépülését, az eltérő mezőgazdasági birtok- és tulajdonosi szerkezetet, eltérő öröklött történelmi fejlettséget és környezeti állapotokat, az eltérő ipari szerkezetet és fejlettséget, ill. a humántőke különböző fokú fejlettségét találtam.
3. Az EU-csatlakozás után a központi erőfeszítések, mint pl. az autópálya építések, felsőoktatási intézmények számának drasztikus növelése, EU források bevonása stb. csak mérsékelni tudta a divergencia folyamatát, de megállítani nem.
4. Ugyanakkor Lengyelország rendkívül sikeres rendszerváltást hajtott végre: 2010-re többek között mind a bruttó átlagbér, mind az egy főre jutó GDP elérte az uniós átlag 70%-át (vásárlóerő-paritáson), és a régiók konvergenciája a 2008-as világgazdasági válság ellenére is tovább folytatódott az Unió átlagához.

A lengyel példa (részben) érvényes a többi rendszerváltó európai országra is. Az ország a rendszerváltó gazdaságok éllovasa, amely messze a legnagyobb politikai és gazdasági súllyal rendelkezik közülük, így az ország útkeresése, politikai- gazdasági „mozgásai” jelentősen kihatnak mindannyiunk jövőjére. Így az általuk kidolgozott és folyamatosan megvalósított komplex regionális kohéziós megoldások sikerében minden újonnan csatlakozott ország érdekelt, márcsak a közös tapasztalatok okán is. Lengyelország európai- és világpolitikai szerepe kitüntetett a térségben, egyrészt 40 milliós lakossága, 11 milliós amerikai emigrációs populációja, közel hárommilliós németországi és egymilliós franciaországi jelenléte okán, másrészt pedig integratív szerepe folytán is, hiszen az ellentétekkel tűzdelt rendszerváltó országok közötti bonyolult és terhelte viszonyrendszerben neki van a legkisebb kölcsönös elutasítottsága. Mindezek együtt kiemelten indokoltá teszik az ország vizsgálatát a térségben.

A fenti hipotézisek elvetését/megerősítését egyrésztől gazdasági, társadalmi elemzések feldolgozásával, széles statisztikai adatbázis felvonultatásával és elemzésével, ill. kisebb részt személyes interjúkkal (vállalatvezetők, kutatók, adminisztráció) támasztottam alá. A szekunder források elemzése (quantitative analysis) volt a döntőbb faktor, míg az interjúk (semi-structured interview, mivel az előre elhatározott kérdésektől többször el

kellett térni, ill. a megkérdezettek képzettségi, szociológiai háttere nagyon eltérő volt) kiegészítésként szolgáltak.

Másrészről a neoklasszikus növekedési modell egy kiterjesztett változatának az elemzésével és verifikálásával végeztem el a hipotézisek tesztelését. Hasonló elemzésre ugyan található példa a szakirodalomban (USA, Japán, Kína stb. országok esetében - lásd Barro-Sala-i Martin), azonban kelet-közép-európai ország esetében, magyarországi publikációban (Nemeskéri, 2003) (ismereteim szerint) nem történt eddig erre kísérlet.

Ezért a témaválasztás úgy szakmai hiánypótlásnak, mind pedig gyakorlati szükségszerűségnek is tekinthető. Fontosnak tartom, hogy a jövőben a makroökonómiai növekedési modellek (s nem csak a neoklasszikus modellek) további tesztelése/verifikálása egyre több ország régióinak esetében megtörténjen.

Az összetett téma, a nagy adathalmaz és információs anyag létezése miatt kutatásaim során – a teljesség igénye nélkül – megkíséreltem a téma történelmi-földrajzi aspektusaira vonatkozó széles szakirodalom releváns feldolgozását is. Ugyanakkor komoly nehézségekbe ütköztem a téma gazdasági-társadalmi vonatkozású (regionális szempont) szakirodalmának összegyűjtése terén. Kis mértékben földolgozott, kevés forrás állt rendelkezésemre.

Az értekezés első fejezeteiben Lengyelország jelentősebb történelmi, társadalmi, gazdasági folyamatait ismertetem. A természeti adottságok, erőforrások, a sajátos földrajzi-geopolitikai helyzet, a történelmi események, korszakok jelentősen befolyásolták a tér és gazdaság összefüggéseinek alakulását.

A regionális szabályozórendszer részletes ismertetése mellett a rendszer működési rendellenességeinek feltárására is vállalkoztam.

Tanulmányoztam a kilencvenes évek gazdasági, társadalmi folyamatait, valamint értelmeztem a demográfiai, környezetgazdálkodási, az agrár, ipari és infrastrukturális viszonyokat.

Külön fejezetet szántam az egyes régiók gazdasági elemzésének.

Munkámban téma a határmenti együttműködések vizsgálata is.

Reményeim szerint Phd-értekezésem a beruházási döntéseket megelőző, megalapozó belső analízist is jelenthet egy vállalat számára.

Öröm számomra, hogy ezzel a PhD-képzés egyik célját lehetőségeim szerint megvalósíthatom: a képzés alatt elsajátított ismeretek, módszerek segítségével végzett tudományos kutatás és a gazdasági szféra összekapcsolását.

Köszönettel tartozom mindazoknak, akik segítségemre voltak a dolgozat megírásában. Dr. Buday-Sántha Attila professzor úrtól rengeteget tanultam a PhD-képzés során, segítségével, irányításával készítettem el a disszertációm. Köszönetemet szeretném kifejezni a pécsi, leeds-i, krakkói, varsói egyetemeknek, az MTA RKK kutatóinak a támogatásért, szakirodalomért. Végül pedig külön köszönetet szeretnék mondani Agnieszka Szyrak-nak a fordításban, feldolgozásban (lengyel nyelvű szövegek) nyújtott segítségért.

Felhasznált irodalom

1. Robson, Colin: „Real World Research” (Second edition), 2002 Blackwell Publishing, USA, Malden
2. Denzin, K. Norman – Lincoln S. Yvonna (ed.): The Landscape of Qualitative Research: Theories and Issues, Second edition, 2003, SAGE Publications, USA

1. LENGYELORSZÁG ÁLTALÁNOS ISMERTETÉSE ÉS TÖRTÉNETE

1.1. Földrajzi elhelyezkedés

A Lengyel Köztársaság (Rzeczpospolita Polska) Közép-Európa második legnagyobb országa, területe 312.677 km². Európa nyolcadik legnagyobb állama Oroszországgal, Litvániával, Fehéroroszországgal, Ukrajnával, Szlovákiával, a Cseh Köztársasággal és Németországgal, valamint északon a Balti-tengerrel határos.

Felszínének északi és középső része síkság és alacsony dombvidék. A turzásos, homokdűnesoros partvidéktől délre a tavas, mocsaras mazuri-tóhátság 200-300 m magas morénahalmjai, a Lengyel-alföld helyezkedik el. Az alföldet délről a Sziléziai-röghegység, a Lengyel-Középhegység, a Szudéták és a Kárpátok vonulatai határolják.

Leghosszabb folyói a Visztula (1074km), az Odera (854 km), a Bug és a Warta.¹

Az ország éghajlata mérsékelt övi, hideg telekkel és meleg nyárral. Az évi csapadékmennyiség a Lengyel-alföldön kevesebb, mint 500 mm és meghaladja az 1200 mm-t a déli hegyvidéken

Lengyelország jelentős ásványi és mezőgazdasági erőforrásokkal rendelkezik. A kitermelt nyersanyagok fontos szerepet játszanak a lengyel kivitelben. Jelentős szén, fa, földgáz, kréta, kaolin, agyag, kálium- karbonát, cink, ólom és kősó készletei vannak.

Az ország területének csaknem 60 %-a (18,4 millió hektár) művelt terület, az erdők 8,8 millió hektárt borítanak.

A mezőgazdaság erőforrásai közül az eltérő talajadottságok differenciálják leginkább a régiókat. A Visztula és a Warta-menti öntéstalajok mezőgazdasági hasznosíthatósága nagyságrendekkel jobb, mint a tóhátságok menti gyenge podzoloké.²

1.2. Népeség³

Lengyelország népessége 38,2 millió fő, napjainkban a stagnáló népességszám a jellemző.

Varsónak - Lengyelország fővárosának és egyben legnagyobb városának - a lakossága 1,6 millió fő. Fontosabb városok: Lódz, Krakkó, Wroclaw, Poznan és a Gdansk-Sopot-Gdynia alkotta agglomeráció. Az átlag népsűrűség 124 fő/km².

¹ Probáld Ferenc, „Európa regionális földrajza.”, ELTE Eötvös Kiadó, 2000.

² Erre a szempontra Dr. Rudl József hívta fel bírálatában a figyelmemet.

³ Central Statistical Office: „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2001”; Year XLIV, Warsaw.

2003-ban a foglalkoztatottak száma 16 millió volt, a nyugdíjasok száma ugyanakkor elérte a 9,5 milliót. Annak ellenére, hogy a nyugdíjasok száma folyamatosan nő, a lengyel munkaerő a legfiatalabbnak számít Európában.

Etnikai és felekezeti szempontból Lengyelország Európa leghomogénebb országa, a lakosság túlnyomó többsége lengyelországi római-katolikus. Tehát sem a viszonylag homogén nemzetiségi felosztás, sem a vallás, sem pedig a lakosság kultúrája nem lehet alapvető oka divergenciának.

1.3. *Lengyelország története*

A történelmi korszakok, a társadalmi, gazdasági tényezők tér- és időbeli változásai jelentősen befolyásolták a lengyel területi fejlődési folyamatokat. Terjedelmi okok miatt többnyire a regionális és gazdasági tényezők történelmi fejlődésének bemutatására összpontosítok. Lengyelország fontos európai kereskedelmi útvonalak metszéspontjánál fekszik, jellegzetes "köztes-európai" ország. A lengyel államiság kialakulásában meghatározó tényezők az erős és gyakran ellenséges szomszédok, valamint a természetes gátak hiánya a keleti és nyugati határokon. Az a térség, ahol ez a történelem lezajlott, a Balti-tenger, a Kárpátok, az Elba és a Dvina övezte terület, a Lengyel- és a hatalmas Kelet-európai síkság.⁴ (1. ábra)

Igaz ugyan, hogy az ország Európa leghomogénebb országa nemzetiségileg és vallásilag is, azonban a mai országterület történelmileg igen különböző fejlődési utat bejáró országrészekből állt össze, amelynek hatása mindmáig érezhető. A volt osztrák terület, Galícia volt talán gazdaságilag a legszegényebb (több más okon kívül, például az aktuális birodalmakban a periférikus helyzete, illetve a legfőbb kereskedelmi útvonalaktól való távolsága miatt), de a lengyel kultúra és oktatás lehetőségeit tekintve szabadabb volt, mint az orosz területek, és a lengyel kultúra és identitás legfontosabb őrzőjének tekintette magát. Az orosz terület lengyel nyelvű kulturális és oktatási szabadságfoka nagyon alacsony volt, de viszonylag fejlett iparral rendelkezett, az Orosz Birodalmon belül az egyik legfejlettebb területnek számított., 15. A német területek mind gazdasági, mind pedig civilizatórikus szempontból a legfejlettebbek voltak.

Később pedig látni fogjuk, hogy a szocialista rendszer sem tudta felszámolni a jelentős regionális különbségeket (habár csökkentette azokat), a világgazdaság többi részéhez képest leginkább (különösen a hetvenes-nyolcvanas évekre) egységesen deprimálta a gazdasági fejlettségüket.

⁴ Pronobis Witold, „Polska i świat w XX wieku.”, Editions Spotkania.

Összességében a történelem, mint magyarázó faktor, jelentős tényező Lengyelország regionális különbségeinek a megértésében.

1.3.1. A középkori Lengyelország

A lengyel állam, a maival nagyjából megegyező területen, i.sz. 965-ben alakult meg. A korabeli Lengyelország mintegy 250.000 km² kiterjedésű területét körülbelül egy millióan lakták, 15 fő/km²-es népsűrűség jellemezte. 1040-től Krakkó lett a főváros.⁵

A XII. század végén fokozatosan alakult ki az a rendi társadalom, amely az elkövetkező évszázadokban a lengyel történelem főszereplője lett^{6, 7}

Nagy Kázmér III. (1333-1370) uralkodása alatt keletebbre tolta az ország határait, meghódította Halicsot, hűbéresi lettek Nyugat-Podólia és a Rusz (Rus Czervona).⁸

A következő évszázadokban, a királyság fenntartásának érdekében több unió jött létre a szomszéd államokkal: Magyarországgal (1370-1382, 1434-1444, 1576-1586), Litvániával (1386-1795), Svédországgal (1587- 1600) és Szászországgal.^{9, 10} (2. ábra)

A történetírók a XV. század végét és a XVI. századot Lengyelország aranykorának nevezik. Ezen évszázadok alatt megerősödött az a sajátos közigazgatási-társadalmi szerveződés, amely a "nemesi köztársaság" (XVIII. század közepéig tartott) jogrendben öltött testet^{11, 12} (3. ábra).

1386-ban perszónálunió jött létre Lengyelország és a Litván Nagyfejedelemség között. Az Unió célja a Német lovagrend és az orosz támadások elleni védekezés volt. Az orosz-lengyel konfliktusból (1514-1520, 1534-1537) Lengyelország némi veszteséggel került ki (Szmolensk), de a Livóniáért folyó további küzdelem a század egyik fontos külpolitikai tényezője volt. 1569-ben Lengyelország és Litvánia a lublini megállapodás révén egy államtestté vált „Királyi Köztársaság” néven. A köznemesség által közösen választott király uralkodott, közös szejm alakult, közös pénzt használtak. Az állam székhelye Varsó lett (1596-tól Lengyelország fővárosa, végleges főváros 1611-től). Az unió eredményeképpen a Rzeczpospolita 815.000 km²-en terült el, lakossága a század végére 8-10 millió fő.¹³ Az uralkodó jogait korlátozta az 1505-ben bevezetett „nihil novi” (semmi újat

⁵ Szokolay Katalin, „Lengyelország története.”, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.

⁶ Perényi József, „Lengyelország története.”, Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.

⁷ Szokolay Katalin, „Lengyelország története.”, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.

⁸ Jasienica P., „Polska Piastów.”, Varsó, 1989.

⁹ Davis Norman, „History of Poland.”, Columbia University, 1982.

¹⁰ Szokolay Katalin, „Lengyelország története.”, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.

¹¹ Perényi József, „Lengyelország története.”, Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.

¹² Rigóczki Csaba, „Gazdaságföldrajz.”, A Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Kft. Kiadványa.

¹³ Szokolay Katalin, „Lengyelország története.”, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.

nélkülünk) törvény. Ebben az időszakban a nemesség politikai túlsúlya késleltette a városok fejlődését.^{14, 15}

A köznemesség által választott első király Henri Valois volt. Az általa aláírt, "pacta conventa" néven ismert választási feltételek, a lengyel nemesség szabadságát és privilégiumait biztosították. A második választást Báthori István (1576-1586) erdélyi fejedelem nyerte el. Báthori újraszervezte a lengyel hadsereget, a kozákokat a lengyel korona szolgálatába állította, s társadalmi-gazdasági fejlődést biztosított az országnak. (3. ábra) 1579-1582 közötti újabb lengyel-orosz háború után a lengyel trón számára elnyerte egész Livóniát. 1587-től svéd dinasztia (Vasák) foglalta el a lengyel trónt.

A Lengyelország területén zajlott több évtizedes háborúskodás anyagi és társadalmi összeomlást jelentett. Az ország területe 733.500 km²-re csökkent. Lakossága a svéd „áradat” idején harminc százalékkal fogyott. Varsó, Poznan, Krakkó lakóinak közel fele elpusztult. A XVIII. században anarchiába süllyedt ország az európai hatalmak küzdelmének színterévé vált.

1.3.2. Fölosztott Lengyelország

A XVIII. század végén a feudális belharcokban meggyengült Lengyelországot Oroszország, Poroszország és a Habsburg Birodalom felosztotta egymás között.

Az első fölosztás: 1772-ben született meg a három hatalom által aláírt megállapodás a lengyel-litván állam megcsönkítéséről. A Rzeczpospolita elvesztette 733.000 km² területét és 4.500.000 lakosát. A poroszok a területileg legkisebb, de egyben a legfejlettebb országrészhez jutottak. Megszállták Warmiát, a tenger mellék jelentős részét (Gdansk és Torún kivételével), 36.000 km²-t 580 ezer lakossal. Ausztria a krakkói és sandomierzi vajdaságok déli részét és az ukrán vajdaságokat annektálta, 83.000 km²-t, 2,65 millió lakossal. Ezt a területet ettől kezdve "Galiciának" nevezik. Oroszországgé lett a Dvinától és a Dnyepertől keletre eső, kevésbé fejlett 92.000 km² terület 2,3 millió lakossal.

A második fölosztás: 1793-ban az oroszokhoz került 250 ezer km² 3 millió lakossal, a poroszok 57 ezer km²-t foglaltak el, 1 milliós népességgel. A lengyel állam 4 milliós lakosú, 212 ezer km²-es területre szorult vissza.¹⁶ A harmadik fölosztás megszüntette a Lengyel államot. Lengyelország teljes felosztásáról 1795-ben állapodott meg Oroszország és Poroszország.

¹⁴ Perényi József, „Lengyelország története.”, Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.

¹⁵ Rigóczki Csaba, „Gazdaságföldrajz.”, A Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Kft. Kiadványa.

¹⁶ Szokolay Katalin, „Lengyelország története.”, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.

1815-ben a bécsi kongresszus az ország nagy részét Oroszországhoz csatolta. A Poroszországhoz került kisebb részen belül területi autonómiát kapott a Poznani Nagyhercegség (29.000 km²). Szilézia Poroszország legjelentősebb iparvidéke lett. A fejlődő kapitalista viszonyok a poznani területen, Pomérániában és Sziléziában egyaránt gyors gazdasági fellendülést eredményeztek.

A Habsburg Birodalomhoz tartozó Galícia (129 ezer km²; 3,8 millió lakosának 36%-a lengyel) szegényebb, de fejlődésnek induló országrésszé vált. Az osztrákok olcsó nyersanyagforrásnak tekintették, ipara kis mértékben fejlődött. A nyelvi, nemzeti, felekezeti, kulturális jogokat illetően a felosztott Lengyelországon belül Galícia helyzete volt a legkedvezőbb. Itt lengyel volt a közigazgatási nyelve, az iskolákban lengyelül tanultak.¹⁷

Az Oroszországhoz került 471 ezer km²-es területen 6 millióan éltek. A Rzeczpospolita területének 62%-a cári hatalom alá került. Az iskolákban a lengyel helyett orosz nyelven oktattak, korlátozták a társadalmi, tudományos és kulturális életet, szigorú cenzúrát vezettek be. A politikai és nemzeti elnyomás ellenére, a hatalmas orosz piac jelenléte serkentette a lengyel ipar fejlődését. Ekkor épült ki a Kielce környéki és a Dabrowa-völgyi bányász- és iparvidék, Kalisz és Lódz textilipara, a vas- és fémipar Varsó körzetében.¹⁸

1.3.3. II. Rzeczpospolita

Az I. világháború végén Lengyelország visszanyerte függetlenségét. 1923-ban Lengyelország 388.600 km² kiterjedésű, területét tekintve Európa hatodik legnagyobb országa volt. Gdansk szabad város lett, Lengyelország (Zeligowski tábornok) erőszakkal megszerezte a vilnai területet. A Csehszlovák állam foglalta el a tesseni Szilézia területét (ez súlyosan terhelte a két állam viszonyát a két világháború között).¹⁹

A korabeli lengyel közigazgatás 17 vajdaságra oszlott: Varsó a főváros; központi vajdaságok: varsói, lodzi, kielecki, lubelski, bialistocki; nyugati: sziléziai (Katowice), poznani, pomerániai (Torún); keleti vajdaságok; vilnai, nowogródzki, poleski, wolynski (Luck); déli vajdaságok: krakkói, lwowi, stanislawowski, tarnopolski. A vajdaságok pedig járásokból tevődtek össze, tehát ez a felosztás földrajzilag nem állt messze a maitól.²⁰

Nehéz történelmi hagyaték nehezedett a lengyel gazdaságra. A poznani terület

¹⁷ Szokolay Katalin, „Lengyelország története.”, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.

¹⁸ Samsonowicz, Lepkowski H., „Polska. Losy panstwa i narodu.”, Varsó, 1992.

¹⁹ Albert, A. (Wojciech Roszkowski), „Najnowsza historia Polski 1914- 1993. I-II.k., London, 1994.

²⁰ Borsa Maciej, „Az új lengyel régiók az Európai térfejlődésben.”, Pécs, MTA RKK, 2000.

viszonylag fejlett mezőgazdasága szinte teljesen a német ipari központok élelmiszerellátását szolgálta. A királyság textil- és fémipara az orosz birodalom igényeire épült. Galícia elmaradott gazdasága nehezen maradhatott fenn a Monarchia importja nélkül. A hátrányos helyzetet fokozta a háború okozta óriási pusztítás, a hitelrendszer teljes összeomlása, az infrastrukturális összeköttetések hiánya.²¹

1921-ben Lengyelország népessége 27,2 millió fő. A magas természetes szaporulat további gyors ütemű lélekszám növekedést eredményezett. A legnagyobb népsűrűség a déli, a legkisebb a keleti vajdaságokat jellemezte. Az egységes lengyel állam kialakulásának folyamatát nehezítette a soknemzetiségű jelleg, az összlakosság közel 70%-a lengyel, 14%-a ukrán, 8%-a zsidó, 4%-a német. A nyugati és központi területeken a lengyelség élt nagyobb számban, a pomerániai és sziléziai városokban a németek, keleten az ukránok és fehéroroszkok alkották az etnikai többséget. Kb. 6,5 millió lengyel élt az ország határain kívül, ebből 2 millió orosz fennhatóság alatt. A társadalmi szerkezet is a gazdasági elmaradottságot tükrözte: az értelmiség 5%, a polgárság és a földbirtokosok 2%-ot képviseltek. A népesség 34%-a a parasztsághoz tartozott.²² 1921-1923 között a mezőgazdasági termelés már megközelítette a háború előtti színvonalat. 1923-ban a gazdaságot hiperinfláció és nagy munkanélküliség jellemezte. A korabeli miniszterelnök Wladyslaw Grabski, a költségvetés egyensúlyát új adókkal, kölcsönökkel próbálta helyreállítani. Drasztikus takarékosági intézkedéseket vezetett be, csökkentette az állami hivatalnokok számát, minisztériumokat szüntetett meg. Legfontosabb intézkedései közé tartozott a Lengyel Bank megalapítása és a pénzreform. 1925-ben végrehajtották a földreformot, amely keretében a birtokok felső határát országosan 180 hektárban, a keleti területeken 400 hektárban állapították meg. A reformok javulást eredményeztek az ország gazdasági helyzetében, jelentősen csökkent a munkanélküliség. A pozitív folyamatokat azonban bel- és külpolitikai tényezők lassították: két év rossz termése; vámháború a németekkel (felmondták a Felső- Sziléziai szén megvásárlását, válaszul a lengyelek leállították a német árucikkek importját); a szén, fa és cukor (fő lengyel exporttermékek) világpiaci árának esése. A vámháború új piacok, új gazdasági útvonalak kiépítésére készítette a lengyeleket, pl. a gdynia-i kikötő bővítése ellensúlyozta Gdansk szabad város vámrendszerét (ami addig nehezítette a lengyel árucikkek exportját).²³

²¹ Rigóczki Csaba, „Gazdaságföldrajz.”, A Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Kft. Kiadványa.

²² Albert, A. (Wojciech Roszkowski), „Najnowsza historia Polski 1914- 1993. I-II.k., London, 1994.

²³ Pronobis Witold, „Polska i świat w XX wieku.”, Editions Spotkania.

1926 májusában Jozef Pilsudski marsall államcsínnyel átvette az ország irányítását. Fölsimerte, hogy az ország szuverenitását kizárólagosan a Lengyelország szomszédjai közötti erőegyensúly tudja biztosítani. 1932-ben a Szovjetunióval, 1934-ben Németországgal írt alá meg nem támadási szerződést.

1926-ban nőtt az ipari termelés, javultak a munkanélküliségi mutatók. A fogyasztás látványos növekedése kedvezett a mezőgazdaságnak. Hosszú évek után a belső piac kiszélesedése a gazdasági stabilizálódás jeleit mutatta. Kedvezően hatott a világgazdasági konjunktúra (az angliai bányász-sztrájk következtében nőtt a kereslet a lengyel szén iránt), valamint az új kormány iránti bizalom növekedése. A reformok következtében jelentős külföldi tőke áramlott Lengyelországba (főleg angol és amerikai). A következő három évben a gazdasági növekedés világviszonylatban Lengyelországban volt a legmagasabb, látványos eredményeket ért el a bányászat és a kohászat. A munkanélküliség csökkent, nőttek a reálbérek, csökkentek a regionális különbségek.

A kedvező években a mezőgazdasági termelés is növekedett, aminek hatására nőtt a földművesek földvásárlási lehetősége, ami a földreform felgyorsulását segítette elő. Míg 1926-ban 210 ezer ha földet parcelláztak föl, 1927-ben 245 ezer ha-t, 1928-ban pedig további 225 ezer ha-t.

Az 1929-es nagy világválság Lengyelországot sem kerülte el. A hat évig tartó hanyatlás majdnem teljesen fölemésztette a húszas évek végének ígértes eredményeit. 1933-ban az ipari termelés az 1929-es szint 56%-ra esett vissza. A munkanélküliség 1933-ban elérte a 940 ezret és 1935-ben is még csak 830 ezerre csökkent.²⁴ A világválság végére (1935), szomszédaihoz viszonyítva Lengyelország gazdasági lemaradása fokozódott, többek között egyre korszerűtlenebbé vált a hadiipara.

Az 1935-ös év gyakorlatilag az állam beavatkozását és irányítását jelentette a gazdasági életben. A központi négyéves beruházási terv (1936-1939) alapján elindított állami beruházásokat decentralizált ipari központok, övezetek létesítésére fordították. A terv már az első években gazdasági föllendülést eredményezett. Ezzel párhuzamosan, a lengyel haderő fejlesztését szolgáló hat éves terv 1937-ben kezdődött, ami újra korszerűsítette a hadiipart. A legnagyobb beruházás a COP (Központi Ipari Terület) a San és a Visztula közötti ipari övezet kialakítása volt, ahol 1939-ig több mint 100 üzemet építettek és további 300 építése volt folyamatban.²⁵

²⁴ Szokolay Katalin, „Lengyelország története.”, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.

²⁵ Albert, A. (Wojciech Roszkowski), „Najnowsza historia Polski 1914- 1993. I-II.k., London, 1994.

Lassúbb volt a mezőgazdaság fejlődése. Az árszínvonal javult, de nem érte el az 1928-1929-as színvonalat.

Ez a korszak némiképp csökkentette a felosztott országrészekből öröklött regionális különbségeket (egységes közigazgatás, egységes pénz, egységes törvényi szabályozás, decentralizáltabb iparosítás stb.), de nem tudta azokat jelentősen mérsékelni, márcsak a rövid időtáv miatt sem.

1.3.4. A II. világháború

A negyedik fősztás: 1939. szeptember 28-án Ribbentrop és Molotov „cinikus” megállapodást írt alá „határokról és barátságról”. Az egyezményben kitűzött német- szovjet határ Pisa, Narvia, Ostroleka- Treblinka vonal, Búg, Belzec- Wislok vonal és San folyók mentén húzódott. Ennek következtében a Szovjetunió által elfoglalt rész lett a "Bialystocki terület" a következő vajdaságokkal: lwowi, stanislawowski, tarnopolski, wolynski, poleski, nowogrodzki és vilenski. Szovjetunió lemondott a németek javára a lubelski és a varsói vajdaságok jelentős részéről, így biztosítva magának a kizárólagos felügyeletet Litvánia fölött.²⁶

A németek a hozzájuk került lengyel területeket két részre osztották. Az igazán gazdag, iparilag fejlett területeket (91977 km²) közvetlenül a birodalomhoz csatolták, bár külső területnek tekintették. A terület másik részén Krakkó székhellyel „az elfoglalt földek főkormányzóságát” hozták létre.

A lengyel polgári és katonai ellenállás a terror ellenére is igen aktív volt. A háború idején az angol és a francia kormány által is hivatalosan elismert emigráns lengyel kormány működött Londonban. Az oroszok nem ismerték el az emigrációs kormányt, Moszkva az 1944-ben Lublinban megalakult Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottságot, a „lublini kormányt” támogatta, amely később az egész országra kiterjesztette a hatalmát és a szovjet orientáció megalapozója lett.

1.3.5. Lengyelország a II. világháború után

Lengyelország lepusztítva került ki a háborúból, óriási emberi és anyagi áldozatot jelentett e négy év (az 1938-as GDP harmincszorosát). 1945. július 24-én a potsdami értekezleten a három nagyhatalom hangsúlyozta, hogy az Odera-Neisse határ Lengyelország történelmileg indokolt határa. A békeértekezlet döntése értelmében Lengyelország

²⁶ Pronobis Witold, „Polska i świat w XX wieku.”, Editions Spotkania.

megkapta Gdanskot és Szczecint, valamint Kelet-Poroszország délnyugati részét (Königsberg /Królewiec a Szovjetunió része lett). Lengyelország visszakapta a németek által elfoglalt területeket, nyugati határait messze a német területeken belül húzták meg.²⁷

Az új határok között megalakult Lengyelország ugyan saját államisággal, az önállóság látszatával rendelkezett, azonban valós függetlenség nélkül. Miután határait "nyugatra tolták", területe nyugaton 101 ezer km²-rel növekedett, keleten viszont ennek több mint kétszeresével csökkent (területe 311,7 ezer km² lett). A nyugaton kapott területeket többnyire német lakosság lakta, Wroclaw és Szczecin német városok voltak.²⁸ Ez a területi változás paradox módon hozzájárult a lengyelek későbbi nagymértékű mobilitásához, hiszen az áttelepítések révén tömegesen kerültek új lakóterületre, ebből kifolyólag a gazdasági szükségszerűségből adódó, 60-as, 70-es évektől kezdődő mobilitás is elfogadottá vált. A hivatalos adatok szerint Lengyelország a II. világháború idején 644 ezer embert vesztett a hadi cselekmények áldozataként, a polgári lakosság vesztesége 5 millió 384 ezer volt, köztük a németek által elpusztított 3 millió lengyelországi zsidó. 680 ezer civil és 150 ezer deportált katona a Szovjetunióban veszett oda.²⁹ A Holokauszt által okozott tragédia (amely a kutatók szerint akár 6,3 millió ember halálát okozta³⁰) egész Európa számára egy polgárosult, képzett réteg elpusztítását és pótolhatatlan elvesztését is jelentette.

Az újjáépítést nehezítette a szakemberek hiánya, továbbá a tömeges, nyugatra történő kivándorlás. 1946 végéig parcellázásra került 9300 nagybirtok (3,1 millió ha). Az ipari vállalatok államosítását 1946 januárjában kezdték el.

1948-ban Boleszláv Bierut vezetésével megalakult a Lengyel Egyesült Munkáspárt (LEMP). 1944-1947 között gyakoriak voltak a törvénytelen ségek, megtorlások és politikai gyilkosságok. A szovjet koncentrációs táborokba, a GULAG-ra 1 millió lengyelt hurcoltak el. Jelentős részüket már 1945 előtt deportálták.³¹

1948-tól a gazdaságot a nehézipar által uralt erőltetett iparosítás jellemzi. 1950-1956 között közel egymillió új munkahely jött létre, ami hozzájárult a munkanélküliség felszámolásához.

Az 1950 júliusában meghirdetett hatéves terv, 158%-os ipari termelési növekedést irányzott elő 1949-hez viszonyítva: új iparágakat létesítettek: hajóépítés, autóipar,

²⁷ Pronobis Witold, „Polska i świat w XX wieku.”, Editions Spotkania.

²⁸ Samsonowicz, Lepkowski H., „Polska. Losy państwa i narodu.”, Varsó, 1992.

²⁹ Szokolay Katalin, „Lengyelország története.”, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.

³⁰ Davis, Norman: „Európa története, Osiris Kiadó, Budapest, 2001

³¹ Pronobis Witold, „Polska i świat w XX wieku.”, Editions Spotkania.

repülőgépgyártás stb. Óriási kombinátok születtek, mint az oswiecimi (auschwitz) vegyi művek, vagy az óriáskohó Nowa Huta.

Az 1948 után felerősödött kollektivizálási törekvések csalódást és ellenállást váltottak ki a parasztság köreiben. Progresszív adókkal, adóprésszel, kötelező beszolgáltatással próbálták a parasztságot rákényszeríteni a szövetkezésre, de ez nem járt sikerrel. 1955-ig az összes mezőgazdasági szövetkezet száma alig 10 ezer volt, a parasztság 9%-a lépett be a társulásokba. A mezőgazdasági termelés visszaesett, az élelmiszerhiány egyaránt sújtotta a városokat és falvakat.

1952-ben, a képviselőház által elfogadott szovjet mintájú új alkotmány szerint Lengyelországot 17 vajdaságra és öt vajdasági jogú városra osztották (a 12 ezer települést néhány száz járásba). Alapjában véve e beosztás tükrözte a hagyományokat, figyelembe vette a közigazgatás működésének mechanizmusát és a településszerkezetet.

1955-ben befejeződött a hatéves terv. Az ipari növekedést kivéve egyetlen tervszámot sem sikerült teljesíteni. A tervek irrealitását jelezték az 1952-ben jelentkező gazdasági nehézségek. A mezőgazdaságban nem mondtak le a kollektivizálásról, de lehetővé tették az egyéni gazdaságok fejlődését. A mezőgazdasági termelés még 1955-ben sem érte el a háború előtti színvonalat.

1955-ben az átlagos reáljövedelem Lengyelországban 10-20%-kal alacsonyabb volt, mint 1938-ban.³² 1956 októberében az LMPB KB VIII. plénümán Gomulka programbeszédében élesen bírálta a Sztálini időszak gazdasági és társadalmi politikáját.

Ígéretes belpolitikai változások kezdődtek. Az egyetemekre visszatérhettek az eltávolított professzorok, a sajtó többnyire cenzúra nélkül jelenhetett meg. A szejm elfogadta a munkástanácsokra vonatkozó törvényt.

Az 1956-os fordulat ígéretes volt a gazdaságpolitikában is. Az első évek érezhető javulást hoztak. Az új ötéves tervben (1959-1965) az iparosítás további gyorsítását sürgették azzal az indoklással, hogy csökkenteni kell a lengyel gazdaság relatív fejletlenségét. Új nehézipari üzemek, bányák létesültek (Turoszów, Konin, Tarnobrzeg, Legnica) jelentősebb külföldi kölcsönök nélkül. Mindez elsősorban a Varsói Szerződés államainak katonai potenciálját szolgálta, s teljesen elvonta az anyagi eszközöket az életszínvonal biztosításához szükséges egyéb ipari és mezőgazdasági beruházásoktól.³³

Falun viszonylagos szabadság uralkodott. Nem erőltették tovább a termelőszövetkezetek kialakítását, ugyanakkor a kormány döntései megakadályozták a

³² Szokolay Katalin, „Lengyelország története.”, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.

³³ Szokolay Katalin, „Lengyelország története.”, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.

parasztagazdaságok megerősödését. A kötelező beszolgáltatás és a rendkívül alacsony felvásárlási árak a technológiai fejlesztést, a modernizálást akadályozták.

Gomulka politikája elveszítette a társadalom bizalmát, miután Lengyelország részt vett a csehszlovákiai intervencióban.

1970 decemberében az áremelés kihirdetése sztrájkhullámot okozott, elsőként a gdanski hajógyárban. A hatóságok erőszakkal próbálták megtörni a munkások ellenállását. Tömeges vérontás lett a végeredmény.

Edward Gierek az új főtitkár, az életszínvonal emelését hirdette meg politikai célként.

1970-re Lengyelország lakossága 32,6 millióra emelkedett. Az ország lendületes iparosodása és az urbanizáció hatására változott a lakosság foglalkoztatási szerkezete. Mindezek ellenére még a hetvenes években is viszonylag magas volt a mezőgazdaságból élők száma: 9,6 millió, azaz a lakosság 29,5%-a, a többségük magángazda.³⁴

A háború után, a dinamikusan fejlődő, szovjet mintára szervezett oktatási rendszer elsődleges feladata a háborús veszteségek pótlása volt. 1960-ban az egyetemet, főiskolát végzettek száma 415 ezer, 1970-ben 600 ezer. Nőtt az egyetemi tanárok, kutatók, valamint a tanított egyetemi tárgyak száma is.³⁵

Nyugati kölcsönök adták az alapját a Gierek kormány által megvalósított sajátos „gazdasági csodának”. Azonban ez indította el az országot a drámai eladósodottság útján, miként azt az 1. Táblázat is mutatja.

1. Táblázat: A nyugati külkereskedelem és adósság néhány jellemző mutatója-1971-1980

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Közép- és hosszú távú adósság a fejlett tőkés országok felé (Mrd \$)	1,2	1,5	2,8	4,8	7,6	11,2	14,3	16,9	20,5	23,0
Az adósság éves növekedése (Mrd \$)		0,3	1,3	2,0	2,8	3,6	3,1	2,6	3,8	2,5
Tőkés export (Mrd \$)	2,3	2,6	3,4	5,1	5,7	6,1	6,8	7,4	8,4	9,9
Adósságszolgálat (Mrd \$)	0,4	0,4	0,5	1,0	1,5	2,1	3,1	4,5	6,3	8,1
Az adósságszolgálat exportbevételének aránya (%)	12,4	15,4	14,7	19,6	26,3	34,4	45,6	60,8	75,0	81,8
Tőkés import (Mrd \$)	2,0	2,7	4,8	7,2	8,7	8,9	8,6	8,9	10,3	10,3
Kereskedelmi mérleg (Mrd \$)	+0,3	-0,1	-1,4	-2,1	-3,0	-2,8	-1,8	-1,5	-1,9	-0,4

Forrás: Rocznik Statystyczny, 1978.p. 371.; Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego, 1981. p.15.; Rocznik Statystyczny 1985. p.356.

Megszűnt a mezőgazdasági termékek kötelező beszolgáltatása, javultak a piaci viszonyok. A Gierek-vezetés első három-négy éve jelentős életszínvonal emelkedést,

³⁴ Albert, A. (Wojciech Roszkowski), „Najnowsza historia Polski 1914- 1993. I-II.k., London, 1994.

³⁵ Pronobis Witold, „Polska i świat w XX wieku.”, Editions Spotkania.

szabadabb légkört, látványos új beruházásokat eredményezett. A gigantikus építkezések, a Katowicei nagykohó, az olajfinomító Gdanskban, a fekete- és barnaköszénbányák, az autótutak hatalmas pénzügyi befektetéseket jelentettek. (5. ábra) Lengyelország 1974-ben élelmiszer importra kényszerült. A helyzet romlásához hozzájárultak a Szovjetunióval kötött kedvezőtlen kereskedelmi szerződések, ami az olcsó lengyel exportot drága szovjet importtal váltotta ki. Negatív hatást gyakorolt a romló nemzetközi gazdaság, az olajválság, a recesszió. A 2. Táblázat is mutatja az energetikai, bányászati, nehézipari szektorok beruházási dominanciáját, amelyek már akkor is a gazdasági szerkezetváltás hiányára utaltak a 70-es, 80-es években.

2. Táblázat: Az ipari szektorban a beruházások megoszlása ágazatonként

(1977-es változatlan árakon, százalék)

Megnevezés	1975	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Energetika és bányászat	19,2	35,7	34,4	40,0	36,6	35,1	35,9	37,0	32,9
Fémfeldolgozás	16,8	11,1	7,7	5,2	5,2	5,9	6,4	6,6	6,1
Gépgyártás	24,7	23,1	24,9	21,1	23,2	22,6	21,1	22,2	26,5
Vegyipar	9,6	10,1	9,9	9,5	10,2	10,4	9,3	8,3	7,8
Könnyűipar	6,1	3,6	3,7	3,7	4,2	5,2	6,1	5,5	5,8
Élelmiszeripar	10,1	8,0	11,0	12,2	11,9	11,7	12,1	10,8	11,6

Forrás: Rocznik Statystyczny, 1981. pp.254-255., 1982. pp.190-911., és 1983. pp.206-207.

1972-ben új szerkezetátalakítási folyamat kezdődött. Első lépésként fölszámolták az alapfokú területi egységet, a gromadát, és ezek összekapcsolásával nagyobb „önálló” egységet, helyi települési önkormányzati szintet (gminát) hoztak létre.

1975-ben a közigazgatási reform második hullámában a 17 régi vajdaság helyett 49 újat alkottak.³⁶ Két korábbi közigazgatási szint (kerületek és a vajdaságok) helyett csak egy közigazgatási szintet hoztak létre, amely szintén a vajdaság elnevezést kapta. Így a háromszintű közigazgatási rendszert kétszintű váltotta fel. Ez működött 1989-ig. A reform fölbontotta az évszázados területi egységeket. A gazdasági szempontból értelmetlen átszervezés a hatalom központosítási törekvéseit erősítette. Számos esetben veszélyes nagyvállalati függést létrehozva az adott településen, amennyiben több város esetében is kizárólag egy vállalat jelentette szinte az összes munkalehetőséget. Természetesen ezek összeomlása a rendszerváltás után szinte kilátástalan helyzetbe sodorta az adott településen élőket. Délkelet-Lengyelországot a szakemberek az „egygyáras városok” régiójának nevezték, ahol nemcsak a munkahelyek, hanem sokszor a kommunális szolgáltatások összessége is a vállalathoz kapcsolódott. „Az egyetlen pozitívum talán mégis az, hogy ezek az üzemek valamelyest az ipari munka iskolájává váltak, az ottlakók egy része bizonyos

³⁶ Borsa Maciej, „Az új lengyel régiók az Európai térfejlődésben.”, Pécs, MTA RKK, 2000.

szakképzettséget szerzett..., amely a fejlődés egy új, más alapokon szerveződő hullámában talán és részben hasznosítható”¹⁵

Az 1970-es évek közepétől, az elhibázott beruházási politika miatt növekedett az infláció. A szükséges gazdasági reformok helyett a központi hatalom megerősítésére került sor. A Gierek kormány iránti bizalom 1976-ra összeomlott.³⁷

1976-1980 között a hatalom elvesztette a gazdasági folyamatok feletti ellenőrzést. 1980. július 1-jén sztrájkhullám indult el, a „Szolidaritás” (NSZZ Solidarnosc) néven létrejött szakszervezet demokratizálást és gazdasági reformokat követelt.³⁸ Az ország a gazdasági teljesítőképességét teljes mértékben elveszítette, a külkereskedelem cserearány-romlást szenvedett el, a fejlett országokkal való gazdasági kapcsolatok kiszorultak, helyette az elavult KGST-s gazdasági kapcsolatrendszer erősödött meg, ami nyilvánvalóan nehezítette a párizsi klubbal szemben fennálló adósság törlesztéséhez szükséges „keményvaluta” „kitermelését” (lásd 3. Táblázat).

3. Táblázat: A lengyel külkereskedelem arányai országcsoportok szerint

(1985-ös változatlan áron, százalék)					
Megnevezés	1985	1979	1981	1984	1986
Import					
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Szocialista országok	45,8	54,3	57,8	63,0	63,6
Ezen belül: KGST	43,8	51,7	54,4	58,0	55,9
Nem szocialista országok	54,2	45,7	42,2	37,0	36,4
Ezen belül: fejlett tőkés országok	49,3	37,9	34,4	29,5	29,7
Ezen belül EGK	27,9	19,0	21,6	18,1	20,2
Fejlődő országok	4,98	9,4	7,8	4,6	6,7
Export					
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Szocialista országok	59,9	55,9	50,5	53,1	58,2
Ezen belül: KGST	56,9	5,33	47,3	49,0	51,1
Nem szocialista országok	40,1	44,1	49,5	46,9	41,8
Ezen belül: fejlett tőkés országok	31,5	34,4	34,3	34,5	30,9
Ezen belül EGK	18,4	21,3	21,6	22,2	20,2
Fejlődő országok	na.	na.	14,5	12,3	na.

Forrás: Rocznik Statystyczny, 1987. p.371. és Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego, 1981. p.15. Rocznik Statystyczny, 1985. p.356.

1981. december 13-án hadiállapotot léptettek életbe. A gazdasági helyzetet súlyosbította, hogy az USA gazdasági szankciókat alkalmazott a lengyel katonai diktatúra ellen. Az 1989 júniusában rendezett szabad választásokat a Szolidaritás nyerte, a miniszterelnök Tadeusz Mazowiecki lett.

³⁷ Albert, A. (Wojciech Roszkowski), „Najnowsza historia Polski 1914- 1993. I-II.k., London, 1994.

³⁸ Szokolay Katalin, „Lengyelország története.”, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.

1.3.6. *Lengyelország a rendszerváltás után*

Közép- és Kelet-Európában elsőként Lengyelország (Magyarország mellett) kezdte meg a tervgazdaságról a piacgazdaságra való áttérést. A gazdasági átalakulás nagyon nehéz helyzetből indult: hiperinfláció, a fogyasztási cikkek hiánya és az ipari termelés túlzott koncentráltága jellemezte ezt az időszakot.

Nélkülözhetetlen volt a kezdeti radikális reformok bevezetése. A későbbi miniszterelnök-helyettes, Leszek Balcerowicz által 1989 végén bevezetett reformcsomag („sokterápia”) eredményeként a korábbi mechanizmust piacgazdaság váltotta fel. A reformprogram hamar éreztette hatását, az árak liberalizálása következtében javultak a piaci viszonyok. Az árak stabilizálódása megmutatkozott az infláció alakulásában, amely az 1990-es 685%-ról 1993-ra 43%-ra csökkent, majd folyamatos mérséklődés után 2006-ban 0.7% lett.³⁹ Gyakorlatilag minden kormányzati támogatás megszűnt. Az új devizatörvény bevezetése lehetővé tette a zloty teljes körű konvertibilitását. A külkereskedelmi ügyletek liberalizálása révén nőtt az export és az import. A stabilizációs program hatására az ország rövid ideig tartó, de mély recessziót élt át, azonban Lengyelország volt az egyetlen rendszerváltó gazdaság, ahol a GDP már 1992-ben növekedett. Már 1993-ban 3,8 %-kal bővült, ami az egyik legmagasabb növekedési ráta volt Európában.⁴⁰

1990 óta jelentős változások következtek be az erőforrások allokációja terén - a kereskedelem és a szolgáltatások szektora dinamikusan nőtt és ezzel párhuzamosan visszaesett az építőipar, a mezőgazdasági termelés és az ipari kibocsátás. Ezáltal Lengyelország gazdasági szerkezete a közepesen fejlett országokéhoz hasonlított, azonban az ipari szerkezeti válság miatt a regionális különbségek még jelentősebbé váltak.

1.3.7. *Lengyelország regionális gazdasági és politikai folyamatainak makro- és regionális szintű elemzése (különös tekintettel a 90-es évekre)*

A megszűnt szocialista rendszer súlyos társadalmi és gazdasági örökséget hagyott Lengyelországban.

Az összeomlás legfőbb belső okaként a gazdasági és környezeti leromlást, a világviszonylatban is rendkívüli eladósodottságot, az infrastruktúra fejletlenségét, az általános szegénységet és a belső ellenállási mozgalmakat (pl. Szolidaritás) jelölték meg.

³⁹ Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000

⁴⁰ Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2001”; Year XLIV, Warsaw.

Külső tényezőként jelenik meg az USA és némely szövetségese által diktált következetes katonai és gazdasági verseny, ill. a Szovjetunióban lejátszódó glasznosztj. Számos tanulmány az információ szabad áramlását, a relatíve megnőtt utazási szabadságot, illetve a lengyel származású pápa és a lengyel katolikus egyház antikommunista aktivitását is jelentős okként jelöli meg.

Ebben a fejezetben ezt az örökséget szeretném részletesebben elemezni, az átalakulás nehézségeivel, a regionális különbségek további kiéleződésével együtt.

1.3.7.1. A szocializmus hagyatéka

1990-hez érkezve az ország társadalmi tagozódása sokban hasonlított már a nyugati társadalmakéra, de különösen a mezőgazdaságban foglalkoztatottak magas aránya miatt jelentősen el is tért attól.

A rendszerváltás utáni helyzetben alapvető kérdésként fogalmazódott meg, hogy miként lehetne minél gyorsabban megváltoztatni és versenyképessé tenni a gazdasági és az államigazgatási szférát, tehát gyakorlatilag az állam teljes berendezkedését⁴¹.

A gazdaságban négy alapprobléma jelentkezett. A korábbi központi tervezés eredményeként nagyfokú hiányosságok, ill. torzulások léptek fel az ösztönző rendszerben, a versenyben, az árakban és a gazdasági szerkezetben (részletesebben Kornai J.: Hiány).

A központi tervezés következtében a felelősség elhárítása és a piac kiiktatása miatt a vállalkozói és vállalati innovációs készség alacsony szintre csökkent.

Az árrendszer is messze eltért a fejlett világ áraitól, természetesen tényleges piac és verseny hiányában az árak sem a piaci értékítéletet, sem pedig a valós társadalmi költségeket nem tükrözték. (Például az egy egység GDP előállítására jutó energia felhasználás duplája volt a nyugat-európai átlagnak.)

Végül pedig a zárt rendszerű központi tervezés egy teljesen torz, a valós igényektől elrugaskodott gazdasági szerkezetet hozott létre és konzervált is egyben. Jellemző volt a rendkívül környezetszennyező nehézipar és hadiipar túlsúlya.

A nemzetgazdasági beruházások több mint 70 %-a az elavult nehézipart támogatta, ez egyben azt is mutatja, hogy a nyugati hitelekkel megvalósult beruházások gazdaságtalanok és sok szempontból hatástalanok voltak.

⁴¹ Baltowski, M., Mickiewicz, T.; „Privatisation in Poland: Ten Years After.”; Post-Communist Economies 12/ 2000, No 4.

Mindezek következményeként a gazdasági növekedés nagyon alacsony, majd nemegyszer negatív előjelű lett, a gazdaság gyakorlatilag összeomlott. Számos lengyel kutató szerint a gazdasági növekedés évi rátája a nyolcvanas években szinte végig negatív volt⁴².

4. Táblázat: GDP/Fő adatok Szovjetunió és Kelet-Európa, 1950-98

	1950-73	1973-90	1990-98	1998 GDP/fő	1998 GDP
	egy főre jutó GDP átlagos növekedési rátája			\$ (1990)	millió \$ (1990)
korábbi Szovjetunió	3,36	0,74	-6,86	3 893	1 132 434
Örményország		-0,04	-7,33	3 341	12 679
Azerbajdzsán		-0,29	-9,35	2 135	16 365
Fehéroroszország		1,85	-3,71	5 743	58 799
Észtország		1,27	-0,73	10 118	14 671
Grúzia		1,48	-11,94	2 737	14 894
Kazahsztán		-0,23	-5,09	4 809	74 857
Kirgizisztán		-0,18	-6,82	2 042	9 595
Lettország		1,39	-0,58	6 216	15 222
Litvánia		0,73	-4,55	5 918	21 914
Moldova		0,85	-10,77	2 497	9 112
Oroszország		0,98	-6,53	4 523	664 495
Tadzsikisztán		-1,84	-14,82	830	5 073
Türkmenisztán		-1,67	-8,88	1 723	8 335
Ukrajna		1,15	-10,24	2 528	127 151
Üzbegisztán		-1,17	-3,32	3 296	79 272
Kelet-Európa összesen	3,79	0,51	0,06	5 461	660 861
Albánia	3,59	0,57	-0,41	2 401	7 999
Bulgária	5,19	0,29	-2,36	4 586	37 786
Csehszlovákia	3,08	1,12			
Csehország			-0,36	8 643	88 897
Szlovákia			-0,01	7 754	41 818
Magyarország	3,60	0,85	0,05	6 474	66 089
Lengyelország	3,45	-0,35	3,41	6 688	258 220
Románia	4,80	0,08	-2,45	2 890	64 715
korábbi Jugoszlávia	4,49	1,60	-3,45	4 229	95 337
Horvátország			-1,93	5 963	27 858
Szlovénia			1,09	11 980	23 625
Egyéb korábbi Jugoszlávia			-6,37	2 758	43 854

Forrás: Maddison, Angus (1989): The World Economy in the 20th Century, OECD, Paris

Ahogy a 4. Táblázatból is kitűnik, a 70-es évektől a rendszerváltásig a lengyel gazdaság átlagos éves növekedése rátája -0,35% volt, ez valóban súlyos gazdasági problémát mutat, gyakorlatilag összeomlást tükröz. A rendszerváltás utáni első évtizedben pedig Lengyelország mutatja a legmagasabb átlagos növekedési rátát 3,41%-kal.

⁴² Bratkowski. A., Grosfeld, I., Rostowski, J.; „Investment and Fiance in de novo Private Firms: Empirical results from the Czech Republic, Hungary and Poland.”; CASE-CEU Working Paper Series, No. 21, 1998.

Természetesen, a hatvanas évek növekedése sem értelmezhető optimális tőkeallokáció következményeként, sokkal inkább a voluntarista gazdálkodás extenzív rátájaként.

Ezzel összefüggésben emelem ki a mai napig szinte felmérhetetlen környezeti károsodást, amit részletesebben a későbbi fejezetekben fejtek ki. A környezeti pusztulás elsőszámú előidézői a szennyező nehézipar, a pazarló energiafogyasztás és a környezetvédelmi szabályozás teljes hiánya voltak. Így vált Lengyelország (ENSZ Statisztikai évkönyvei) minden valószínűség szerint a világ egyik, vagy talán a leginkább szennyezett országává.

A környezetszennyezés „költsége” az éves GDP 10-12%-át emésztí fel, szemben az OECD átlag 2-4 %-ával⁴³.

Ezen tényezők eredője természetesen egy fenn nem tartható „fejlődés”, ami által gazdasági zsákutcába került az ország, a teljes eladósodottság, a hiperinfláció és a beruházások csaknem teljes hiánya jellemezte a nyolcvanas évek végét.

A hetvenes években az ország jelentősen eladósodott, 1989-re a GDP/ államadósság aránya 66 %-ra nőtt, ez 43 milliárd USD-nak felelt meg. Ez az arány azért is vált fenntarthatatlanná, mert nem piacképes beruházások valósultak meg belőle, így a hitelek visszafizetését a belőlük megvalósult beruházások képtelenek voltak teljesíteni.

A gazdasági folyamatokat tervezhetetlenné tette a hiperinfláció, ami 1980-1988 között átlagosan évi 38% volt, majd 1989-ben több mint 700%-ot ért el. Ezáltal ellehetetlenült a megtakarítás és a középtávú tervezés is.

Mindezekből levonhatjuk a következtetést, hogy a nyolcvanas évekre a gazdaság teljes mértékben kimerítette tartalékait és összeomlott.

Ugyanakkor gyakran változott a gazdaság mellett fontos szerepet betöltő államigazgatás szerkezete is. A rendszerváltás előtti években három szintjét működtették: az állami, a regionális vagy vajdasági (49) és a helyi szintet, ami kb. 2400 kistérséget és várost jelentett.

A vajdaságok külön költségvetéssel rendelkeztek és bizonyos vagyongazdálkodási, adóbevételi joguk is volt. A vajdákat és a városvezetőket a központi hatalom jelölte ki, a vajdák közvetlenül a Pénzügyminisztérium alárendeltjei voltak. A központi hatalom határozta meg jórészt a kivetett adók mértékét is.

⁴³ Baltowski, M., Mickiewicz, T.; „Privatisation in Poland: Ten Years After.”; Post-Communist Economies 12/ 2000, No 4.

Három alapelvet követtek a közigazgatás fölépítésében: az egységes államhatalom, az egységes költségvetés és az állami vagyon egységességének (nemzeti vagyon) az elvét.

Ebből is látszik a berendezkedés hibrid jellege, hiszen pl. a vajdaság vezetésének a helyi érdekek és a központi utasítások között kellett folytonosan egyensúlyoznia, legtöbbször engedve a központi hatalom utasításainak.

1.3.7.2. A rendszerváltás utáni évek

A kilencvenes évek első éveiben négy fő változtatást kellett sikeresen végrehajtania a kormányzatoknak, a gazdaságnak és természetesen az egész társadalomnak.

- Strukturális igazodás és a világgazdasági vérkeringésbe való integrálódás:

A központi tervgazdaságról a piaczgazdaságra való áttérést az első demokratikus kormány sokkterápiás gazdasági programjával hirdette meg. Megváltoztatták a gazdaságot és a társadalmat érintő szinte összes törvényt.

A változások a külgazdasági kapcsolatok terén is markánsan jelentkeztek (például a Szovjetunióba irányuló kivitel aránya az 1990-es 30%-ról 1991-re 10 % alá süllyedt).

Az új helyzethez való alkalmazkodást nehezítette a modern gazdálkodási, adózási, marketing és management ismeretek hiánya is. Ugyanakkor, mindennemű tőkepiaci és korábbi tapasztalat hiányában, az első ciklusban a lengyel ipar 80%-át kellett privatizálni.

- Nemzetgazdasági változások:

Balcerowicz pénzügyminiszter az infláció radikális letörését tartotta elsődleges feladatának, felsorolásszerűen a programja lényeges elemei:

- A vállalati szféra számára nyújtott támogatások leépítése
- Leértékelés és a zloty részleges konvertibilitása
- 1991-ben újabb leértékelés

A Balcerowicz terv sikeres volt: fölgyorsította a privatizációt, letörte az inflációt és stabilan tartotta a zloty árfolyamát. A sokkterápia jelentős hátrányai: az addig bújtatott munkanélküliség felszínre kerülése (1991-re a kényszernyugdíjazottakkal és a mezőgazdasági kényszergazdálkodókkal együtt a munkanélküliek száma 4,2 millióra nőtt) és a nemzetgazdasági kibocsátás csökkenése. Összességében, a sikeres makrogazdasági stabilizáció súlyos társadalmi következményekkel járt.

- Strukturális változások:

Elindították a részvénytársaságokká alakított állami nagyvállalatokra is kiterjedő privatizációs programot. A részvényeket a management (MBO), külföldi befektetők, befektetési alapok, ill. a dolgozók vásárolhatták meg (a magyarországi MRP-hez hasonlóan). 1990-ben elkészült a csődtörvény, amely szigorú pénzügyi üzletmenetet követelt meg a vállalatoktól. Több-kevesebb sikerrel alkalmazták az ún. voucher-es privatizációt, ami kuponos privatizációként vált ismertté néhány kelet-európai országban.

Fontos hangsúlyozni a vállalkozói kedv jelentős felfutását is, azonban itt meg kell említeni a kényszervállalkozók nem kis hányadát.

Az első években végrehajtott árfelszabadítás, a legtöbb állami szubvenció megszűnése, jelentős gazdasági átrendeződést eredményezett az egyes iparágak vagy vállalatok javára ill. hátrányára.

- Decentralizáció:

E tényező teljesebb kifejtése későbbi fejezetek tárgya. Alapgondolatként említem meg, hogy elindították a közigazgatási reformot jelentő változásokat.

- A regionális különbségek alakulása:

A regionális különbségeket illetően a szakirodalom (pl. Baltowski, M., Mickiewicz, T. 2000) gyakran azt a csoportosítást használja, amelyben külön kezeli a kommunista időszakból eredő regionális különbségeket és a rendszerváltás után keletkezett regionális eltéréseket, korábbi ill. új regionális különbségeknek nevezve.

- Korábbi regionális különbségek:

Az ország regionális különbségei a XX. század előtti időkben gyökereznek. A lengyelországi regionális folyamatok megértéséhez, értelmezéséhez elengedhetetlen e történelmi örökség tanulmányozása. (3. fejezet)

A szocialista rendszer, habár csökkentette (pl. a nehézipar sokközpontú fejlesztése), a nagy regionális különbségek jelentős mérséklését nem tudta megvalósítani (pl. a 70-es évektől rendkívül szűkösen felhasználható erőforrások, a merev képzési struktúra stb. miatt).

(A háború utáni regionális feszültségek meglétéért néhány kutató a Williams-görbe hatást teszi felelőssé. Eszerint, a gazdaság adott (általában alacsonyabb) fejlettségi szintjén a gyorsabb növekedéssel párhuzamosan (álláspontom szerint többnyire intenzív tényezők

hiánya vagy megléte miatt) kiéleződnek a regionális különbségek, amelyek a későbbi évek során csökkenésbe válhatnak.)

Magyarországgal összehasonlítva Lengyelország utolsó rendszerváltás előtti évtizedeit, illetve a rendszerváltás első éveit, megállapítható, hogy a regionális különbségek kapcsán jelentős magyarázó faktor a történelem. A történelmi, gazdaságtörténeti folyamatok megértése nélkül a regionális eltérések semmilyen szinten nem értelmezhetők. (Például Észak-Lengyelországban a német jelenlét miatt alakulhattak ki mezőgazdasági nagyüzemek).

Hasonlóság a két ország között a rendszerváltáskori magas eladósodottság, azonban Lengyelország adósságát kérésére megfizették, míg a magyar tovább nőtt. A lengyel adósságállomány zöme a nyugati kormányok (Párizsi Klub) kezében volt, szemben a magyar adóssággal, ami jellemzően intézményi befektetők és egyéb magánszemélyek irányában volt. Természetesen így könnyebb volt az adósság megfelezéséről tárgyalni, míg Magyarország ezt érdemben meg sem próbálta. A rendszerváltás előtt is a lengyel társadalomban jelentős egyházi befolyás érvényesült, Magyarországon ez nem volt jellemző. Különbség volt a két ország között a rendszerváltáskor a két ország nyitottságában is: a lengyel gazdaság zártabb, kevésbé nyugat-orientált volt, már csak a gazdasági bojkott miatt is.

Végül pedig jelentős különbség volt a privatizáció folyamatában is: a lengyel privatizáció elnyújtott volt, a foglalkoztatás megtartására irányult és kevésbé koncentrált az állami bevételek növelésére, mivel az államadósság megfelezését követően nem ez volt az első számú prioritás. A privatizációs technikát illetően pedig elsősorban a kuponos privatizációt preferálták (természetesen az MBO, MRP és a cash-alapú privatizáció is jelen volt). Ezért a privatizáció társadalmi elfogadottsága lényegesen nagyobb, mint Magyarországon. A rendszerváltás után Magyarországon a nagyon erősen bevételorientált privatizáció (a magas államadósság miatt) következtében nem volt hangsúlyos szempont a munkahelyek megtartása, ami egymillió munkahely elvesztéséhez vezetett (kb. 20%-kal csökkent a foglalkoztatottság a rendszerváltást követő néhány évben). Ez az egyik oka a magyar gazdaság folyamatos egyensúlytalanságának. Lengyelországban ugyan elég magas a munkanélküliség szintje (10,8% - 2010) (az uniós átlag körüli), de csökkenő tendenciát mutat, azonban a foglalkoztatottság szintje a rendszerváltás óta folyamatosan nő. Természetesen a növekvő foglalkoztatottság belső keresletet generál.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Cartographia Világtatlasz, Budapest, 1999, pp.40, 215.
2. Kondracki J.: "Geografia regionalna Polski". Warszawa, 2000, pp. 11-31.
3. Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2001”; Year XLIV, Warsaw.
4. Probáld F., „Európa regionális földrajza.”, ELTE Eötvös Kiadó, 2000.
5. Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000
6. Pronobis Witold, „Polska i swiat w XX wieku.”, Editions Spotkania.
7. Szokolay Katalin, „Lengyelország története.”, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.
8. Davis, Norman: „Európa története, Osiris Kiadó, Budapest, 2001
9. Maciej, Borsa, „Az új lengyel régiók az Európai térfejlődésben.”, Pécs, MTA RKK, 2000.
10. Stasiak Andrzej, „The new administrative division of Poland.”
11. Probáld Ferenc, „Európa regionális földrajza.”, ELTE Eötvös Kiadó, 2000.
12. Perényi József, „Lengyelország története.”, Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.
13. Rigóczki Csaba, „Gazdaságföldrajz.”, A Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Kft. Kiadványa.
14. Norman, Davis, „History of Poland.”, Columbia University, 1982.
15. Jasienica P., „Polska Piastów.”, Varsó, 1989.
16. Samsonowicz, Lepkowski H., „Polska. Losy panstwa i narodu.”, Varsó, 1992.
17. Albert, A. (Wojciech Roszkowski), „Najnowsza historia Polski 1914- 1993. I-II.k., London, 1994.
18. Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; „Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz.” Budapest 2000
19. Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2001”; Year XLIV, Warsaw.
20. OECD; „Industry in Poland. Structural Adjustment and Policy Options.” Paris, 1992(a).
21. Illés, Iván: "Közép- és Délkelet- Európa az ezredfordulón" Budapest- Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2002
22. Maddison, Angus:: The World Economy in the 20th Century, OECD, Paris, 1989
23. Baltowski, M., Mickiewicz, T.; „Privatisation in Poland: Ten Years After.”; Post-Communist Economies 12/ 2000, No 4.
24. Bratkowski. A., Grosfeld, I., Rostowski, J.; „Investment and Fiance in de novo Private Firms: Empirical results from the Czech Republic, Hungary and Poland.”; CASE-CEU Working Paper Series, No. 21, 1998.
25. Balcerowicz, L.; „Poland's Transformation”; Finance and Development, Vol. 37, No.3., Washington DC, 2000.
26. De Broek, M.; „Growth in Transition: What are the Lessons Learned?"; IMF Research Bulletin, Vol. 1., No.3., Washington DC, December, 2000.
27. Central Statistical Office, Poland; „Environment 2000”; Information and statistical papers, Warsaw, 2000.
28. Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; „Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz.” Budapest, 2000OECD; „Industry in Poland. Structural Adjustment and Policy Options.” Paris, 1992(a).
29. Opallo M, „Industry and Spatial Development in Poland” European Spatial Research and Policy, Vol. 2., 1. Nov.2000.
30. Fajferek Antoni; „Development of Poland's Provinces between 1990-1993.”; Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie; 1997, Nr 483.

31. Bieda M., Prusek A.; „Strategiczna diagnoza gospodarki regionalnej w warunkach transformacji prorynkowej.” (Strategic Dignosis of the Regional Ecopnomy Under the Conditions of Promarket Transformation); Zeszyty naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie Nr 453, Katedra Gospodarki Regionalnej; 1995.
32. Enyedi, Gy.; „Regionális folyamatok Magyarországon az átmeneti időszakban.” Budapest, 1996.
33. Enyedi, Gy. (ed.); „Társadalmi- területi egyenlőtlenségek Magyarországon.” Budapest, 1993.
34. Hajdú, Z.(szerk.); „Regional processes and spatial structure in Hungary in the 1990's.” Pécs MTA RKK, 1999.
35. Horváth, Gy., Rechnitzer, J. (szerk.); „Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.” Pécs, MTA RKK, 2000.
36. Illés, Iván: ”Közép- és Délkelet- Európa az ezredfordulón” Budapest- Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2002

2. REGIONÁLIS FEJLŐDÉS SZEMPONTJÁBÓL RELEVÁNS TÉNYEZŐK

2.1. MEZŐGAZDASÁG

1990 után folyamatosan csökkent a mezőgazdaság, az erdészet és a vadászat lengyel gazdaságon belüli részesedése. 1995-ben e három ágazat aránya 6,0%, 2000-ben 2,9%, 2009-ben alig haladta meg a 2%-ot.⁴⁴ Mindezek ellenére, napjainkban is fontos szerepet játszik a lengyel mezőgazdaság néhány régióban.⁴⁵ Európai viszonylatban is jelentős tényezőként értékelik a lengyel agráriumot.

**5. Táblázat: Lengyelország helye
a világ és Európa mezőgazdasági termelésében**

	VILÁG		EURÓPA	
	1990a	1999	1990a	1999
Búza	13	14	11	10
Rozs	2	1	1	1
Burgonya	2	5	1	3
Cukorrépa	8	8	5	6
Hús termelés	14	15	12	12
Tehéntej termelés	16	19	10	16
Marhaállomány	26	35	12	21
Sertésállomány	6	6	6	6

a-1989-1991 időszak éves átlaga

Forrás: Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland 2001.”
Warsaw, Year XLIV.

2.1.1. Földhasználat és a gazdaságok profilja

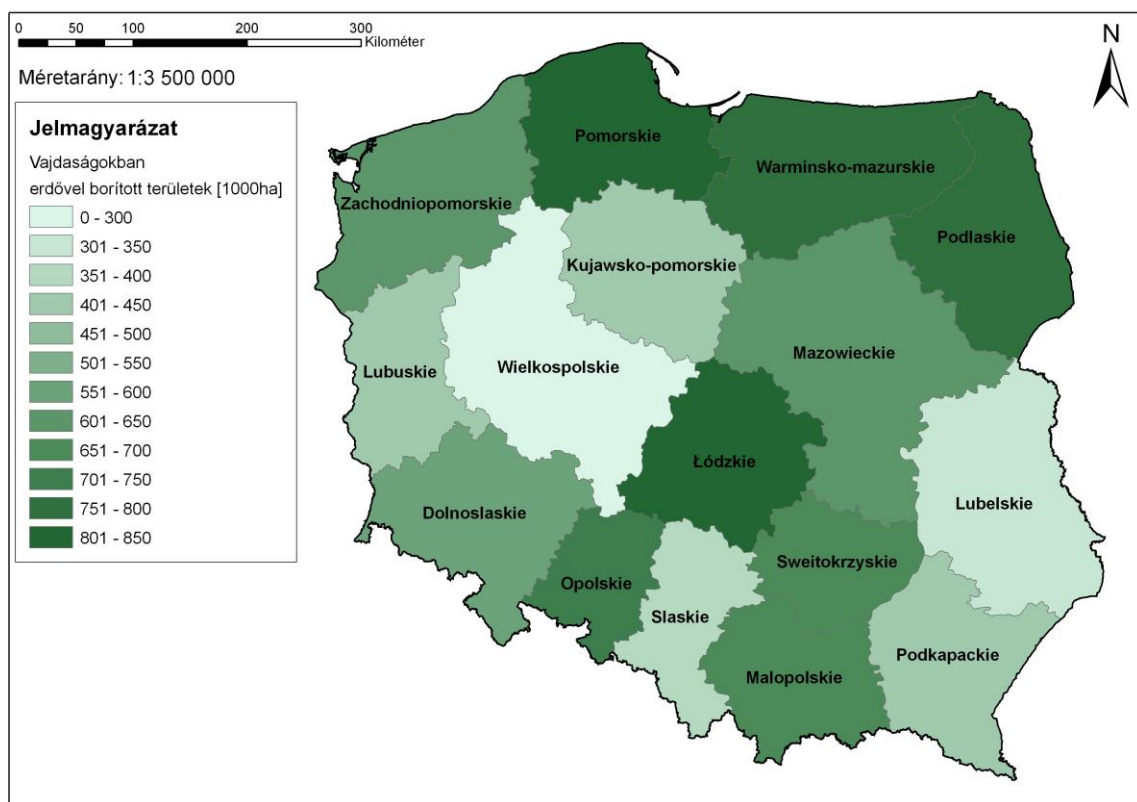
Lengyelország összterületének 51,7%-a mezőgazdasági terület, ami az EU agrárterületének 18 %-át jelenti. A mezőgazdasági terület 41%-a szántó (ebből 38,7% a vetési terület, 2,3% parlag), 7,8% rét, 1,1% gyümölcsös. A korábbi évszázadokban folyamatosan csökkenő kiterjedésű erdők 2008-ban az ország területének 29,6%-át foglalják

⁴⁴ Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland 2001.” Warsaw, Year XLIV.

⁴⁵ Ministry of Agriculture and Rural Development; „Agriculture and food economy in Poland.”; Warsaw, September 2001.

el, ami azt jelenti, hogy 2000-hez képest nőtt az erdősültség, a gyümölcsültetvények területe és csökkent a szántóterület nagysága.^{46,47}

1. ábra Erdősültség aránya

Forrás: Central Statistical Office: „Concise Statistical Yearbook of Poland, 2010; ESRI alaptérképek alapján Szelesi T. szerk. 2011.

A farmergazdaságok az összterület 57%-át birtokolták, és a mezőgazdasági területek 83,9%-án gazdálkodtak. A mezőgazdasági szövetkezetek 2%-on, más jogi személyek 6,3%-on gazdálkodtak. A mezőgazdasági területek 7,8%-ának az állam a tulajdonosa.⁴⁸

A lengyel agrárszektor szerkezetét sok kis gazdaság alkotja, amelyek szervezeti felépítés, tulajdoni forma és termelési nagyság szempontjából egyaránt különbözőek. Az 1996-os mezőgazdasági összeírás alapján a gazdaságok száma 2.046,8 ezer volt, ebben az átlagos birtokméret 9,3 ha.⁴⁹ Ez sok szempontból nehezíti az optimális birtokméret kialakulását.

⁴⁶ Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2001”; Year XLIV, Warsaw.

⁴⁷ Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2009”; Warsaw.

⁴⁸ Ministry of Agriculture and Rural Development; „Agriculture and food economy in Poland.”; Warsaw, September 2001.

⁴⁹ Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland 2001.” Warsaw, Year XLIV.

A tulajdonosi szerkezet 2000-ben: a gazdaságok 83,9%-a a főleg önellátó jellegű tevékenységet folytató magántulajdon.⁵⁰ A gazdaságok 45,9 %-a termel eladási céllal, legtöbbször a kujawsko-pomorski, podlaski, wielkopolski és warmińsko-mazurski vajdaságban. 20% alatt van az ilyen gazdaságok aránya a śląski, małopolski és podkarpacki régióban. Az agrárjellegű délkeleti országrészben a birtokok szétaprózottsága a jellemző (mivel a szocializmus éveiben sem voltak itt jellemzőek a nagy állami gazdaságok), míg az ország északi és nyugati területein elterjedtebbek a nagyobb területen gazdálkodó gazdasági társaságok is, különösen a volt német területen.

6. Táblázat: Mezőgazdasági művelésbe bevont földterületek használata (2008)

	Ország- terület	Ebből:					
		Agrárterület					erdő
		Összesen	Szántó	gyümölcsös	rét	Legelő	
	ezer hektár						
Összesen: 1990		18720	14388	272	2475	1585	8754
1995	31269	18622	14286	290	2417	1629	8822
1999	31269	18435	14134	267	2580	1454	8970
2000	31269	18413	14063	267	2608	1475	9004
2008	31268	16154	12094	329	2450	734	9255
Ebből magángazdaságok:	16379	14442	10842	321	2325	670	1114
Ebből magán mezőgazdasági váll.	15880	14111	10625	309	2264	661	1056
ahol a szántóföld nagysága:							
1,01-4,99 ha	3123	2571	1754	81	529	89	329
5,00-9,99 ha	3351	2906	2129	103	504	112	287
10,00-14,99 ha	2227	1987	1475	50	330	114	150
15,00-19,99 ha	1470	1324	1000	22	215	78	91
20,00-49,99 ha	3115	2865	2206	29	444	169	146
50,00 ha és több	2594	2458	2061	24	242	99	53

Forrás: Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland 2009.” Warsaw .

„A második világháborút követő kollektivizálás ellenére Lengyelországban fennmaradt a magántulajdon túlsúlya. Az 1989-ben kezdődő politikai és gazdasági változások az állami szektor további zsugorodásához és új tulajdoni formák megjelenéséhez vezettek (pl. különböző vállalati formák és a külső részvény).”⁵¹ 1992-ben megkezdte működését a Mezőgazdasági Kincstári Vagyongyűjtés, amely az állami tulajdonban lévő

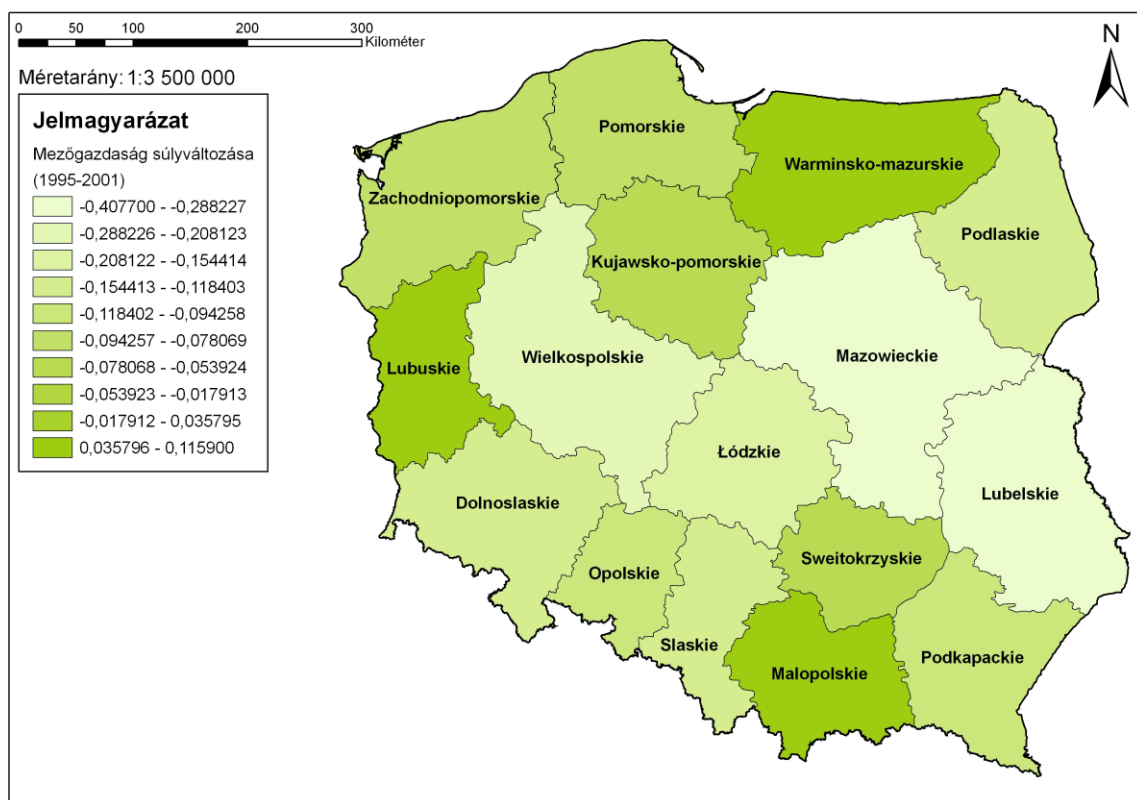
⁵⁰ Ministerstwo Gospodarki; „Polska 2001. Raport o stanie gospodarki.”

⁵¹ Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000

mezőgazdasági vállalkozások átvételével és vezetésével, a farmokhoz tartozó földek eladásával és bérbeadásával foglalkozik.

Földhasználat és birtokméret szempontjából megállapítható, hogy az ország déli és keleti, illetve északi és nyugati részei között jelentős eltérés van. Az előbbieken a kis farmgazdaságok töredezett struktúrával, magas agrárnépességgel rendelkeztek, mégis rugalmasan alkalmazkodtak a gazdasági kihívásokhoz, mert fejlődésük organikus volt. Ezzel ellentétben északon nagy gazdaságok (jellemzően állami) voltak, amelyek alkalmazottjai a lakott településektől távol, külön erre a célra létrehozott településeken éltek. A struktúraváltás és a privatizáció után az új tulajdonosok nem tartottak igényt a munkájukra, ezáltal a mezőgazdasági munkások nagyon nehéz helyzetbe kerültek (jellemzően a volt német területeken). Eképpen ezen területek munkaerő-abszorpciós képesség szempontjából gyengébb helyzetűek, a munkanélküliségi ráta pedig magasabb, mint a keleti, egyébként szegényebb térségekben.⁵²

2. ábra: A mezőgazdaság nemzetgazdasági súlyának változása a vajdasági GDP-ben

Forrás: Central Statistical Office: „Concise Statistical Yearbook of Poland, 2010; ESRI alaptérképek alapján Szelesi T. szerk. 2011.

⁵² Ezen szempontra dr. Illés Iván professzor úr hívta fel a figyelmemet bírálatában.

Ahogy a fenti ábra is mutatja, annak ellenére, hogy az adott időszakban a mezőgazdasági kibocsátás minden vajdaságban nőtt, a vajdasági GDP-ben a mezőgazdaság aránya mindenütt csökkent, kivéve a kettő legsötétebb zölddel jelölt régiókban. Tehát nőtt a GDP-ben a mezőgazdaság aránya a Lubuskie, Maloposkie és a Warminsko-mazurskie régiókban. Stagnált a Sweitokrzysskie és a Kujawsko-pomorskie régiókban. Az összes többi régióban csökkent.

2.1.2. A lengyel mezőgazdaság szakosodásának alacsony színvonala⁵³

A mezőgazdaság helyzetét 2004-ig nehezítette, hogy Lengyelországban nem működött szabályozó kvóta-rendszer. A termelési kockázat teljes mértékben a gazdát terhelte, és csak néhány termény, mint pl. cukorrépa, repcemag, virág vagy zöldségmag esetében volt lehetőség beszerzői szerződést kötni (a termelő és az élelmiszeripari feldolgozó üzem között). Azonban 2004 (EU-csatlakozás) után a KAP bevezetésre került Lengyelországban is. Ez a rendszer már bizonyos kvótákat, kontingenseket, illetve bizonyos garanciákat biztosít a termelők számára, stabilizálva ezáltal a termelést és a gazdálkodást.

A szélsőséges agrometeorológiai adottságok, az árak rendkívüli változékonysága, illetve a gazdasági átalakulás néhány jellegzetes folyamata (pl. tulajdonviszonyok átalakulása) olyan piaci kockázati tényezők, melyek az EU-átlagnál alacsonyabb vállalkozási szakosodást tettek lehetővé a lengyel mezőgazdaságban. Egy kis gazdaság nehezen tud szakosodni, mert a növénytermesztésből nehezen tud megélni (kivéve a zöldség és a gyümölcs), az állattenyésztésnek pedig nagy a tőkeigénye, ezért nehezen megy a szakosodás.

Ezen okokból a lengyel farmok többsége vegyes gazdálkodást folytat, többségük nem szakosodik, egyaránt foglalkozik növénytermesztéssel és állattenyésztéssel. A specializáció hiányából fakad, hogy a piacra vihető mezőgazdasági termékek a teljes mezőgazdasági termelés csupán 60%-át tették ki (2001) (a fennmaradó részt saját fogyasztásra fordították).

A szakosodás alacsony fokának és a mezőgazdaság alacsony intenzitásának előnye, hogy a kisebb szakosodási fokú és különféle szerkezetű mezőgazdasági termelés kevésbé terheli a természeti környezetet. A hagyományos gazdálkodási formák a kiegyensúlyozott és fenntartható (sustainable agriculture) termelésfejlesztés esélyeit javítják.

⁵³ Ministry of Agriculture and Rural Development; „Agriculture and food economy in Poland.”; Warsaw, September 2001.

Mindazonáltal a jövőben, a szakosítás mértékének, valamint a gazdaságok méreteinek növelése a lengyel mezőgazdaság költség-hatékonyságát és versenyképességét javíthatja.

2.1.3. A gazdaságok technológiai fejlettsége

1992-1996 között lassú növekedés mutatkozott a mezőgazdasági gépek vásárlása terén. 1997-2002-között ez a folyamat, a gazdasági trendeknek és a csökkenő befektetési kedvnek köszönhetően csökkenő irányba váltott, majd 2007-től újra nőtt⁵⁴

A Meteorológiai és Vízgazdálkodási intézet adatai szerint 2000-ig 2,3 millió mezőgazdasági vállalkozás csatlakozott az országos vízhálózati rendszerhez (a gazdaságok 76,5%-a).⁵⁵ Ugyanakkor, a csatornarendszer csak 300 ezer gazdaságra terjed ki (a gazdaságok 9,6%-a). 2001-ben Lengyelországban (43505 faluból) 34818 falu tartozott az országos vízellátó rendszerhez, de csak 7108 településen létezett csatornahálózat.⁵⁶ Ezen hálózat további fejlesztése agrárökológiai szempontból is kikerülhetetlen. A regionális eltérés itt is a kisebb gazdaságok irányába negatív, ami tehát a déli, délkeleti régiókat érinti hátrányosabban.

**7. Táblázat: A technikai infrastruktúra fejlettsége a vidéki területeken
1997-ben és 2000-ben**

RÉSZLETEZÉS	EGYSÉG	1997	2000
Fő vízvezeték	Egy egységgé összekapcsolt 1000 farm	1581.8	2340.8
Víz-ellátási index	Nincs kapcsolat/100 lakos	10.8	15.9
Kommunális csatornarendszer	Egy egységgé összekapcsolt 1000 farm	108.3	292.4
Kommunális csatornázási berendezések	Csatornázási egységek	1049	1.878
Csatornázási berendezések gazdaságokban	Csatornázási telepek (egység)	7334	34.324
Szilárd hulladéklerakó helyek	Berendezett és szervezett kirakóhelyek (egység)	842	1.118
Telefonos hálózat elérhetősége	Felhasználók száma/100 lakos	8.7	14,93a
Gáz ellátó rendszer elérhetősége	Gázhálózat felhasználók száma (ezer)	583.7	645a
Kommunális utak	Ezer km	141.1	142.3
Gazdaságokhoz vezető utak	Ezer km	204.7	246.1

a- 1999-es adat

Forrás: Ministry of Agriculture and Rural Development; „Agriculture and food economy in Poland.”; Warsaw, September 2001.

⁵⁴ Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000

⁵⁵ Ministerstwo Gospodarki; „Paport o stanie gospodarki w roku 2000.”

⁵⁶ Ministerstwo Gospodarki; „Polska 2001. Raport o stanie gospodarki.”

2.1.4. Ökogazdaságok

Lengyelországban évről-évre fontosabb ágazattá válik az ökogazdálkodás. A műtrágyát és növényvédő vegyi anyagokat nem tartalmazó, antibiotikum, növekedés-serkentő szerek, vagy genetikailag módosított organizmusok nélkül előállított termékek piaci ára jóval magasabb, mint a hagyományosan termesztett élelmiszereké.⁵⁷ A jövőben ez a gazdálkodási forma komoly jövedelmezőség-javító eszköz lehet a mezőgazdasági vállalkozásokban.

A ökogazdaságok az EU szigorú szabályai szerint működnek, Lengyelországban 2001. március 16-án lépett életbe az ezt szabályozó törvény.⁵⁸ Évente legalább egyszer, az erre fölhatalmazott felügyelet ellenőrzi a biofarmok tevékenységét. Az ellenőrzési munkák egy részét az általános költségvetésből finanszírozzák.⁵⁹ Ezen típusú gazdaságok száma napjainkban dinamikusan növekszik Lengyelország délkeleti és központi részén. Előnyei között szerepel a kitűnő minőségű élelmiszerek előállítása, a természeti környezet védelme és a munkahelyteremtés.⁶⁰

2.1.5. Falusi turizmus

Napjaink új és sikeres vidékfejlesztési ágazata a falusi turizmus. Lengyelország bőven rendelkezik olyan területekkel, ahol a természeti környezet, az ökológiai adottságok biztosítják a körülményeket az aktív és passzív pihenéshez, a feltételeket a turisták egyéni igényeinek megfelelő kikapcsolódáshoz.⁶¹ A falusi turizmus azon öt legfontosabb idegenforgalmi ágazatok egyike, amellyel Lengyelország sikeresen versenyezhet a nemzetközi piacon. Az ágazat fejlesztését segíti elő az EUROGITÉS (European Organization of Rural Turism) tagjaként létrehozott Lengyel Falusi Turizmus Szövetség (Guest Welcoming Farms).⁶²

⁵⁷ Buday- Sántha, A.; „Környezetgazdálkodás”; Budapest, 2002.

⁵⁸ Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000

⁵⁹ Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000.

⁶⁰ Kulikowski Roman; „Changing Spatial Patterns of Polish Agriculture and Some Comparitions with EU Agriculture.”;

⁶¹ Buday-Sántha, A.; „ Agrárpolitika- vidékpolitika.” Budapest- Pécs, 2001.

⁶² Kulikowski Roman; „Transformation of Polish Agriculture after 1989.”; Rural Geography and Enviroment, 2nd Moravian Geographical Conference CONGEO’97.

A falusi turizmus fejlődését az állam adókedvezményekkel, kölcsönökkel; a nem kormányzati szervek képzések, konferenciák szervezésével, kiadványok, katalógusok megjelentetésével támogatják.

A turizmus ezen ágazata legfejlettebb a Mazury, Suwalki, Kaszuby, Bory Tucholskie, Bieszczady, Sudety régióban és Alsó-Sziléziában.⁶³ A falusi idegenforgalom az elmúlt évtizedben Lengyelországban 15,5 ezer munkahelyet hozott létre (2000 után).

Megítélésem szerint a lengyel agrár- és környezetgazdaság a birtok-koncentráció, a nagyon jelentős uniós transzferek, az egyre sikeresebb piaci igazodás és az ökológiai szemléletű termelés előtérbe kerülése stb. miatt a közeljövőben az ország egyik jelentősebb húzóágazatává válhat, de legalábbis biztosan megszűnik jelentős társadalmi és gazdasági teherként lenni, különösen a 2006 óta beindult komplex vidékfejlesztési programok hatására. Az ágazat exporttevékenységét és kibocsátását tovább növeli az élelmiszerek iránti világpiaci kereslet erős növekedése és az élelmiszerárak emelkedése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland 2001.” Warsaw , Year XLIV.
2. Ministry of Agriculture and Rural Development; „Agriculture and food economy in Poland.”; Warsaw, September 2001.
3. Lengyel Köztársaság Budapesti Nagykövetsége, Közgazdasági-kereskedelmi osztály; „Az Európai Uniónak a lengyel mezőgazdasági-élelmiszeri szektorra vonatkozó sztereotípiái.”; Információ 2001/1 2001. január.
4. Kulikowski Roman; „Changing Spatial Patterns of Polish Agriculture and Some Comparitions with EU Agriculture.”;
5. Kulikowski Roman; „Transformation of Polish Agriculture after 1989.”; Rural Geography and Enviroment, 2nd Moravian Geographical Conference CONGEO’97.
6. Ministerstwo Gospodarki; „Paport o stanie gospodarki w roku 2000.”
7. Ministerstwo Gospodarki; „Polska 2001. Raport o stanie gospodarki.”
8. Tóth József; A településhálózat és a környezet kölcsönhatásának néhány elméleti és gyakorlati kérdése. - Földr. Ért. 30, 1981
9. Lovász György; A földrajzi környezetkutatás elméleti és módszertani kérdései. - Földr. Ért. 2-3. füzet. 1981.
10. Tóth József; A terület- és településfejlesztés kölcsönhatása és egysége. - Comitatus. 10.szám., 1993.
11. Hank, Tomas; „Developing Local and Regional Environmental Actions Plans, Case Studies of Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland and the Slovak Republic.” ;

⁶³ Ministry of Agriculture and Rural Development; „Agriculture and food economy in Poland.”; Warsaw, September 2001.

- The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe; Budapest, July 1996.
12. Pusztai József: A kistérségek versenyképességének tényezői, In: A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben, 2001, Csíkszereda, konferenciakötet
 13. Pusztai József: „A Baranyai és vasi falvak gazdasági, társadalmi helyzete (1.); Falu, Város, Régió. 1999/10. Kiadó: VÁTI Kht. Budapest
 14. Pusztai József: „A Baranyai és vasi falvak gazdasági, társadalmi helyzete (2.); Falu, Város, Régió. 2001/2. Kiadó: VÁTI Kht. Budapest
 15. Klima Stanisława; „Problems of the Environmental Protection in the Polish-Slovak Frontier Area.”; Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie Nr 453, 1995.
 16. Klima Stanisława; „Regional Ecological Policy in the Process of Ecological Transformation.”; Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie Nr 485, 1997.
 17. Zgliniski, W.; „Kształtowanie się rolnictwa strefy podmiejskiej Warszawy.”; Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, 1995.
 18. www.paiz.pl
 19. Zgliniski, W.; „Transformation of State Farms in Poland Ownership Patterns.” Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, 1998. Elekes T.
 20. Elekes T.; Ökopottíp kategóriák elhatárolása egy vulkáni fennsík peremén.- Földr. Közl. 1-2. Szám. Budapest, 1999.
 21. Elekes T.; Az erdőszűtség változása egy vulkáni fennsík peremi kistérségben. In: Ember és környezet-elmélet, gyakorlat. PTE Földrajzi Intézet, Pécs, 2001.
 22. Government Centre for Strategic Studies; „Poland 2000-2001. The Economic Performance”; Warsaw, May 2001.
 23. World Bank; „Poland- the Functioning of the Labour, Land and Financial Markets: Opportunities and Constraints for Farming Sector Restructuring.” World Bank Country Study, Washington DC, 2001b.
 24. Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000
 25. Buday-Sántha, A.; „ Agrárpolitika- vidékpolitika.” Budapest- Pécs, 2001. Dialog-Campus
 26. Buday- Sántha, A.; „Környezetgazdálkodás”; Budapest, 2002. Dialog- Campus
 27. Buday- Sántha, A.; „Környezetvédelem- vidékfejlesztés-agrártermelés”: Pécs, 2002.

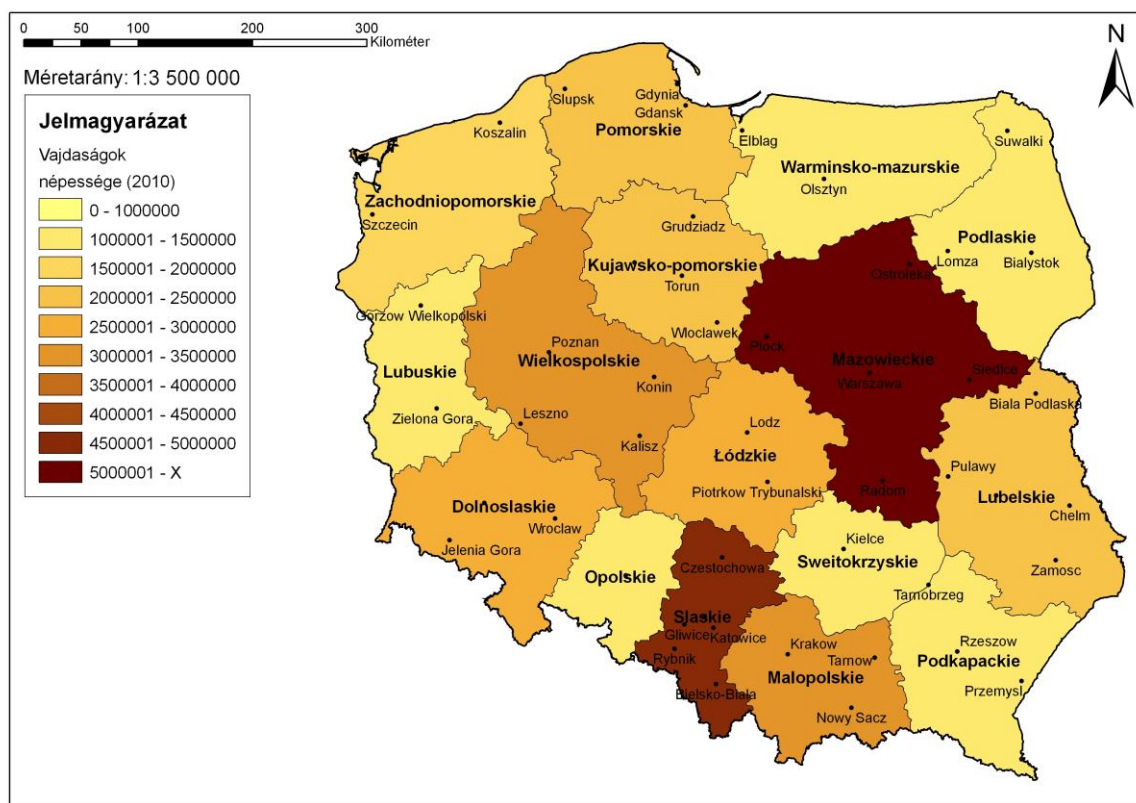
2.2. NÉPESSÉG ÉS MUNKAERŐPIAC

A munkaerőpiac mennyiségi változásait a demográfiai folyamatok határozzák meg. Az 1990-2004 közötti időszakot a természetes szaporulat folyamatos csökkenése jellemezte. A közép- és kelet-európai államok többségére jellemző folyamat korszerkezeti változásokat eredményezett az aktív (18-59/64 év) és az eltartott (0-17 év, 60/65 fölött) népességben egyaránt. Az 1990 utáni egy évtized alatt 17,8%-kal csökkent a fiatalok, 16%-kal nőtt a nyugdíjas korosztály aránya.⁶⁴

⁶⁴ Dziewonski K., Korelli P.; „Migration and settlement: 11. Poland.”; International Institute for Applied Systems Analysis; Luxemburg, Austria, October 1981.

2000. december végén Lengyelország népessége 38.644 ezer fő volt, az aktív népesség aránya tíz év alatt 60,6%-ról 61,2%-ra nőtt.⁶⁵ A következő évtizedben enyhén tovább csökkent a lakosság száma, 2009-ben 38,2 millió fő volt. (6. ábra)

3. ábra: Vajdaságok népessége (2010)

Forrás: Central Statistical Office: „Concise Statistical Yearbook of Poland, 2010; ESRI alaptérképek alapján Szelesi T. szerk. 2011.

8. Táblázat: A népesség alkalmazotti státusz szerinti megoszlása Lengyelországban

Ezer fő

Meghatározás	2002	2005	2007	2008
Összesen	12728,9	12727,5	13334,0	13712,5
Alkalmazott	8736	8786	9387	9762
Közalkalmazott	1582	1588	1590	1601
Vállalkozók, egyéni foglalkoztatottak	3889	3841	3846	3852
Mezőgazdasági munkás	1837	1837	1837	1837

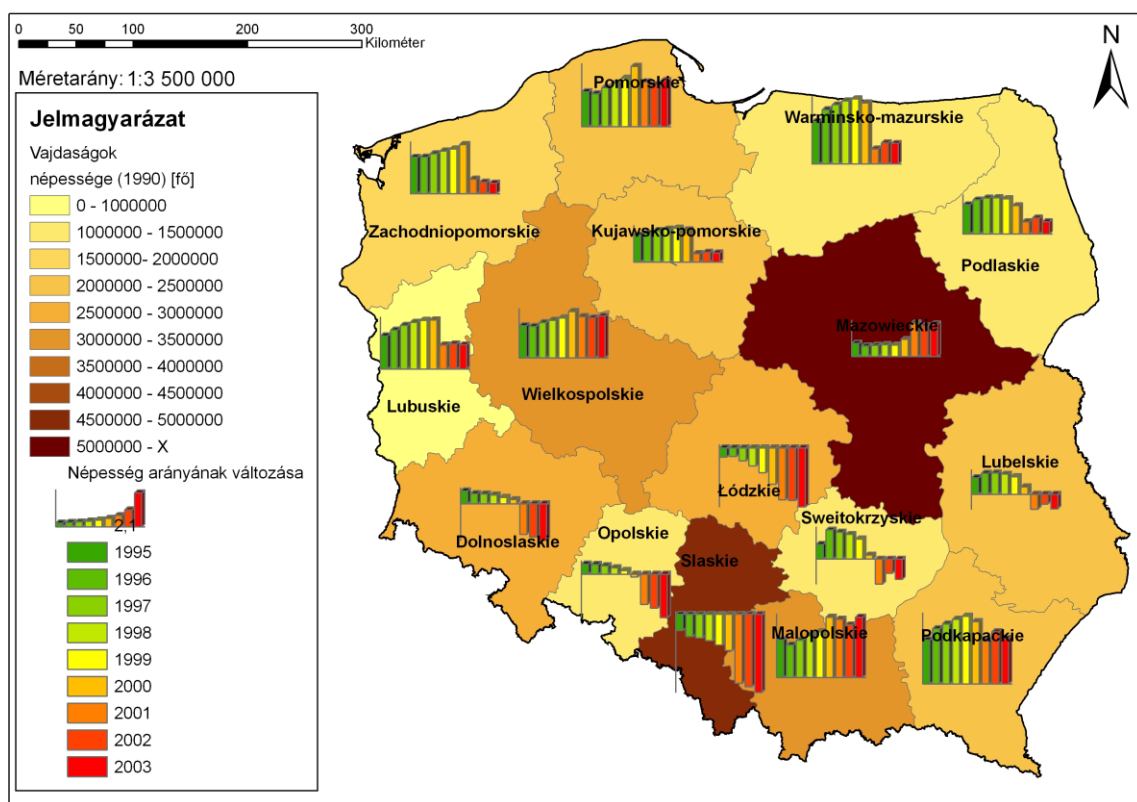
Forrás: Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2009”; Warsaw.

Miként a fenti táblázatból is látható, a foglalkoztatottak száma jelentősen nőtt, ezen belül is a versenyszféra munkaerőfelszívó képessége erősödött meg az elmúlt évtizedben.

⁶⁵ Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2001”; Year XLIV, Warsaw.

A gazdaság nem tudott munkalehetőséget kínálni a teljes, 1990-2000 között folyamatosan (1990-ben 0,32%-al 2000-ben- 0,99%-al) növekvő munkaképes korosztály számára. Az így kialakult munkaerő főleg külföldön kereste a megélhetését (az 1990-1998 közötti néhány százezer ideiglenes, vagy állandó lengyel kivándorló 71%-a a szomszédos Németországban telepedett meg).⁶⁶ A mostani évtizedben pedig hasonló méretű munkaerő kivándorlásának lehetünk tanúi zömében Angliába és Írországba. A többnyire szakképzett munkásokat és fiatal diplomásokat érintő folyamat napjainkban is tart. A néhány éve elkezdődött ellentétes (visszavándorlási) folyamat szakmai tapasztalatokkal és gyakran tőkével is rendelkező fiatal lengyeleket érinti, akik a folyamatosan hazautalt jelentős tőketranszfer mellett, jelentős innovációs és szakmai ismeretekkel maguk is munkaadókká válnak az országban, az újonnan alapított kis- és középvállalkozásaik révén. Ami különösen a keleti régiókban komoly gazdasági fellendülést indított el az ezredforduló után, jelentősen hozzájárulva ezen régiók munkanélküliségének a csökkenéséhez.

4. ábra: A vajdaságok népesség-arányának változása

Forrás: Central Statistical Office: „Concise Statistical Yearbook of Poland, 2010; ESRI alaptérképek alapján Szelesi T. szerk. 2011.

⁶⁶ The Statesman's Yearbook, 2005.

Miképpen a fenti térkép is mutatja, a szocializmusban erős iparral rendelkező, jelentős transzformációs válságon átesett régiókban (mint Szilézia, Alsó-Szilézia és Lodzkie vajdaságokban) csökkent a népesség, jellemzően ezekről a területekről a központi (Mazowiecki) régióba, illetve külföldre vándoroltak ki. Érdekesség még, hogy a sok szempontból nehéz helyzetű keleti vajdaságokban az elvándorlás kevésbé volt jellemző elsősorban az erős vallási és rurális kötődések miatt.

2.2.1. A foglalkoztatási szerkezet

A kelet-közép-európai és kelet-európai országokban 1989 után elkezdődött gazdasági átalakulás egyik fő eleme a tulajdonviszonyok megváltozása. Az 1990-2008 közötti időszakban ez jelentős minőségi-szerkezeti változást eredményezett a lengyel munkaerő-piacon.

9. Táblázat: A foglalkoztatottak gazdasági ágazatok szerinti megoszlása (2008)

		1995 (ezer)	1999			2000			2008
			Ezer	%	Átlag foglalkoz- tatottság	ezer	%	Átlag foglalkoz- tatottság	
1	Összesen:	15129,1	15691,7	100	9637,1	15345,1	100	9610,4	9762
2	Mezőgazdaság, vadászat és erdészet	4193,5	4322,4	27,5	220,6	4306,2	28,1	212,2	156,3
	- ebből mezőgazdaság	4125,3	4259,8	27,1		4245,9	27,7		
3	Halászat és horgászat ⁶⁷	13,6	11,6	0,1	8,3	10,3	0,1	9,5	2,8
4	Ipar	3728,8	3426,6	21,8	3 138,40	3213,6	20,9	3062,9	2935,2
5	Építőipar	827,4	915	5,8	710,4	843,9	5,5	703,4	612,4
6	Kereskedelem és javítások	1903,1	2093,9	13,3	1 318,40	2128,6	13,9	1399,6	1585,8
7	Szállodák és éttermek ⁶⁸	185,9	216,3	1,4	142,8	217,6	1,4	152,5	175,6
8	Szállítás, raktározás és távközlés	838,1	838,2	5,3	686,3	802,3	5,2	667,8	651,4
9	Pénzügyi közvetítés	268,2	388,7	2,5	287,3	344,8	2,2	252,5	276
10	Vállalatok és ingatlanok kiszolgálása	554,3	775,8	4,9	583	809,4	5,3	627,5	836,6
11	Közigazgatás és nemzetvédelem; társadalmi és egészségügyi biztosítás	381,3	439,5	2,8	419	492,6	3,2	470,9	589,1
12	Oktatás	896,4	908,3	5,8	894,5	902,6	5,9	901,3	1005,5
13	Egészségügy és népjólét	1003,4	967	6,2	941,2	890,2	5,8	862,8	650,2
14	Egyéb kommunális, társadalmi és egyéni szolgáltatások	335,1	388,4	2,5	286,9	383	2,5	287,5	285,1

Forrás: Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2009”; Warsaw.

Az 1990 utáni évtizedben a munkaszerződéses alapon dolgozók (bérből és fizetésből élők) aránya 65,5%-ról 61%-ra csökkent, ugyanakkor a vállalkozók száma 30,2%-ról 6%-ot gyarapodott. 2000-ben a foglalkoztatottak összlétszáma 15.345,1 ezer volt (2,2%-al kevesebb, mint 1999-ben). Ugyanakkor, a mezőgazdasági foglalkoztatottak arányát 0,6%-al

⁶⁷ A magyar statisztikákban a 7. és a 10. kategória a szolgáltatások/egyéb szolgáltatások kategóriában szerepel.

⁶⁸ A magyar statisztikákban a 7. és a 10. kategória a szolgáltatások/egyéb szolgáltatások kategóriában szerepel.

növelték a többnyire törpebirtokra szorult, önellátásra berendezkedett, a társadalomból való teljes kiszorulást elkerülő kényszervállalkozások. A fenti táblázatban szereplő 14 ágazat közül ötben növekedett, a többinél csökkent, vagy stagnált a foglalkoztatottak száma. A legnagyobb arány és számbeli csökkenés az ipari munkásokat érintette (213 ezer fős csökkenés).⁶⁹

Megállapítható, hogy az 1990 utáni lengyel gazdaságban a munkanélküliség elleni két legfőbb „menekülési út” a mezőgazdaság és a külföldi munkavállalás.

Jelentős változás tapasztalható a foglalkoztatottak végzettségében. 1994-2001 között a csak alapfokú végzettséggel rendelkezők aránya 22,5%-ról 14,8%-ra csökkent.⁷⁰ 2000 végén a lakosság 14,1%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezett. A munkaerőpiacra újonnan belépők egyre nagyobb aránya rendelkezik közép- és felsőfokú végzettséggel. A többi kelet-közép- és kelet-európai államhoz hasonlóan, a képzési rendszer nagy kihívását a piaci igényekhez való alkalmazkodás jelenti. A gazdasági átalakulás két évtizedében jelentősen nőtt a magasabb végzettséggel rendelkezők száma és aránya, de még mindig jelentős a lemaradás Európa fejlettebb, nyugati részéhez viszonyítva.

Az ezredforduló után tovább nőtt a foglalkoztatottság, az ágazatonkénti általános javulástól eltérően csökkent a halászat, a építőipar és a mezőgazdaság munkaerőmegtartó képessége. Jelentősen nőtt viszont a különféle szolgáltatói szektorok – köztük a közigazgatás – foglalkoztatottsági száma.

2.2.2. Munkanélküliség és munkanélküliségi ráta

1990 előtt Lengyelországban ismeretlen volt a munkanélküliség fogalma. A piacgazdaságra történő áttérés időszakában jelentkező gazdasági recesszió hatása erőteljes volt 1990-1993 között. Az 1990-ben először jelentkező állástalanság (6,5%-os munkanélküliségi ráta) az 1990-es évek közepére 20% közelébe kúszott fel.⁷¹

1995-1997 között a lengyel gazdaság és társadalom elérte azt a szintet, amikor a munkaképes népesség részaránya nőtt, a foglalkoztatottak száma növekedett és a munkanélküliek száma is jelentősen csökkent. Az 1997 utáni, munkaerőpiaci szempontból

⁶⁹ Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000

⁷⁰ Pogodzinski, J.M.; „The effect of housing market disequilibrium on the supply of labor. Evidence from Poland 1989-1990.” Real Estate Economics, 23, 1995.

⁷¹ World Bank; „Poland’s Labour Market, the Challenge of Job Creation.” World Bank Country Study, Washington DC, 2001a.

negatív folyamatok – a privatizáció fölgyorsulása (bányászat, kohászat és hadiipar), a vállalatok szervezeti-technikai változásai (termelékenység javítása) - a munkanélküliség újbóli növekedését idézték elő. 2000 után, az erőteljesebb gazdasági növekedés hatására, figyelembe véve a munkaerő gyorsabb piaci alkalmazkodását, a munkanélküliségi ráta lassú csökkenése figyelhető meg (2007-ben 13,8%-ra csökkent). 2009-re pedig már csak 9,5%, tovább csökkenve a világgazdasági válság ellenére (a gazdasági válság sem taszította recesszióba Lengyelországot, az ország gazdasági növekedése a legmagasabb volt az EU-ban). A lengyel munkaerő-piaci helyzet rendkívül összetett. A regisztrált munkanélküliek 55,2%-a nő. A frissen végzett munkát keresők aránya az 1999. évi magas szinten stagnál. Sokan közülük magas szakmai felkészültséggel rendelkeznek, azonban nem találnak munkát, mivel a képzés rendszere nem követte elég gyorsan az egyes szakmák iránti piaci keresletben bekövetkezett változásokat. (A regisztrált munkanélküliek között 37,0% szakmai végzettséggel, 2,6% felsőfokú végzettséggel rendelkezik.)⁷²

10. Táblázat: Regisztrált munkanélküliek, munkanélküliségi ráta

	1990	1995	1999	2000	2008
Regisztrált munkanélküliek (ezer fő)	1126,1	2628,8	2349,8	2702,6	1473,8
- férfiak	552,4	1180,2	1042,5	1 211,0	640,4
- nők	573,7	1448,6	1307,3	1491,6	833,4
A munkanélküliek között:					
Eddig nem dolgozók	-	553,5	556,9	643,3	328,9
Végzősök *	164,3	217,8	149,8	167,9	77,9
elbocsátottak (munkahellyel kapcsolatos ok)	183,1	256,9	174,4	185,8	41
munkanélküli segélyen lévők	891,7	1 549,0	554,1	548,6	271
regisztrált munkanélküliségi ráta (%)	6,5	14,9	13,1	15,0	9,5
munkaajánlatok (ezer)	54,1	20,5	6,1	5,7	30

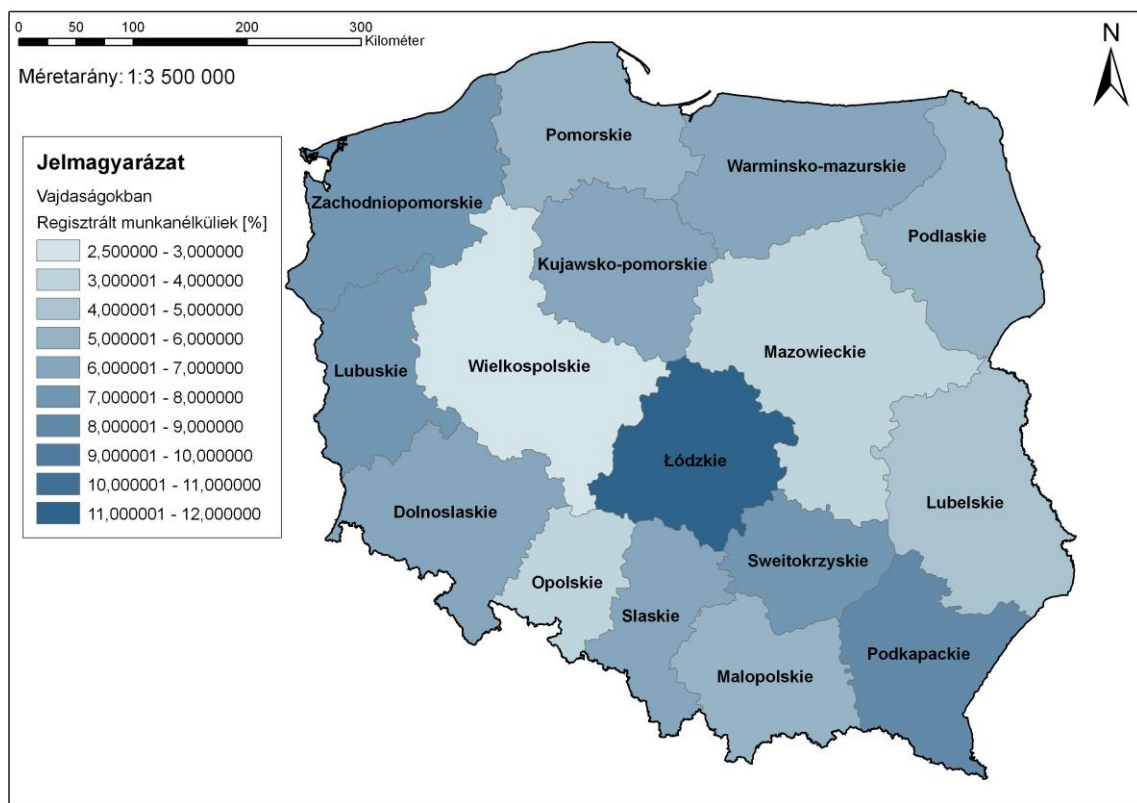
* A lengyel törvények értelmében végzős az a személy, aki 12 hónappal a végzés után sem talál munkát (általános iskolainál magasabb képesítés)

Forrás: Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2009”; Warsaw.

Rendkívül differenciált a lengyel munkanélküliség térbeli megoszlása. A legalacsonyabb a mazowiecki, małopolski, wielkopolski és śląski régióban. A legmagasabb a warmińsko-mazurski-, lubuski-, zachodniopomorski- és a kujawsko-pomorski vajdaságban (5. ábra).

⁷² Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2001”; Year XLIV, Warsaw.

5. ábra: Regisztrált munkanélküliek száma a vajdaságokban

Forrás: Central Statistical Office: „Concise Statistical Yearbook of Poland, 2010; ESRI alaptérképek alapján Szelesi T. szerk. 2011.

Miként a 10. Táblázat mutatja, az ezredforduló után az elmúlt tíz évben drámaian javult a munkaerőpiaci helyzet Lengyelországban. Ez elsősorban az ország robusztus gazdasági növekedésének köszönhető. A munkanélküliek száma egy évtized alatt több mint 1 millióval csökkent, a férfi munkanélküliek száma pedig gyakorlatilag megfeleződött.

2001-ben az átlagos havi bruttó jövedelem 1924 zł volt (megközelítőleg 481 USD, 13,4 %-al magasabb, mint 1999-ben, 2010-ben átlépte a 4000 zł-t.). 2001 és 2008 között dinamikusabban nőttek a bérek minden szektort illetően, a nominális átlagbér már 3185 plz-t ért el, aminek a regionális megoszlását a következő táblázat mutatja:

11. Táblázat: Bruttó havi bérek vajdaságonkénti megoszlása (2008)

Vajdaság	Havi bruttó bér plz-ben	Lengyelország=100
Lengyelország	3158	100
Dolnoslaskie	3136	99,3
Kujawsko-pomorskie	2692	85,2
Lubelskie	2772	87,8
Lubuskie	2651	83,9
Lódzkie	2741	86,8
Malopolskie	2904	92
Mazowieckie	4035	127,8
Opolskie	2873	91
Podkarpackie	2614	82,8
Podlaskie	2781	88,1
Pomorskie	3168	103
Slaskie	3239	102,6
Swietokrzyskie	2745	86,9
Warminsko-mazurskie	2615	82,8
Wielkopolskie	2869	90,8
Zachodniopomorskie	2881	91,2

Forrás: Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2009”; Warsaw.

Miként a táblázatból is kitűnik a vajdaságok fizetésbeli szórása meglehetősen nagy, az országos átlagot csak Dolnoslaskie, Mazowieckie, Pomorskie és Slaskie régiók érik el vagy haladják meg. A Mazowieckie-vajdaság kiugró értéke a vállalati központok és a szolgáltatói szektor koncentrációjának köszönhető. A lényegesen átlag alatti értékek jellemzően a keleti régiókban fordulnak elő.

A potenciális külföldi befektetők szemében fontos vonzerőt képvisel az aránylag alacsony munkaerőköltség és a viszonylag jól képzett lengyel munkaerő, különösen az ipari hagyományokkal rendelkező régiókban. A Piacgazdasági Kutató Intézet szerint az aránylag magas társadalombiztosítási terhek ellenére is az egy főre eső munkaerőköltség még mindig lényegesen alacsonyabb, mint az Európai Unió fejlett országaiban.

Az országos foglalkoztatás-politikai életben és vállalati szinten egyaránt fontos szerep jut a szakszervezeteknek. A "Szolidaritás" szakszervezeti szövetség mellett ágazatonként is működnek szakszervezeti tömörülések. Különösen erősek az állami nagyvállalatokban, de aktívak regionális szinten is. Számos elemző szerint a szakszervezetek tevékenysége nem segítette igazán a piaci munkaerő struktúra változását, figyelmüket sokkal inkább az elavult iparágak munkahelyeinek megőrzésére összpontosították. Napjainkban csökken politikai és gazdaságformáló szerepük.

A munkanélküliség csökkenése az elmúlt hat év tapasztalatai alapján a fentebb vázolt okok miatt sikeres (rugalmasabb képzési struktúra, kimagaslóan gyors gazdasági növekedés, rendkívül mobil munkaerő, mezőgazdasági fejlődés, jelentős uniós pénzalapok megnyílása, infrastruktúra gyors ütemű fejlesztése stb.). Az Eurostat rendszere alapján számított munkanélküliségi ráta 10%-ra csökkent az évtized végére. A 2010-2014 közötti időszak végére az elemzők további drámai javulást, a munkanélküliség 5%-ra való csökkenését várják, köszönhetően a masszív gazdasági növekedésnek és a hatalmas állami beruházásoknak (autópálya, futball-EB, stb.). Ennek ellenére talán ezen a területen állnak fenn a legjelentősebb regionális eltérések, különösen, ha figyelembe vesszük az elérhető jövedelmek szintjét is. Magyarországgal összehasonlítva (ahol egymillió munkahely szűnt meg a rendszerváltás óta és azóta sem pótlódott) Lengyelországban folyamatosan nőtt a foglalkoztatottak száma. Lengyelországban a mezőgazdaság és a külföldi munka vált jellemző menekülési úttá a munkanélküliség elől, nem annyira a szociális ellátó rendszerbe átlépés. Ezzel szemben Magyarországon a mezőgazdasági és élelmiszeripari munkahelyek megszűnése drámai volt. Harmadik különbségként jellemző még a 18-25 éves korosztály magasabb felsőfokú oktatásban való részvételi arány (63%), míg Magyarországon ez az arány csak 45% (2009).

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2001”; Year XLIV, Warsaw.
2. Central Statistical Office; „Biuletyn Statystyczny GUS.”, nr 6/2001.
3. MichaelnKapoor; „The curse of unemployment.” ; Business Central Europe July/August 2001.
4. Nick Spiro; „Off limits. Poland's pension funds stay local.”; Business Central Europe July/August 2001.
5. Komornicki Tomasz; „Transformation of the migrational processes in Poland (1988-1994).”
6. Dziewonski K., Korelli P.; „Migration and settlement: 11. Poland.”; International Institute for Applied Systems Analysis; Luxemburg, Austria, October 1981.
7. Ministerstwo Gospodarki; "Raport o stanie gospodarki w roku 2000."
8. Council of Europe; „Recent Demographic Developments in Europe.” Council of Europe Publications, Strasburg, 1999.
9. Hoenekopp, E., Golinowska, S., Horalek, M.; „Economic/Labour Market Development and International Migration- Czech Republic, Poland, Germany”. Federal Labour Office, Nuremberg, 1999.

10. Mayo, S.K, Stein, J.I.; „Housing and labour market distortions in Poland: Linkages and policy implications.” Policy Planning and Research Staff Report INU 25, World Bank, Washington, D.C., 1988.
11. Pogodzinski, J.M.; „The effect of housing market disequilibrium on the supply of labor. Evidence from Poland 1989-1990.” Real Estate Economics, 23, 1995.
12. Central Statistical Office; „Powierzchnia i ludnosc w przekroju terytorialnym 1997.”; Warszawa, 1997.
13. Government Centre for Strategic Studies; „Poland 2000-2001. The Economic Performance”; Warsaw, May 2001.
14. World Bank; „Poland’s Labour Market, the Challenge of Job Creation.” World Bank Country Study, Washington DC, 2001a.
15. World Bank; „Poland- the Functioning of the Labour, Land and Financial Markets: Opportunities and Constraints for Farming Sector Restructuring.” World Bank Country Study, Washington DC, 2001b.
16. Gora, M; „Labour Market in Poland: Diagnosis and Selected Proposals”; mimeo, 2000c.
17. Grootaert, C.; „Poverty and Social transfers in Poland”; World Bank Policy Research Working Paper No.1440, 1995.
18. The Statesman’s Yearbook, 2005.

2.3. Környezetvédelem

Lengyelországban a környezet állapotának elemzése, az ökológiai politika kezdetben a gazdaságpolitika szerves részeként létezett, később fölértékelődött és elkülönült. „Eddig a gazdaságpolitika fő célja, regionális (vajdasági) megközelítésben, a fejlődési szintből fakadó társadalmi-gazdasági különbségek eliminálása volt. A strukturális változások révén e mellett a regionális politika célja lett a régió sajátosságainak a figyelembevétele és az ökológiai egyensúly biztosítása. Ez vonatkozik a természeti erőforrásokra és a társadalmi-gazdasági elemekre is.”⁷³ A közigazgatási reform lehetővé tette az ökológiai politika regionalizálását és ennek következtében az egyes régiókban a természeti környezet állapotának megfelelő politika gyakorlását.

Lengyelország ökológiai állapotának jellemző vonásai az ezredfordulón:⁷⁴

- a természeti környezet nagy mértékű lepusztulása az erőteljesen iparosodott, magas urbanizáltsági fokkal rendelkező területeken,
- kivételes környezeti értékű területek létezése,
- a terület ökoszisztémáinak változatossága,

⁷³ Klima Stanislaw; „Regional Ecological Policy in the Process of Ecological Transformation.”; Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie Nr 485, 1997.

⁷⁴ Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000

- a hagyományos kulturális és környezeti értékek iránti tisztelet.

A lengyel természeti környezet védelme uniós támogatások és szabályok alkalmazását is igényeli. A regionális ökológiai politika a megfelelő jogi, közigazgatási, piacgazdasági, monitoring, oktatási és tudományos eszközök alkalmazása esetén válhat hatékonyá.

Az utóbbi évek lengyel gazdasági változásai előnyösnek bizonyultak ökológiai szempontból is. A levegő, a víz és a talaj minőségjavulását eredményezte a restrukturációs folyamatok elindulása, az ipar modernizálása és az ökofejlesztés szabályainak bevezetése a gazdaságpolitikában. Környezeti szempontból jelentős előrelépés a nehézipar és a bányászat leépülése ill. átalakulása, valamint a korábbi nagy szennyező üzemek bezárása vagy átalakítása. Napjainkban a legnagyobb környezetszennyező forrás a közlekedés.

Az előnyösebb környezetgazdálkodás kialakítását szolgálják a fokozatosan beiktatott részletes szektorprogramok. Működési területük változatos és szerteágazó:

- a termelési szerkezet változtatása következtében az energia, nyersanyag, víz felhasználásának mérséklése,
- környezetbarát technológiák bevezetése,
- az ipari hulladék-gazdálkodás javítása, a felszíni vizekbe bekerülő szennyeződés kötelező csökkentése,
- kénmentesítő és széndúsító berendezések alkalmazása a bányákban, bányavíz sómentesítő rendszerek építése.

Példaként 1999-ben a Befektetési Alap környezetvédelmi célra 8,6 mld zł-t, a vízgazdálkodásra 1,8 mld zł-t különített el, ez a lengyel GDP 1,4%-a, ill. 0,3%-a volt.⁷⁵

A környezetbarát befektetések megvalósításához jelentős anyagi támogatást nyújtanak a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Nemzeti Alap, az Agrárföldek Védelmi Intézete, valamint a vajdaságok, powiatok és gminák környezetvédelmi és vízgazdálkodási alapjai.

2.3.1. Környezetvédelmi vonatkozások⁷⁶

2000-ben dolgozták ki a „A Lengyelország területén használt azbeszt és azbeszthulladék eltávolítási programot”, melyben a cement-azbeszt hulladék hatástalanítása céljából előirányozták az 1-5 ha területű hulladékgyűjtő telepek építését az egész ország

⁷⁵ Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2001”; Year XLIV, Warsaw.

⁷⁶ Ministerstwo Gospodarki; „Polska 2001. Raport o stanie gospodarki.”

területén. 2000 októberében a Szejm elfogadta a Gazdasági Minisztérium által kidolgozott, az ózon-szennyezést csökkentő törvénytervezetet, ezzel a lengyel törvények közé emelve az Európai Unió szabályokat.

Az 1979-es Konvenció kimondja, a nagy távolságú, határokon átnyúló levegőszennyezésről szóló, valamint a kénkibocsátás további csökkentésére vonatkozó szabályokat (II. Kén Protokoll).

A 2000. évben iktatták törvénybe a Lengyelország által 1992-ben aláírt, majd 1999-ben ratifikált Helsinki Konvenciót, megfogalmazódott a Konvenció hatáskörének bővítése a tengeri vizekre is.

2000-ben a lengyel ipar 180,5 ezer tonna porszennyeződést bocsátott a levegőbe. Ebből 147,9 ezer tonna (81,9%) a különböző üzemanyagok elégetéséből származott. A gázszennyeződés értéke 203.610,6 ezer tonna volt, ebből 98,9% széndioxid, 0,005% kéndioxid. 1999-hez viszonyítva 2,3%-kal csökkent az ipari gázszennyeződések kibocsátása, a csökkenés azóta is folyamatos, 2009-ben már csak 76,8 ezer tonna volt.

Az ipari hulladék 2000-ben 125.484,1 ezer tonna volt, ennek 76,9%-át újrahasznosították, 20%-át raktározták. 1999-hez viszonyítva az ipari hulladék mennyisége 0,6%-al csökkent, az újrahasznosított hulladék aránya 4,8%-al nőtt. 71,5 ezer ha volt az ökológiai szempontból lepusztult felszín (az ország területének 0,2%-a), 2009-re ez 63,7 ezer ha-ra csökkent a folyamatos rekultivációs beruházásoknak köszönhetően.

2000-ben 2.501 hm³ tisztítást igénylő ipari és kommunális szennyvizet bocsátottak ki, ennek csak 88%-át tisztították. A szennyvíztisztító üzemek a lakosság 53%-át szolgálták ki 2000-ben, azaz a városok 80%-át és a falvak (ahol lakosság 38%-a lakik) 11%-át. A kibocsátott szennyvíz mennyisége csökkenő tendenciát mutat, a tisztításra került arány növekszik. 2009-ben 2.237 hm³ a kibocsátott szennyvíz, aminek 92,8%-át tisztítják (ez megfelel az EU-átlagnak).

2006-ban, a korábbi évekhez hasonlóan, a lengyel gazdaság a legtöbb szektorban teljesítette azon feladatokat, melyeknek célja a természeti környezet állapotának javítása és megőrzése. Mindezek következtében csökkent a kibocsátott por, kéndioxid és nitrogénoxid mennyisége. A korábbi évekhez viszonyítva nőtt az ipari termelés és csökkent a fölhasznált vízmennyiség, ugyanakkor növekedett a tisztított szennyvíz mennyisége. A környezetbarát technológiák alkalmazása terén a mezőgazdaság járt elől. Megállapítható, hogy a rendszerváltás óta a környezet állapota általában javult, aminek főbb okaiként a nagyobb közérdeklődést és publicitást, az egészségesebb életmódra való törekvést, a szigorú uniós szabályokat, a korszerűbb technológiát ill. a szocialista típusú nehézipar leépülését találtam.

A környezetvédelemre vonatkozó EU-direktívák végrehajtását azonban nem minden kormányzat támogatta azonos erővel (pl. a Kaczinsky-kormány ellen 2006-ban az Európai Bizottság eljárást is indított). Természetesen továbbra is a nagyvárosok és a korábbi iparvidékek (Szilézia) a leginkább terheltek környezeti szempontból, legkevésbé pedig a dél-keleti és keleti régiók. Ezen a területen nincs lényeges eltérés a két ország között az elmúlt 20 évben, attól eltekintve, hogy Magyarország jobb helyzetből indult.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2001”; Year XLIV, Warsaw.
2. Ministerstwo Gospodarki; „Polska 2001. Raport o stanie gospodarki.”
3. Klima S.; „Regionalna politika ekologiczna w procesie transformacji gospodarki.”; Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, 1997, No.485.
4. Hak, T. (ed) „Developing Local and regional Environmental Action Plans.” The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, July 1996.
5. Barde, J.P.; „Valuing the Environment, Six case Studies”; Earthscan Publications Ltd., London, 1991.
6. Berbeka, K., Berbeka J.; „Impact of Implementation of the Following Directives: on Urban Wastewater Treatment Plants and in the Quality of Drinking Water on Households’. Budgets in Poland”; Report submitted by The Regional environmental Center to the Ministry of Environmental Protection under the project PHARE 4,2., 1999.
7. EnegySys; „Compliance with the European Union Air Pollution Emission Standards. Cost of Alternative Strategies for Reducing Sulphur Emissions”; Warsaw, 1997.
8. Gorka, K et al; „Wymagania ochrony srodowiska a konkurencyjnosc przedsiebiorstw”, in „Szanse i zagrozenia rozwoju przedsiebiorstw w Europie Srodkowej i Wschodniej.”; EA, Poznan, 1997.
9. Karaczun, Z., Peszko, G.; „Koncepcja krajowego programu gospodarki wodno-sciekowej i wdrozenia wymagan prawa europejskiego w tym zakresie”. Maszynopis, Warszawa, 1999.
10. Central Statistical Office, Poland; „Environment 2000”; Information and statistical papers, Warsaw, 2000.
11. Krakow University of Economics; „Analiza skutecnosci dzialania instrumentow ekonomicznych ochrony srodowiska w Polsce”; Report for the Ministry of Environment, Krakow, 1999.
12. Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2001”; Year XLIV, Warsaw.
13. Buday-Sántha A. : Környezetgazdálkodás, 2002. Budapest
14. Górzela, G: „1998: Europäische Integration und Regionalpolitik in den Transformationslaendern”. Warsaw, University of Warsaw, 1998

2.4. Szállítási infrastruktúra és autópálya építés

2.4.1. Autóútépítések lassú szakasza (2000 előtt)

Lengyelország az ezredfordulón 357700 km közúttal (114,4 km/100km²) és a főbb városokat összekötő 23 ezer km vasúttal (7,5 km/100km²) rendelkezett. A vasúthálózat sűrűsége kisebb, mint Németországé, de sűrűbb a brit, olasz vagy francia vasúthálózatnál. 1999-ben összesen több mint 1400 millió utas használt tömegközlekedési eszközt, ebből 395,9 millió a vasúti, 1000,6 millió közúti, míg 2,6 millió a légi közlekedésben.⁷⁷ 1999-ben 633 millió tonna áru szállítására került sor, túlnyomórészt közúton.⁷⁸

Annak ellenére, hogy az áruk több mint felét közúton szállítják Lengyelországban, az országutaknak mindössze 3,2%-a autópálya (kétsávos út). A szállítás a 45 700 km hosszúságú országutakra helyeződik. Az országutak két kategóriába sorolhatók:

- az összesen 11 500 km hosszúságú helyközi (vajdaságok közötti) utak, melyeket egy vagy két számjeggyel jelölnek)
- a 34 200 km hosszú helyi utak, melyek jelölése három számjeggyű.⁷⁹

A tranzitforgalom a nemzetközi úthálózatokon bonyolódik. 1999 elején ez mintegy 13 autótutat jelentett összesen 5 500 km hosszúságban.⁸⁰

A lengyel autópálya építési programot a Minisztertanács 1993. szeptember 28-i rendelete fogadta el, aminek keretében összességében 2300 km fizetős autópálya épül majd Lengyelországban. A program kivitelezésének teljes költsége mintegy 9-10 milliárd USD.⁸¹

Lengyelország Autópálya-építési Programja négy autópályából álló hálózat megépítését tervezi, kettő kelet-nyugati irányban, kettő észak-déli irányban halad majd. Az autópályák a következők:⁸² (7.ábra) Az A-1 (597 km) Gdańsk - Toruń - Łódź - Katowice - valamint tovább a cseh határ irányában. Az A-2 (626 km) a lengyel-német határtól indul, határátkelőhellyel Świeckonál, ezután Poznańon és Varsón keresztül halad egészen Terespolig, a lengyel-fehérorosz határátkelőig. Az A-4/A-12 (738 km) a lengyel-német határtól indul határátkelőhellyel a Zgorzelec melletti Jędrzychowicében és Olszynyánál, ezt

⁷⁷ Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland 2001.”; Year XLIV; Warsaw.

⁷⁸ Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000

⁷⁹ Ministerstwo Gospodarki; „Polska 2001. Raport o stanie gospodarki.”

⁸⁰ OECD; „Poland”, OECD Economic Surveys, June 2002.

⁸¹ Government of Poland; „Pre- Accession Economic Programme.”; Warsaw, 2002.

⁸² Government of Poland; „Pre- Accession Economic Programme.”; Warsaw, 2002.

követően Wrocław, Opole, Gliwice, Katowice, Krakkó és Rzeszów városokon halad keresztül a lengyel-ukrán határ irányában, az A-12 leágazik Olszyna - Legnica irányába. Az A-3 (365 km) Szczecin-től indul Gorzów - Zielona Góra - Legnica városokon keresztül Lubawka-ig. A program tervbe veszi még egy Elbląg felől az orosz - lengyel határig, Kaliningrád irányába tartó autótút építését.

A kivitelezés jogi alapját komplex módon szabályozó alapidokumentum az 1994. október 27-i Fizetős Autópályákról szóló rendkívüli törvény, ami 1995. január elsejével lépett életbe.⁸³ Ez a törvény szabályozza a fizetős autópályák építésének és működésének alapelveit olyan finanszírozási rendszer keretében, ami nem igényel pénzügyi hozzájárulást az állami költségvetéstől. A törvény rendelkezik az autópálya építető és működtető ügynökség (ABEA) felállításáról is, amelynek feladata az autópálya építési program kivitelezésével kapcsolatban felmerülő feladatok elvégzése.⁸⁴

1999-ben az Autópályaépítési Program kivitelezése során felmerült nehézségek miatt a kormány úgy döntött, hogy a korábbi "építető-működtető-finanszírozó" rendszer helyébe az állam nagyobb részvételét feltételező "PPP modell (public-private partnership)" lép.⁸⁵ A törvénymódosítások is azt célozzák, hogy az új rendszernek megfelelően állami és magánbefektetői forrásokra egyaránt épüljön az autópálya építés.

A Szállítási és Tengerhajózási Minisztérium elkészítette azt a szabályozást, ami lecsökkenti az autópálya és gyorsforgalmi utak építésének eredeti terveit. Az autópályák teljes hosszúságát 2000 km-re tervezik csökkenteni, a gyorsforgalmi utakét 3750 km-re.⁸⁶ A legfontosabb változtatás a tervben az, hogy az A-3 autópálya Wrocław és Szczecin közötti szakaszán, illetve az A-4 Krakkó és Korczowa közötti szakaszán csak gyorsforgalmi út épülne. Prioritást élvez az A-2 és A-4-es autópálya megépítése, valamint a legforgalmasabb városok köré épülő elkerülő utaké.⁸⁷

⁸³ Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000

⁸⁴ Ministerstwo Gospodarki; „Polska 2001. Raport o stanie gospodarki.”

⁸⁵ Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000

⁸⁶ Government of Poland, "Pre- Accession Economic Programme."; Warsaw, 2002.

⁸⁷ www.paiz.pl

2.4.2. Autóútépítések felgyorsult szakasza (ezredforduló után)⁸⁸

A fő autópálya fejlesztési irányok 2015-ig a következők: magas műszaki színvonalú paraméterekkel rendelkező, nagy kapacitású közlekedési hálózat kiépítése a hazai és határos gazdasági központok között; a fő európai közlekedési folyosók kiépítése; 2013-ra a halálos balesetek számának 50%-kal történő csökkentése.

A transzeurópai úthálózat (TENT-T) Lengyelországban 4816 km-t fog kitenni. 2008 és 2012 között a legfontosabb autópálya szakaszok a Corridor 1 (Budzisko-Varsó), Corridor 2 (Swiecko - Kukuryki), Corridor 3 (Olszyna/Zgorzelec - Korczowa), Corridor 4 (Gdansk – Gorzyczki/Cieszyn/Zwardon) szakaszokból áll (9. ábra).

Az útfejlesztési program finanszírozási forrásai: a nemzeti költségvetés, a nemzeti útalap és végül az EU-alapok (1. Infrastruktúra és környezetfejlesztési operatív program, 2. Kelet-Lengyelország Fejlesztési Operatív Program, 3. Kohéziós Alap, 4. Európai Regionális Fejlesztési Alap). Az útfejlesztések során elköltött teljes összeg 121 milliárd PLN, ami 2008-ban 20,8, 2009-ben 32,4, 2010-ben 31,4, 2011-ben 23,2 és 2012-ben 13,2 milliárd PLN folyó áron. Az Európai Unió hozzájárulása ehhez a projekthez 11,1 milliárd EUR. Ennek az összegnek 22%-a autópályépítésre, 70%-a autóútépítésre, 3%-a alacsonyabb rendű utak felületének megújítására, 5%-a pedig városi elkerülő utak építésére fordítódik, különös figyelemmel a kelet-lengyelországi területekre.(10.ábra)

Összességében megfigyelhető, hogy a korszerű tengeri – és regionális légikikötőkhöz, ill. a közepesen fejlett vasúti szállításhoz és közlekedéshez képest a közúti forgalom elmaradottabb, aminek a fejlesztése az infrastruktúra, és a komplex regionális gazdaságfejlesztés szempontjából is a következő évek legfontosabb feladata (az uniós források bevonásával).

Magyarországgal ellentétben a vasúti, légi- és vízikikötő fejlesztéseket, a közösségi közlekedést preferálták az elmúlt 20 évben, nem helyeztek hangsúlyt az autópályák építésére. Azonban úgy tűnik, a prioritizálás sikeresebb volt Magyarországnál, mivel a tőkevonzásuk ennek ellenére nem csökkent, és nem adósodtak el az autópályépítések miatt. A megerősödött gazdaságból és az uniós forrásokból ezekben az években képesek már finanszírozni az autópályaeépítéseket is.

⁸⁸ Kotlarek, Zbigniew: Programme of Motorway and expressway construction in Poland in 2008-2013 in the context of Trans-European Transport Network (TEN-T) corridors, Helsinki, 2008.11.06.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Erdősi F. : Európa közlekedési földrajza, Budapest, 2000.
2. Kolko J.; „Can I Get Some Service Here: Transport Costs, Cities, and the Geography of Service Industries.” Harvard University, 1999.
3. Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000
4. Erdősi, F.; „Európa közlekedése és a regionális fejlődés.” Budapest- Pécs, 1999.
5. Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland 2001.”; Year XLIV; Warsaw.
6. Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2001”; Year XLIV, Warsaw.
7. Central Statistical Office; „Biuletyn Statystyczny GUS.”, nr 6/2001.
8. Ministerstwo Gospodarki; „Polska 2001. Raport o stanie gospodarki.”
9. OECD; „Poland”, OECD Economic Surveys, June 2002.
10. www.paiz.pl
11. Government of Poland, ” Pre- Accession Economic Programme.”; Warsaw, 2002.
12. European Commission; „Regular Report on Poland’s Progress toward Accession”; Brussels ,2001.

3. AZ EU INTEGRÁCIÓ

3.1. Az integrációs folyamat

A lengyel politika és gazdaság rendszerváltás utáni legfőbb kettős külgazdasági és külpolitikai célja a nyugati gazdasági és politikai integráció volt, ami egyrészt a NATO védelmi struktúrájához, másrészt az EU-hoz való csatlakozást jelentette.

1992 márciusában lépett hatályba Lengyelország és az Európai Unió közötti kereskedelemre vonatkozó átmeneti megállapodás. Ezt 1994. február 1-én - miután a lengyel parlament és a 12 EU tag ratifikálta - a társulási megállapodás (az úgynevezett Európa Megállapodás) váltotta fel.

Az Európai Unió tagállamai 1995 júniusában a cannes-i Európa csúcson elfogadták a "Fehér Könyvet", amely az egységes piac alapjait jelentő törvényeket tartalmazza és az EU tagságról folytatott tárgyalások megkezdésének előzetes feltételeit.

1996 júliusában Lengyelország a világ legfejlettebb államait tömörítő OECD 28. tagállamává vált.

1996-ban a lengyel gazdaság EU integrációjának és alkalmazkodásának a felgyorsítása érdekében a miniszterelnök vezetésével megalakult az Európai Integrációs Bizottság. Ez egy központi államigazgatási hivatal, amely a lengyel közigazgatási reform eredményeként jött létre és közvetítő szerepet játszik az EU kapcsolatokkal foglalkozó különböző minisztériumok közötti együttműködésben, információáramlásban és feladatmegosztásban.

A lengyel törvényhozás alkalmazkodása az uniós jogszabályok téren, a „Felkészülés az EU Tagságra Nemzeti Program” keretében került lefektetésre. A programot 1998. június 23-án a Miniszter Tanács hagyta jóvá.

Lengyelország utolsó időszakos jelentése 2002-2003-as évekre vonatkozik. Megalapították, hogy Lengyelország a jelentési időszakban az Európai Unió szabályainak beiktatását sikeresen folytatta és az unióval közös hivatalok és programok keretében az együttműködéshez hozzájárult. A bizottság kifejezte együttműködését Lengyelországgal, egyes még megoldást igényelő fejezetekben, mint pl. acélipar, a különleges gazdasági zónák

működése, nehézségek a vám jogszabályok beiktatásában. A bizottság megerősítette a liberalizációról, a mezőgazdasági termékekről szóló átmeneti deregulációs szabályokat.

A korrupció elleni harcban rámutattak a komplex korrupció ellenes eszközök hatékonyabb alkalmazásának szükségességére. A gazdasági kritériumokkal kapcsolatban megállapította, hogy Lengyelország működő piacgazdaság és képes helytállni az Európai Unió versenyben. A csatlakozás óta (2004) nélkülözhetetlenek a további költségvetési kiigazítások, amelyek lehetővé teszik a 2014-es euro átvételi folyamat lezárását. További restrukturációt és privatizációt szükséges végrehajtani a gazdaságpolitikailag érzékeny szektorokban is, mint a szén- és energiaipar, ill. a mezőgazdaság.

A belső piac területén a másodlagos törvényhozásbeli erőfeszítések voltak nélkülözhetetlenek az *acquis* teljeskörű beiktatásában. A keretjogszabály életbeléptetésének köszönhetően jelentős előrelépés történt az élelmiszer biztonság téren, de további erőfeszítések szükségesek (akárcsak Magyarországon) a nagy állami elosztó-mechanismusok átalakítása terén, nyugdíjreform, egészségügyi reform vagy éppen a felsőoktatás reformja, közigazgatás átalakítása.

A regionális politikát tekintve, korlátozott előrehaladás történt a felkészülésben a közösség strukturális politikája eszközrendszerének alkalmazásában. Programozás szemszögéből pozitívnak ítélték a Regionális Fejlődés Nemzeti Stratégiája 2002-2006 évre szóló (Nemzeti Fejlesztési Terv eleme), ill. a Támogatási Program (2001- 2006) elfogadását.

Az integrációs mechanismusok működésével kapcsolatos ismeretek és az úgynevezett konvergencia kritériumok mibenlétének ismerete Lengyelországban továbbra is korlátozott. Az Európai Integrációs Bizottság feladata megfelelő oktatási kampányok szervezése, amelyek célja az EU integráció támogatottságának növelése és a közvélemény tömeges felvilágosítása valamint a csatlakozás következményeiről való tájékoztatás.

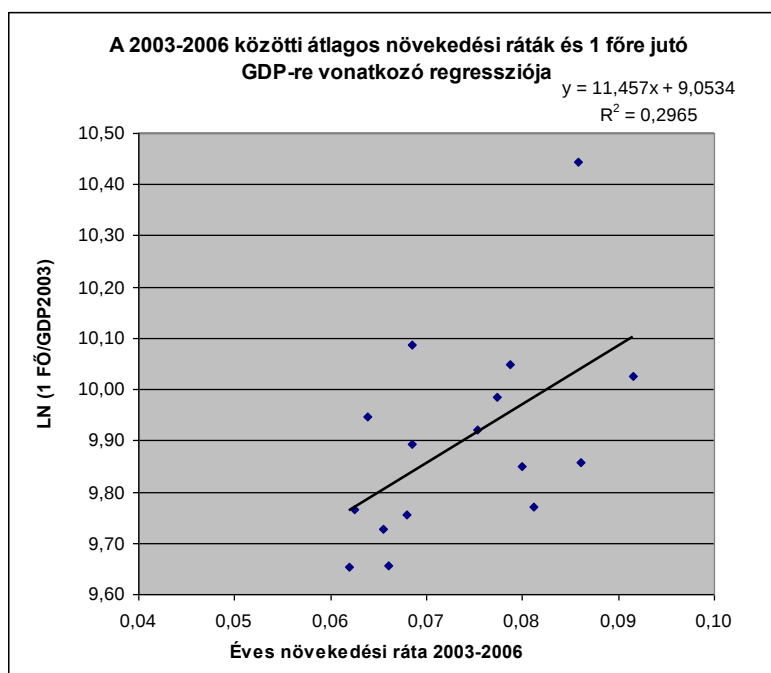
A vizsgálat szerint az integrációhoz való viszony a társadalmi-gazdasági státusztól (végzettségtől és jövedelem/1 fő családban) függ. Az integráció támogatóinak 75%-a felsőfokú végzettséggel, 46%-a alacsony végzettséggel rendelkezik. Az Európai Unióval elégedetlenek leggyakrabban a gazdák (65%) közül kerülnek ki.(4)

3.2. Az EU-csatlakozás utáni évek

3.2.1. Az EU-csatlakozás utáni regionális folyamatok

Az ország regionális folyamataiban jelentős változást hozott az Európai Unió csatlakozása, már csak a későbbiekben részletesen tárgyalt hatalmas forrásbevonás miatt is. Lengyelország a strukturális alapok egyik legnagyobb haszonélvezője az Unióban, amely mind a 16 lengyel régió operatív programot biztosít. Tézisem módosítására azonban ezen évek esetében nincs szükség, mivel a divergencia folytatódott, bár a divergencia sebessége jelentős mértékben csökkent. Ez természetesen siker, még akkor is, ha az elemzésbe csak 2003-2006 (esetenként 2007) adatai szerepelnek a statisztikai elérhetőség miatt. 2003 felvételére (csatlakozás előtti utolsó év) kizárólag az idősor megfelelő hosszának előállítása céljából volt szükség, az eredményt nem módosítja, amint ezt az alábbi ábra mutatja. (Az eredményeket alátámasztó táblázatokat az 5. Függelék tartalmazza).

1. grafikon: A 2003-2006 közötti átlagos növekedési ráták és a 1 főre jutó GDP-re vonatkozó regressziója

3.2.2. A csatlakozás utáni kihívások

Az uniós források lehívása (amelyek a lengyel GDP négy százalékát érik el) a divergenciát mérsékelni tudták ebben a négy évben, de megállítani nem. Általános európai tapasztalatként itt is jellemző, hogy míg az egész ország konvergál az Európai Unió régi

tagállamaihoz, beleértve a régiókat is, addig az egyes régiók egymáshoz képest divergálnak⁸⁹.

Az országban háromféle elméleti scenárió versengett az uniós források elosztásának mikéntjéért, úgymint:

- „egyenlő”, lakosság arányú pénzelosztás (equal): ez az ország konvergenciáját segíti, de nem támogatja a régiókat. Gazdaságilag nem igazán hatékony, politikailag közepesen nehéz megvalósítani.
- „kiegyenlítő” (equity): ezen esetben az elmaradottság foka szerint pozitívan diszkriminálnak. Ezen esetben a régiók közötti divergencia lelassulhat, sőt, akár meg is állhat, viszont a versenyképes területek fejlődése elmarad az optimálistól, mivel a pluszforrás nem náluk hasznosul, ezért rövidtávon csökkenti az egész ország konvergenciáját⁹⁰. Magam egyáltalán nem vagyok erről meggyőződve, mivel álláspontom szerint a társadalmi kohézió szempontjából ez volna a leghasznosabb.
- „Hatékonyság alapú” (efficiency): ez a megoldás szimpla piaci logikán nyugszik, mégpedig a leggyorsabban fejlődő régió kapja legtöbbet, mert ott termelődik az egy egységnyi befektetett EU-pénzre a legtöbb növekedési egység. Ezen logika tovább polarizálja a különbségeket, azonban vélhetően rövidtávon (de csak rövidtávon!) növeli az egész ország konvergencia sebességét. A politikai kivitelezhetőség kockázata nagy⁹¹.

Meglátásom szerint az ország az egyenlő és a kiegyenlítő megoldásokhoz hasonló szisztémához nyúlt, mert csak kohézió mentén tartható fenn a hosszútávú, harmonikus növekedés, amit a csökkenő sebességű divergencia is visszaigazolt, míg Európa egyik leggyorsabban növekvő gazdaságaként a konvergencia sebességéből sem veszített lényegesen⁹². Még akkor is, ha Krugman (a világgazdasági válságot előrejelző Nobel- díjas)

⁸⁹ Lobatch, A.I.: EU membership and growing regional disparities: Poland's strategy options to optimise structural transfers from the Union, Belarus State Economic University, Belarus; <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/NISPAcee/UNPAN018524.pdf>; 2009.08.29.

⁹⁰ Lobatch, A.I.: EU membership and growing regional disparities: Poland's strategy options to optimise structural transfers from the Union, Belarus State Economic University, Belarus; <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/NISPAcee/UNPAN018524.pdf>; 2009.08.29.

⁹¹ Lobatch, A.I.: EU membership and growing regional disparities: Poland's strategy options to optimise structural transfers from the Union, Belarus State Economic University, Belarus; <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/NISPAcee/UNPAN018524.pdf>; 2009.08.29.

⁹² OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, Paris 2009, Annex 1.A1. Econometric Model to Measure Regional Economic Growth

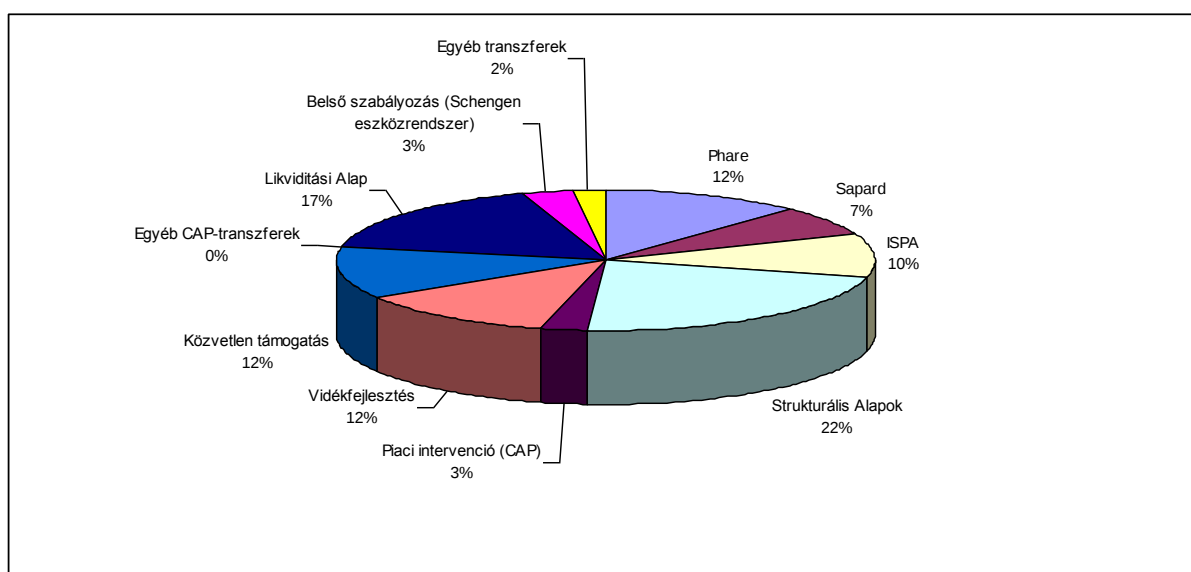
és más hazai (pl. Gorzelak) közgazdászok az efficiency megoldást preferálták, a döntést helyesnek tartom⁹³.

3.2.3. EU alapok Lengyelország számára

Az EU-csatlakozás után a regionális rendszer valódi „stressz tesztje” jól sikerült, mivel modernizálta az államigazgatást, a régiók menedzsment tudását növelte és fejlesztette a partnerséget és a flexibilis kormányzást⁹⁴. (2.)

Az Unió alapok rendelkezésre állása a csatlakozás és 2006 májusa, azaz az első 24 hónap után nettó 2.8 milliárd Euró pozitív transzfert jelentett. 2006-ban a GDP 1.2%, 2007-ben 1.5% és 2008-ban 3.25% át teszi ki a transzfer összege. Az első két év EU-transzfere szektoronként (2. grafikon):

2. grafikon: A Lengyelországba érkező EU-transzferek struktúrája %-ban (2004. május 1-től 2006. április 30-ig)

Forrás: lengyel kormányzat, 2006.

Az alapok elérhető összegeinek a lehívása az első három évben viszonylag lassú volt (50,7%-ra született meg jóváhagyott szerződés), ennek elsőrendű oka a rendkívül decentralizált rendszer, ami meghosszabbítja a folyamatokat és több koordinációt igényel. (Természetesen ezzel együtt mélyen demokratikus, ill. optimalizálja az elosztást, mivel rendkívül sok szempontot érvényesít.). Második ok a még mindig nem teljesen kifarrott jogi

⁹³ Krugman, P. (1991), Geography... Cambridge, MIT

⁹⁴ Kovács, I. Pálné: Europeanisation of Territorial Governance in Three Eastern/Central European Countries, in.: Halduskultuur, 2009, vol 10, pp.40-57.

háttér, amit folyamatosan kell adoptálniuk. Harmadik pedig a több mega projekt, amelyeknél természetes a hosszabb koordináció. Az EU csatlakozás lakossági támogatása is folyamatosan nőtt a belépéskori 71%-ról a mai 83%-ra, mintegy igazolva az elmúlt évek gazdasági és politikai sikereit⁹⁵.

3.2.4. Mennyire hatékony a regionális fejlesztési politika a csatlakozás óta?

Az eltelt négy évben igazán csak az utolsó kettőben mérhető szignifikáns javulás, de mindhárom (az EU által használt) makromodell előrejelző rendszer jelentős pozitív GDP növelő hatást jelez a következő évtizedre. (4.3) (Ezen modelleket természetesen komoly kritikával illethetjük, ezen módszertani elemzés azonban nem tárgya a dolgozatnak.)

12. Táblázat: 2007-2013 közötti szimuláció eredményei

az EU-alapok kumulált hatása a lengyel gazdaságra a GDP-növekedés %-ában
(összehasonlítva a támogatások nélküli növekedéssel)

Év	EcoMod	HERMIN	Quest II
2006	0	0	0
2010	2,6	2,6	1,9
2015	8,2	4,6	5,0
2020	10,4	3,5	4,2

Forrás: J. Bradley, G. Untiedt „Do Economic Models Tell us Anything Useful about Cohesion Policy Impact”, GEFRA Working Papers, July 2007, No 3.

- Kohéziós politika

Lengyelország az első programozási szakaszban (2004-06) 12.8 mrd Eurot kapott, ami a negyedik legnagyobb volt az Unióban. A 2007-2013 Uniós Pénzügyi Keretből 67 milliárdot kap csak a kohéziós keretből, ami az egész uniós kohéziós keret 20%-a.

Mivel ekkor már az ország kapja a legnagyobb összeget, ezért az EU egyfajta hatékonyság elemző laboratóriumként figyeli az országot, aminek a tapasztalatai döntően fogják befolyásolni az egész EU kohéziós politikáját. (A két szakasz kohéziós politikájának pénzelosztása operatív szinten: 13. Táblázat és 14. Táblázat.)⁹⁶

⁹⁵ Balcerowicz, E.: The Impact of Poland's EU Accession on its Economy, CASE (Center for Social and Economic Research, Warsaw, 2007

⁹⁶ Freyberg, E.: How effective are regional development policies? Warsaw School of Economics, 2008

13. Táblázat: Az EU-források Operatív Programok közötti eloszlása, 2004-2007 (a teljes összeg százalékában)

Operatív Program	A teljes összeg százaléka
Kohéziós Alap	41%
Közlekedés	8%
Humán Erőforrás	9%
Versenyképesség	8%
Regionális program	22%
Mezőgazdaság	9%
Halászat	1%
Kiegyenlítési program	1%
Interreg program	1%

Forrás: „Raport o rozwoju i polityce regionalnej”, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007,

14. Táblázat: EU-források eloszlása az Operatív Programok között 2007 és 2013 között (a teljes összeg százalékában)*

Operatív Program	A teljes összeg százaléka
Infrastruktúra és Környezet	41,50%
Emberi erőforrás	14,40%
Innovatív gazdaság	12,30%
Regionális programok (16)	24,60%
Európai térségi fejlesztés	1,10%
Kelet-Lengyelország fejlesztése	3,40%
Technikai segítség	0,80%
Végrehajtási tartalék	1,90%

*A térségi fejlesztésre fordított alapok (Mezőgazdasági és Halászati Programok 2004-2006) a kohéziós alapoktól elkülönítettek

Forrás: Ministry of Regional Development 2007, OECD, Territorial Review, Poland, OECD 2008

Mindkét periódusban a legnagyobb összegek a környezetvédelmi és a közlekedési projektekre költődnek, mivel a lengyel infrastruktúra rendkívül alulfejlett. Másodszor a nagyobb projekteket az első betanulási szakaszban könnyebb biztosan kezelni, mint a kisebbeket tömegesen. Harmadszor pedig politikailag is látványosabbak a nagy infrastrukturális beruházások (regionális operatív programok költséghely szerinti elosztása 15. Táblázat)⁹⁷.

⁹⁷ Freyberg, E.: How effective are regional development policies? Warsaw School of Economics, 2008

15. Táblázat: A Regionális Operatív Programok kiadásainak eloszlása 2007-2013 között (a teljes összeg százalékában)

Cél	A leggazdagabb régió*	A legszegényebb régió**	Lengyel-ország	EU
K+F, vállalkozás	15,92	14,02	17,07	16,89
Információs társadalom	11,63	4,54	5,77	3,75
Közlekedés	36,15	43,27	35,53	24,50
Energia	1,77	3,28	3,46	2,50
Környezetvédelem	14,73	7,09	13,44	15,00
Kultúra és turizmus	3,12	4,86	3,27	3,10
Humán erőforrás fejlesztés	12,25	13,29	13,00	23,00
Szociális infrastruktúra	2,88	6,28	4,24	5,50
Területfejlesztés	0,68	1,74	2,58	2,50
Intézményi és adminisztrációs potenciál	0,87	1,65	1,66	1,70

*Mazowieckie (81,2% az egy főre eső GDP 2005-ben, PPS-ben, EU-27=100)

** Lubelskie (35,0%% az egy főre eső GDP 2005-ben, PPS-ben, EU-27=100)

Forrás: Ministry of Regional Development, Warsaw, May 2008

Ebből is látszik, hogy a fenti két fő befektetési területen kívül a további három legfontosabb terület Lengyelország számára a K+F és a vállalkozás-fejlesztés, az információs társadalom és a humán erőforrás fejlesztése.

Az elmúlt négy év lényegi következtetéseit a régiók, az ország és az Unió számára a következőkben összegezhetjük⁹⁸:

1. Az EU kohéziós politikájának pozitív hatása kisebb az elvártnál, a divergencia nem állt le, csak mérséklődött
2. Pontosabb hatékonyság-mérési módszerek szükségeltetnek
3. Jobban fókuszáljanak a régiók az oktatásra és az infrastruktúra-fejlesztésre, saját stratégiájukat kialakítva ezeken a területeken
4. Több technikai segítség kell az új tagállamoknak az EU-tól az adminisztráció és a szabályozás fejlesztésének területén
5. Lengyelország megfelelő teszt ország az EU bizottság számára a jövő uniós regionális politikájának alakításához
6. Lengyelország számára a szabályozás minőségének a folyamatos javítása elengedhetetlen.
7. A lengyel régiók alapvetően jól felkészültek és motiváltak az alapok pénzeinek a sikeres felhasználására.

⁹⁸ Freyberg, E.: How effective are regional development policies? Warsaw School of Economics, 2008

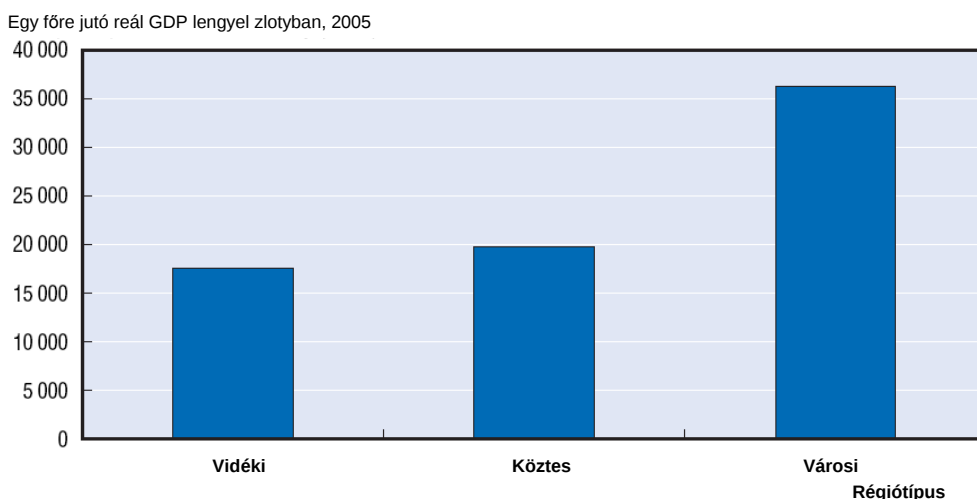
3.2.5. Az OECD elemzése a csatlakozás utáni regionális politika eredményeiről⁹⁹

Fontosnak tartom röviden kitérni egy az EU-tól közvetlenül nem függő tekintélyes szervezet elemzéseire is az objektivitás szempontja miatt. Elemzésük összegzéseként kiemelik a növekvő regionális különbségeket, amelyek különösen három dimenzió mentén kritikusak és kezelendők. Elsőként az ország keleti és nyugati részének távolodását, másodikként Varsó és az ország összes többi területének távolodását, végül pedig az intraregionális különbségek növekedését a központi városok és a peremterületek között. Megoldásként alapvetően szintén a humán tőke, az innovációs képesség és az infrastruktúra további fejlesztését adva, kiemelve még az FDI és a vidékfejlesztés nagyon fontos modernizációs szerepét.

- Regionális fejlesztés kihívásai

Az eltérés a növekedésben a nagy városok és a rurális területek között megmaradt a csatlakozás után is, ennek csökkentése a legfőbb kihívás. Itt fő magyarázó faktorként a magasabb foglalkoztatás és a termelékenység jelenik meg (3. grafikon és 4. grafikon).

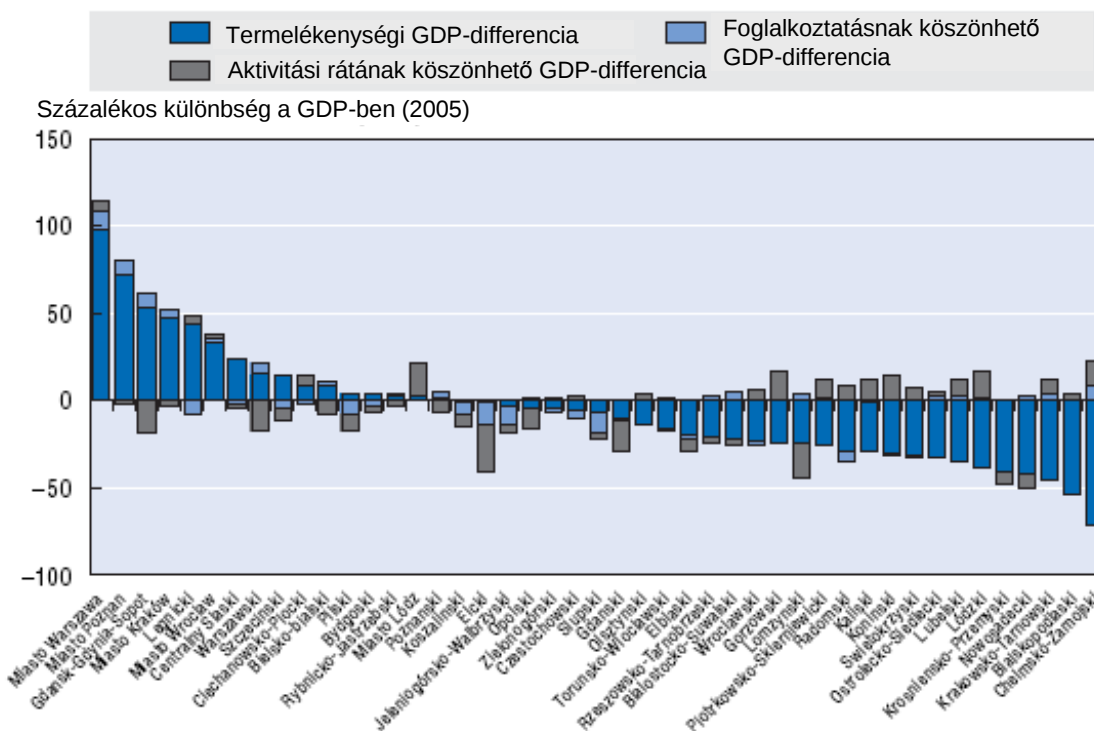
3. grafikon: Az egy főre eső reál GDP a régiók típusa szerint Lengyelországban (2005, lengyel zloty)

Forrás: OECD (2008) Regional Database alapján; in: OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, Paris 2009, p.55.

⁹⁹ OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, ISBN 978-92-64-04926-0; Paris 2009

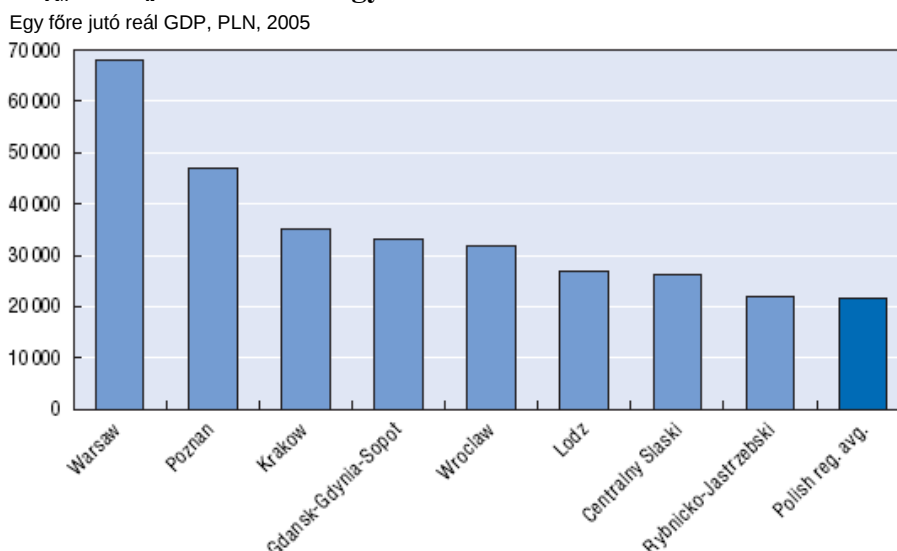
4. grafikon: A nemzeti átlagnövekedéstől való eltérés magyarázó tényezői

Forrás: OECD, 2008 Regional database alapján végzett számítások in : OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, Paris 2009, p55.

Második kihívás Varsó és a többi centrum közötti divergencia megállítása, amit legfőképp a szolgáltató szektor varsói dominanciája magyaráz (5. grafikon).

5. grafikon: Egy főre jutó GDP a lengyel városokban 2005-ben*

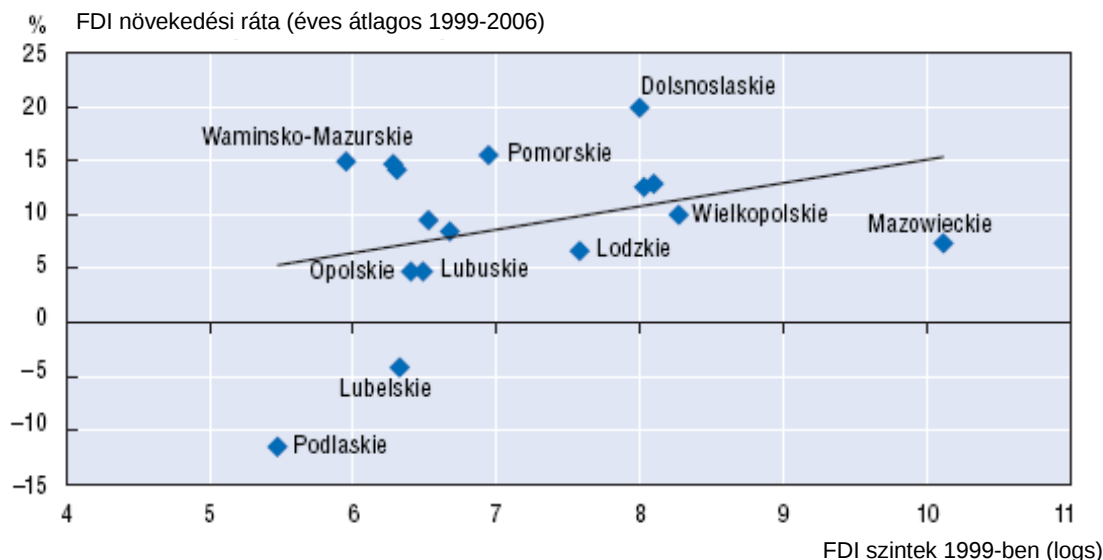

* Az ábra csak a nyolc túlnyomórészt városi területet mutatja Lengyelországban – az OECD Regionális Database definícióinak megfelelően

Forrás: OECD (2008) Regional Database alapján, in: OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, Paris 2009, p57.

Ami természetesen Varsó javára dönti el a tőkevonzó képességet is (6. grafikon).

6. grafikon: Növekvő különbségek a működő tőkevonzó képességben (FDI-növekedés és a kezdeti szintek*)

*Az adatok TL3-szinten nem állnak rendelkezésre

Forrás: OECD (2008) Regional Database alapján, in: OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, Paris 2009, p58.

Ezen területen a megoldás a humántőke további fejlesztésén túl a nagyvárosok specializálódása néhány kiemelt tudásalapú területre, amelyen keresztül direkt módon is kapcsolódhatnak a világgazdaság és az EU gazdasági keringéséhez, ezáltal az ország gazdasági növekedésének méginkább a motorjaivá válva.

Harmadikként pedig a rurális területek szerepének a megtalálása, fejlesztése szerepel, ami sajnos még mindig csak zömében alacsony hatékonyságú mezőgazdasági termelést jelent. Ebben jelentős változást a négy uniós év nem hozott. Tapasztalatként elmondható, hogy jelentősen kell növelni és minőségében, célzottságában is javítani a terület pénzügyi transzfereit, növelni a szociális védelmet, különös tekintettel a foglalkoztatás védelmére és a KAP lehetőségeinek hatékony felhasználására. (Természetesen mindezen megállapítások egzakt módon matematizálhatók is, ez azonban nem a fejezet része, de lásd (26.))

Összegzésképp elmondható, hogy minden „korai betegsége” ellenére az EU csatlakozás kihasználása mind az ország, mind a régiók, mind pedig a lakosság érte alapján sikeres volt. Magyarországgal összehasonlítva Lengyelországban Varsó gazdasági dominanciája lényegesen kisebb Budapest magyar súlyánál. Az EU-csatlakozás magas társadalmi elfogadottsága szintén szembetűnő hazánkkal összehasonlítva.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. <http://www.ukie.gov.pl>
2. Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Polityki Integracyjnej, Biuletyn Analiz UKIE nr 8, január.2002;"Informacja w sprawie Raportu Okresowego Komisji Europejskiej o postębach Polski na drodze do członkostwa w Unii Europejskiej".
3. Kocsis Györgyi; "Az EU-bővítés kilátásai. Küzdő tér."; HVG 2001.11.03.
4. CBOS (Public Opinion Research Center); Beata Rogulska; "Support for the Poland's Integration with the European Union and Opinions on the European Convent."; 2002 March.
5. Doliwa- Klepacki Z. M., 2000: Integracja Europejska. Temida 2, Białystok.
6. <http://www.exporter.pl>
7. www.mg.gov.pl
8. Bartłomiej, Kaminski; „The Role of Foreign Investment and Trade Policies in Poland’s Accession to the EU.” ; World Bank Technical Paper No 442, 1999.
9. Department for International Development; „Poland: Country Strategy Paper 1998.”; British Know How Fund for Poland, London.
10. Nabli Mustafa; „Financial Integration Vulnerabilities to Crisis and EU Accession in Five Central European Countries.” ;World Bank Technical Paper No 439. 1999.
11. Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Koordynacji i Monitorowania Pomocy Zagranicznej; " Okresowa informacja NT programów Phare, Sapard, Ispa."; kwiecień 2001.
12. Mamica Ł.; "Instytucjonalne uwarunkowania restrukturyzacji gospodarki województwa kieleckiego."(Institutional Conditions of Restructuring in the Economy of Kielce Province.); Zeszyty naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie Nr 496, Katedra Gospodarki i Administracji Publicznej; 1997.
13. Bieda M., Prusek A.; " Strategiczna diagnoza gospodarki regionalnej w warunkach transformacji prorynkowej." (Strategic Dignosis of the Regional Ecopnomy Under the Conditions of Promarket Transformation); Zeszyty naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie Nr 453, Katedra Gospodarki Regionalnej; 1995.
14. <http://www.ampl-weh.org.hu> ("Lengyelország 2000, Üzleti kalauz")
15. Sadownik, A.; „Integracja europejska jako czynnik rozwoju regionalnego.” Biuletyn Analiz UKIE, 1998.
16. Levy, R.; „Re-engineering audit and performance management system for multi- level governance the European Union experience.” International Review of Administrative Science, 1998.
17. European Commission; „Structural Actions 2000-2006.Commentary and Regulations.” Brussels, 2000.
18. European Commission; „Regular Report on Poland’s Progress toward Accession”; Brussels, 2001.
19. Government of Poland, „ Pre- Accession Economic Programme.”; Warsaw, 2002.
20. Lobatch, A.I.: EU membership and growing regional disparities: Poland’s strategy options to optimise structural transfers from the Union, Belarus State Economic University, Belarus;
<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/NISPAcee/UNPAN018524.pdf>;
2009.08.29.
21. Kovács, I.Pálné: Europeanisation of Territorial Governance in Three Eastern/Central European Countries, in.: Halduskultuur, 2009, vol 10, pp.40-57.
22. Balcerowicz, E.: The Impact of Poland’s EU Accession on ist Economy, CASE (Center for Socail and Economic Research, Warsaw, 2007

23. Freyberg, E.: How effective are regional development policies? Warsaw School of Economics, 2008
24. OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, ISBN 978-92-64-04926-0; Paris 2009
25. OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, Paris 2009
26. Annex 1.A1. Econometric Model to Measure Regional Economic Growth (2008), in OECD Territorial Reviews: Poland 2008; OECD Publishing
27. Krugman, P. (1991) Geography... Cambridge, MIT
28. Gorzelak, G. (1999b). „Regional Policies and regional Capacity-Building in Poland..in: Brusis, M.(Ed). Centrum fuer A.P.
29. Myrdal G., „Economic theory and underdeveloped regions”, Harper and Row 1957

4. EURORÉGIÓK, EGYÉB TERÜLETI DIFFERENCIÁLÓDÁS

A nyugat-európai országokban már az 50-es évek elején intenzíven foglalkoztak ezzel a kérdéskörrel. A regionalitás tudományágai fölismerték, milyen hatékony módon lehet aktivizálni és kihasználni a fejlesztési feltételeket. Fő megoldásnak a határmenti térségek gazdasági, társadalmi, kulturális és mikroszintű együttműködését látták. (Eurorégiók részletes leírását lásd 1. Függelék.)

A kutatások igazolták, hogy a határok nemcsak elválasztanak, hanem össze is kötnek. E gondolat mentén jött létre az eurorégiós, ennek részeként pedig a határmenti régiók együttműködésének eszméje és gyakorlata.

Az eurorégiók létrehozásában általában környezetvédelmi, gazdasági, vagy politikai összefüggések, indítékok rejlenek, de a továbbfejlődésük a helyi (lokális) kezdeményezések függvényében alakul.

Az Európai Tanács adatbankja szerint a 235 régió viszonylatában, 35 ország részvételével több, mint 70 határmenti régió működik. A kelet- és kelet-közép-európai országokban végbement rendszerváltás és a Szovjetunió felbomlása után teljesen új társadalmi viszonyrendszer állt elő a volt szovjet blokkhoz tartozó államok határmenti területein. A nyugat-európai országokhoz viszonyítva nagy időbeli késéssel nyílt lehetőség a modern határvidéki politika újragondolására.

Lengyelországban, a hajdani „keleti-blokkban” valószínűleg elsőnek kezdtek el foglalkozni a határmenti együttműködés problémájával, elsősorban az ország Németországgal határos területein. Elsőként, német kezdeményezésre, 1991-ben a „Nysa Eurorégió” jött létre. Jelenleg a lengyel határok mentén 15 eurorégió működik. Az együttműködésnek ezen formáját a szomszédos országokon kívül Magyarország és Románia viszonylatában a „Karpát Eurorégió”, Svédországgal a „Pomerania” és „Baltyk”, Lettországgal és Dániával pedig szintén a „Baltyk Eurorégió” keretében alakították ki.

A gyakorlat és a törvények mai állása szerint a lengyel határok mentén nincs mód és szükség újabb eurorégiók létrehozására.

Lengyelország estében az eurorégiók létrehozását nem csupán a „brüsszeli források megcsapolásának” lehetősége, hanem a határon túli jelentős lengyel kisebbségek léte is

indokolta, így ezek valós gazdasági és kulturális tartalommal bíró szervezetek. Gazdaságfejlesztő, információ továbbító és szervező hatásuk révén jelentősen hozzájárulhatnak a határmenti régiók fejlődéséhez.

4.1. Az Eurorégió fogalma

Az Unióban működő határmenti megállapodásokban ritkán próbálkoznak az eurorégió fogalmának meghatározásával. (Itt szeretném megemlíteni, hogy az Unióban működő határmenti együttműködéseknek csak az egyik formája az eurorégió.)

Ezen együttműködés tartalmazza többek között a tudományos, kulturális kapcsolatokat, a városok, a kistérségek és a testvérvárosok kapcsolatait is. Nyilván a jövőben más együttműködési formák is elképzelhetők.

Mindezek ellenére a „hivatalos” európai terminológia a találó határmenti együttműködés ill. határmenti régiók helyett, az eurorégió fogalmát használja a leggyakrabban a szakirodalomban. Egy lehetséges meghatározásként fogadjuk el a következőt: „az eurorégió tetszőleges határmenti, két vagy több ország, ill. ezek helyi közigazgatási egységei között kialakított társadalmi, gazdasági és kulturális együttműködés. Földrajzilag elhatárolható terület, amelyben azon országok területrészei vesznek részt, ahol a helyi közösségek az együttműködésben résztvevő államok belső jogszabályainak figyelembevételével a különböző működési területeik egybehangolásán megegyeztek. A kapcsolatok jellemző vonása a határmenti együttműködés intézményesített formája.”¹⁰⁰

Ennek keretén belül, a résztvevő államok helyi hatóságai működnek együtt a közös projektek tervezésében, kivitelezésében és ellenőrzésében anélkül, hogy az országok központi hatalma ebbe beleavatkozna, illetve befolyásolná azokat. Ez a kapcsolatrendszer a legtöbb esetben a kereskedelmet, gazdaságot és kultúrát foglalja magába, de egyre gyakoribb a környezetvédelmi és a turisztikai együttműködés is.

Az euroregionális együttműködés célja, hogy az egyenértékű részesedés (partnership) szabályainak megfelelően érvényesüljenek a résztvevő felek elképzelései. Az EU-ban az eurorégiók működése a regionális politika szerves része. A tagságra pályázó országok esetében a belépésre való érettség bizonyításának az egyik legalapvetőbb területe.¹⁰¹

¹⁰⁰ Malendowski W., Ratajczak M.; „Euroregiony. Polski krok do integracji.”; ALTA2; Wrocław 2000.

¹⁰¹ Bal T., Matlegiewicz M.; „Euroregion Pomorania jako forma współpracy przygranicznej.”; Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Nr 242 Prace Wydziału Transportu i Łączności Nr 14; 1998.

4.2. Az Eurorégió jogi alapjai

A határmenti területek fejlődése nagyon fontos maradt Lengyelország EU csatlakozása után is. E cél megfelelő jogi szabályozás kidolgozását igényli, ezért is kötötte meg Lengyelország a határmenti és interregionális együttműködésről szóló szerződéseket és megállapodásokat.

A határmenti együttműködés jogi kereteit a következő dokumentumok alkotják.¹⁰²

- Az Európa Tanács által 1980. 05. 21-én jóváhagyott ún. Madridi konvenció szabályozza a határmenti közösségek és területi hatóságok közötti együttműködést.
- A határmenti területek együttműködését szabályozó Európai Keretmegállapodás
- Európa Tanácsi határozat 1980.
- Határmenti Régiók Európai Kartája (Európa Tanács, 1981. 11. 19.)
- Helyi Önkormányzatok Európai Kartája (Európa Tanács, 1985. 10. 15.)
- Az Európai Parlament és Tanács 1082/2006/EK Rendelete (2006. július 5.) az európai területi együttműködési csoportosulásról

Lengyelország 1993. január 19-én lépett be a madridi konvencióba, amelyet 1993. október 10-én ratifikált. A konvenció szerint határmenti együttműködés alatt érthető „minden olyan közös tevékenység, amelynek célja a szomszéd országokkal való kapcsolatok erősítése és további fejlesztése. Az együttműködés kettő, vagy több megállapodó oldal között jön létre, a helyi közösségek és a területi hatóságok jóváhagyásával. A szándékok megvalósításához egyaránt szükséges a megállapodások megkötése és a megegyezések elfogadása.”¹⁰³

A fenti konvenció alapján a szerződő felek kötelesek a másik oldal számára szükséges információkat kiszolgáltatni. A megkötött határmenti együttműködésről szóló tájékoztatást továbbítani kell az Európai Tanács Főtitkárának. A konvenció elfogadása nem igényel törvényhozási jóváhagyást.

A Helyi Önkormányzatok Európai Kartája (Lengyelország 1993 februárjában lépett be és 1994. március 1-jén ratifikálta) a helyi közösségek együttműködési formáit és a

¹⁰² Malendowski W., Ratajczak M.; „Euroregiony. Polski krok do integracji.”; ALTA2; Wrocław 2000.

¹⁰³ Malendowski W., Ratajczak M.; „Euroregiony. Polski krok do integracji.”; ALTA2; Wrocław 2000.

nemzetközi kapcsolatokban történő részvételt európai standardok szerint határozza meg. A dokumentum alapvető jogi megoldásokat tartalmaz a helyi önkormányzatokat illetően. Meghatározza az önkormányzat és a helyi közösségek hatáskörét, a közigazgatási ellenőrzési feltételeit, valamint a helyi önkormányzat és belső adminisztrációs szervek pénzügyi forráskezelését.

A határmenti kapcsolatok tényleges fejlődése szempontjából nélkülözhetetlen az alapvető nemzetközi törvények létezése, ismerete és elismerése minden résztvevő szomszéd állam által. A biztonságról, a közös barátságról, a nemzetközi gazdasági, kulturális és tudományos együttműködésről szóló határmenti kapcsolatait Lengyelország minden szomszédos országgal szabályozta. A köztársaság által aláírt alapvető szerződések biztosítják a keretet (az adott országgal kötött kétoldalú egyezményeket) a helyi kezdeményezések, a határmenti együttműködés számára.

A jogi hierarchia szerint az adott ország törvényhozása által szentesített kétoldalú egyezmények elsőbbséget élveznek a határmenti együttműködésekénél. Az eurorégiók és a határmenti együttműködések intézményei nem állam feletti struktúrák, nem rendelkeznek jogi személyiséggel, hanem az adott országok nemzeti jogrendszere, közigazgatása és ellenőrzése alá tartoznak.

Minden megkötött megállapodásnak teljes összhangban kell lennie az állam belső törvényeivel, az érvényes, megkötött nemzetközi egyezményekkel és a határmenti területekre vonatkozó európai szabályokkal.

4.3. Az Eurorégió szervezetei és működése

Az eurorégió keretében történő együttműködés lényege többek között, a közös koordinációs szervek létrehozása és a közös regionális fejlesztési tervek elkészítése és végrehajtása. Az Eurorégióknak nincs területen kívüli jellege, nem alkot közigazgatási egységet. Az együttműködésben résztvevő egyesületek nem gyakorolhatnak terület feletti saját kompetenciát. Az eurorégiók nem a hatalom, sem nem elsődlegesen a közigazgatás szervei.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Fajerek A.; „Rozwój regionów pogranicza Polski”(Development of the Border Regions of Poland); Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie Nr 453, Katedra Polityki Ekonomicznej I Programowania Rozwoju, 1995.

Amelynek egyik alapja Az Európai Parlament és Tanács 1082/2006/EK Rendelete (2006. július 5.) az európai területi együttműködési csoportosulásokról, amelynek 8-11. pontja kimondja, hogy

„A területi együttműködés akadályainak legyőzése érdekében szükségszerű egy közösségi szintű együttműködésre vonatkozó eszköz létrehozása, amely lehetővé teszi a Közös területén jogi személyiséggel felruházott együttműködési csoportosulások, név szerint európai területi együttműködési csoportosulások (a továbbiakban: csoportosulás) létrehozását. A csoportosuláshoz történő csatlakozás önkéntes.

Helyénvaló a csoportosulásokat olyan joggal felruházni, mely szerint a tagok nevében eljárhatnak, különös tekintettel a csoportosulásokat alkotó regionális és helyi önkormányzatokra.

A csoportosulások feladat- és hatáskörét egyezményben kell megállapítani.

A csoportosulások számára lehetővé kell tenni, hogy a tevékenységüket egyrészt a Közös részeről társfinanszírozott, területi együttműködésben megvalósuló programok vagy projektek végrehajtása során, különösen az 1083/2006/EK rendelettel, és az Európai Regionális Fejlesztési Alapról szóló, 2006. július 5-i 1080/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendelettel összhangban működő strukturális alapok keretében, másrészt kizárólag a tagállamok, valamint azok regionális vagy helyi hatóságai által kezdeményezett, területi együttműködésben megvalósuló fellépések végrehajtása során a Közös pénzügyi hozzájárulásával vagy anélkül végezzék.”¹⁰⁵

A létrejött jogi hatáskör alapján tudnak megkötni együttműködési megállapodásokat egymással, és innét származik a közös szervezetek létrehozásának származékos joga is. Az ilyen módon létrehozott szervek döntéseket is hozhatnak az adott feladatra szóló együttműködésről. Ezek a határozatok csak az eurorégió adott egységeire érvényesek, viszont a régió lakosságára nincs kötelező erejük.

Tehát minden aktivitásuk csak a nemzeti törvényhozás keretein belül történhet, az adott egység hatáskörének a figyelembevételével.

¹⁰⁵ Az Európai Parlament és Tanács 1082/2006/EK Rendelete (2006. július 5.) az európai területi együttműködési csoportosulásokról, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2006.7.31. HU; L2010/19-24.

Az eurorégiók szervezete az Eurorégió Tanácsból, Igazgatóságból, Titkárságból és a munkacsoportokból áll. Az Eurorégió Tanácsba minden résztvevőtől azonos jogokkal rendelkező egyenlő számú képviselő érkezik. Minden esetben csakis a konszenzus szabályai alapján dönthetnek. Az Eurorégió Tanács testületéből választják az Eurorégió Igazgatóságot, amelyben szintén minden oldal képviselte egyenlő. A határozatok végrehajtását a Főtitkár ellenőrzi.¹⁰⁶

Az Eurorégió Titkársága minden országban a munkacsoportokat ellenőrző központban tevékenykedik. A Főtitkár személye adott megállapodás szerint ciklikusan cserélődik. A részletes normákat az elfogadott határozatokból vezetik le.

4.4. Az Eurorégió finanszírozása

Az eurorégió működését a résztvevő felek saját forrásból, szubvenciókból, felajánlásokból és más elérhető forrásokból, elkülönített bankszámlán kezelve biztosítják. A projektek finanszírozásához támogatást adnak az EU-s segélyprogramok (pl. a PHARE Cross Border Cooperation program). A PHARE CBC programot 1994-ben az EU tagjai és a nem tagországok között a határmenti együttműködések segítésére hozták létre.

A PHARE-on belüli Baltic Sea Region program az együttműködés és a határmenti befektetések támogatását szolgálta a balti-tengeri térségben. Az utána következő Phare CBC –SPF keret a csatlakozás előtt, a kisebb euroregionális projektek támogatását segítette.¹⁰⁷ Az Unió csatlakozása után a PHARE támogatások a különböző Unió alapok szubvencióivá alakultak át. Részletes elemzés az 1. függelékben: Lengyelország eurorégiói.

¹⁰⁶ Malendowski W., Ratajczak M.; „Euroregiony. Polski krok do integracji.”; ALTA2; Wrocław 2000.

¹⁰⁷ Fajerek A.; „Rozwój regionów pogranicza Polski”(Development of the Border Regions of Poland); Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie Nr 453, Katedra Polityki Ekonomicznej I Programowania Rozwoju, 1995.

5. LENGYELORSZÁG REGIONÁLIS FEJLŐDÉSÉNEK JOGI HÁTTERE

5.1. *A lengyel közigazgatási reform premisszái*

A rendszerváltás után kiderült, hogy a lengyelországi tervgazdaság tapasztalatai nem idomulnak a kibontakozó piacgazdasági folyamatokhoz sem a regionális politika terén, sem a programozási vagy intézményi modell viszonylatában. A lengyel szakértők korán fölismerték a közigazgatási, a gazdasági és a politikai változások szükségszerűségét. Tudatában voltak annak, hogy a megfelelő intézményi szerkezet a regionális politika megfelelő minőségének az alapfeltétele (ez szoros kapcsolatban volt a rendszerváltás során gyűjtött tapasztalatokkal, mint például a területileg differenciált munkanélküliség); nemcsak központi, hanem regionális szinten is. Fontosnak tartották a különböző szintű helyi önkormányzatok fejlesztése révén elérhető decentralizációt. Fölismerték, hogy szükség van az ország új területi fölosztására, a helyi adottságok és a nemzetközi tapasztalatok függvényében kialakítandó régiókra (A Szejm már 1990. március 8-án elfogadta a helyi önkormányzatokról szóló törvényt). Hasonlóan fontosnak tartották az Európai Unióhoz való csatlakozás feltételeként megszabott regionális politika alkalmazását.

5.2. *A regionális fejlődés politikai háttere*

5.2.1. *Harc a választott önkormányzatiságért, gmina reform 1990-ig*

A lengyel közigazgatási reformról történő gondolkodás és kutatás a szakterület tudósai körében már a 80-as évektől komolyan érlelődött. Az 1989-es választások után a Tadeusz Mazowiecki-kormány demokratikus választások által felhatalmazva léptette életbe a közigazgatási, önkormányzati és gazdasági reform első jelentős elemét, a gmina felállítását. A gmina szintjén testesültek meg a helyi közösségek első és legfontosabb kollektív jogai. A további önkormányzati szintek felállítása a szocialista ellemnállás miatt eltolódott, ők ugyanis nem voltak érdekeltek a további valódi önkormányzati szintek kiépítésében, hanem a meglévő, nem választott testületeket szerették volna csak átnevezni.

5.2.2. *A második önkormányzati szint (poviat) - 1993*

Krzysztof Bielecki kormánya idején számos kutatás és szakmai munka készült a további lépésekről, a területi adminisztráció továbbfejlesztése céljából. Ezen munkákat is

felhasználva Jan Olszewski (1992) kormánya idején az egész közigazgatás átalakítására vonatkozó szakértői riport készült el, amit a kormányzat el is fogadott. A következő kormány, Hanna Suchocka (1992-1993), erős elkötelezettséget nyilvánított ki a reform véghezvitelére, a közösségi források optimális és hatékony felhasználása és a demokratikus normák mélyítése céljából. El is készültek az első pilot projektek, amelyek már tényleges bázisát jelentették a reformoknak, ill. valós biztatást a reform erőinek a munkájuk, sokszor tényleges politikai harcuk folytatására.

1993 végétől Waldemar Pawlak vezetésével megalakult a baloldal (SLD) és a Paraszt Párt választási győzelmével az új kormány, amelyik teljes mértékben elutasította a további reformokat, védve az addigi status quot, leállítva még a futó pilot projekteket is. A következő József Oleksy-kormány hasonló stratégiát követett, mindeközben hatalmas ellenállást tapasztalt a szakértők és a reformerők részéről a pilotok újraindítása végett.

Włodzimierz Cimoszewicz (1996-1997) kormánya alatt újraindult a munka a pilotokban és megszületett a „Hatékony, Szolgáltató és Biztonságos Államról” című elemzés. Összességében a baloldali kormányok alatt az önkormányzatiságot illető reformok léket kaptak, ezt az időszakot lényegileg elvesztegetett időnek tekinthetjük (pl. a Paraszt Párt a powiat szót még csak megemlíteni sem engedte az alkotmányban, a vidék ill. a saját politikai hatalmuk rosszul értelmezett védelme miatt).

5.2.3. A siker az AWS-UW koalícióval

A választások után a szolidaritás utódpartjai alakíthattak kormányt Jerzy Buzek vezetésével, aki azonnal nekilátott a reformnak, az állam fejlesztése, a kormányzati és önkormányzati rendszer átalakítása, a versenyképesség és a demokratikus deficit megszüntetése céljából. Praktikus módon álltak hozzá a reform bevezetéséhez, de konfliktus alakult ki a reformot előkészítő három bizottság, egyes szakértők, az ellenzék, ill. némiképp a kormányzaton belül is a vajdaságok számát illetően. Az AWS-UW koalíció 1998-ban elfogadta a törvényt Lengyelország adminisztrációs rendszerének átalakításáról. A szakértők és a kormányfő által is támogatott 12 vajdaság helyett a politikai erőter rendkívüli „nyomása” miatt, ami lényegileg a baloldali köztársasági elnököt és a hozzá tartozó baloldali ellenzékét jelentette, végülis a 16 vajdaságos modell került elfogadásra. Legalább ilyen heves politikai küzdelem folyt a két oldal között a szubszidiaritás és a helyi jogok „ledelegálása” miatt is. A baloldali ellenzék minél kisebb hatáskörű regionális közigazgatást szeretett volna.

5.2.4. Az implementációs fázis 1998-2002

Először létrehozták fizikailag az új egységeket, majd emberi és anyagi erőforrásokat rendeltek hozzá, számos helyi személyi és politikai konfliktussal. Utána meg kellett határozni az adott közigazgatási egységhez sorolandó intézményeket, úgymint oktatás, egészségügy, szociális ellátás, kultúra, rendfenntartás, stb. Ehhez azonban sokszor még az adatbázisok sem álltak teljeskörűen rendelkezésre. Ezután a média segítségével a lakosságot részletesen kellett tájékoztatni. Majd természetesen a folyamatos ellenőrzés, visszacsatolás és korrekció mechanizmusait kellett beindítani. A reform azonnal jelentős megtakarítást hozott számos területen, kiiktatva a pazarlást és a párhuzamosságokat. A reform mind a lakosság, mind az üzleti szféra, mind pedig a politika percepciója alapján sikeres lett. A szakértők a reform sikertényezőinek a politikai akaratot és döntést, a szakértők kiemelkedő felkészültségét és a média támogatását tartják.¹⁰⁸

5.3. Törvényi szabályozás

A reformokról éles vita bontakozott ki a régiókban. Bár a 49 vajdaság mindegyikében szerepet kaptak a helyi gyűlések küldöttei, korlátozott beleszólási lehetőséggel rendelkeztek. A pénzügyek irányítása a nemzeti kormány képviselője, a vajda kezében maradt. A kibontakozott vita érintette a megmaradó önkormányzati szervek hatáskörét és a régiók jövőbeli számát (a közigazgatási szintek számát).

A lengyel intraregionális politika kialakulásában alapvető jelentőségű a közigazgatási és az állam területi szervezésének 1999. január 1-jén életbe léptetett reformja. E törvénnyel Lengyelország elfogadta a háromlépcsős közigazgatási rendszert, aminek következtében ma 16 önkormányzati jellegű vajdaság, 308 kistérség¹⁰⁹, 65 kistérségi jogokkal rendelkező város és 2489 község működik.

A reform előtti lengyel közigazgatási rendszer alapvető vonásai:

A közigazgatási rendszert a központi állami stratégiai döntéshozatal uralta (pl: a közpénzek központi leosztása).

¹⁰⁸ Kulesza, Michal (2000): „Die Verwaltungsreform und die Funktionen neuer regionaler Strukturen in Polen im Kontext der EU Erweiterung”, Cappenberger Gespraechе der Feriher-vom-Stein-Gesellschaft 2000, No.30-31, pp.94-122.

¹⁰⁹ A kistérség az ország közigazgatásának több mint 400 éves egysége, amit csak a a szocializmus idején törtöltek el 3 évtizedre (Gierek). Erre a szempontja dr. Illés Iván hívta fel bírálatában a figyelmet.

Túlzott adminisztrációs apparátus és specializált munkaerő létezése. A korabeli vajdaság több vonatkozásban is gátolta az önálló regionális politika folytatását. A korábbi vajdaságokat sem nagyságuk, sem pedig gazdasági teljesítőképességük szempontjából nem lehetett a mai értelemben régióknak nevezni.

A korábbi vajdaságok nem rendelkeztek saját hatáskörben elkölthető pénzügyi kerettel, nem volt saját képviselő testületük, sem döntéshozó szervük. Általában véve nem volt joguk saját regionális politika folytatásához.

A fenti helyzet figyelembevételével a közigazgatási reform céljául a következő szempontokat tűzték ki:

1. „A központi-, állami kormányzás szűkítése: Számos feladatot és hatáskört a vajdaságok szintjére utaltak, ezáltal a központi hatóságoknak csak a stratégiai feladatokra kell összpontosítani.

2. A területi rendszer átalakításának eredménye az új vajdaságok létrehozása. A területi és helyi önkormányzati egységként (önálló jogi személyként) működő új vajdaságok képesek kidolgozni és végrehajtani a regionális politikát. Teljesítik azokat a feladatokat, amelyek a helyi- önkormányzati szint fölött vannak, de nem vonatkoznak az egész államra.

3. A pénzügyi rendszer területi vonatkozású változásaiban a legfontosabb, a helyi önkormányzatok saját költségvetése és a Lengyel Nemzeti Bankhoz való viszony megváltozása.

4. A demokratikus civil társadalom intézményeinek kiépítése az összes közigazgatási szinten: községekben, kistérségekben és a vajdaságokban. Ez a változás a gyakorlatban a helyi, regionális lakossági érdekeknek az új vajdaságok általi képviseletét jelentette. A vajdaságok vezetését közvetlen szavazással választják. (88).

Az előzőekben vázolt közigazgatási reform a következő alapelvekre épült:

- **állami szubvenció a vajdaságoknak**, amely az alábbi elvek szerint működtethető:
- **decentralizáció**: nincs hierarchikus alá-fölé rendeltség a viszonyukban, az alacsonyabb szintű szervek is önállóak és függetlenek, csak a működésük legalitásának az ellenőrzése zajlik központilag,
- **dekoncentráció**: a helyi és regionális szervezetek hatáskörének széleskörű bővítése a központi hatalom rovására,

- **az állam jellege unitárius:** a teljes és kizárólagos szuverenitás a központi államhatalom jogköre,
- **háromlépcsős közigazgatási rendszer** létrehozása, amely vajdaságokból, kistérségekből és községekből áll.

A lengyel regionális politika szempontjából alapvető jelentőségűek az alábbi törvények:

- a vajdasági önkormányzatokról szóló törvény (1998. június 5.),
- az állami közigazgatásról (a vajdaságokban) szóló törvény (1998. június 5.),
- az alapvető háromlépcsős területi közigazgatás bevezetéséről szóló törvény (1998. július 24.),
- a helyi önkormányzatok bevételeiről és gazdálkodásáról szóló törvény (1998. november 28.),
- a regionális fejlődés támogatásának szabályairól szóló törvény (2000. május 12.).

A felsorolt törvények elemzése során kitűnik, hogy a törvények értelmében a vajdaságok egyszerre helyi önkormányzati és állami közigazgatási egységek. Az önkormányzati hatóság az önkormányzat helyi közösségéhez tartozik, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy a vajdaság helyi lakosságához. A közigazgatási főhatalom a vajda kezében van, aki állami közigazgatási szervként működik. A vajdaságok (régiók) önálló jogi személyiségű egységek (vajdasági önkormányzatokról szóló törvény, 1998. jún. 5., 6. cikkely), önállóságuk bírósági védelem alá tartozik.

A vajdasági önkormányzat hatásköre:

- saját nevében és saját felelősségére felel minden olyan helyi közügyért, amelyről a törvény másként nem rendelkezik,
- vajdasági tulajdonnal rendelkezik,
- költségvetése alapján önálló pénzügyi kerettel gazdálkodik.

A vajdaságok önkormányzatai felelnek a regionális fejlesztési politikáért (vajdasági önkormányzatokról szóló törvény, 1998. jún. 5., 11. cikkely).

A vajdasági önkormányzatok felelőssége:

- fejlesztési stratégia meghatározása,
- a fejlesztési politika végrehajtása,
- a fejlesztési stratégia végrehajtása a vajdasági programokon keresztül.

A vajdasági fejlesztési stratégia meghatározásánál az önkormányzat együttműködik az állami közigazgatással, a vajdával, más vajdaságokkal, a gazdasági önkormányzattal, non-profit szervezetekkel, stb. A vajdasági önkormányzatok feladataik teljesítését a települési végrehajtó és döntéshozó egységek segítségével végzik.

A döntéshozó és ellenőrző szerv a vajdasági gyűlés. Kizárólagos hatásköréhez (18. cikkely) tartozik számos, a regionális önkormányzat célkitűzéseinek megvalósítását célzó kulcsjelentőségű feladat:

- a vajdaság fejlődési stratégiája és a többéves (stratégiai) vajdasági programok kidolgozása,
- a területi fejlesztési tervek összeállítása,
- a beszámolók (például a többéves vajdasági programok teljesítéséről szólók) megtekintése,
- a vajdaság nemzetközi együttműködési irányvonalainak a jóváhagyása,
- a vajdaság költségvetésének meghatározása és ellenőrzése,
- az önkormányzati végrehajtó szervek kijelölése és elbocsátása.

A vajdasági önkormányzat végrehajtó szerve a **vajdasági igazgatóság**, amelynek munkáját a vajdasági marsall irányítja. A 41. cikkely szerinti feladatai közé tartozik: a vajdasági gyűlésben hozott határozatok végrehajtása, tulajdonosi gazdálkodás, fejlesztési projektek elkészítése (a vajdaság fejlődési stratégiája, területfejlesztési terv, vajdasági programok összeállítása, vajdasági költségvetési terv készítése és azok végrehajtása. A vajdasági igazgatóság feladatait a marsalli hivatal, a vajdasági önkormányzati egységek, és egyéb vajdasági jogi személyek segítségével végzi el (45. cikkely).

A vajdasági marsall hivatalosan nem a vajdasági önkormányzat szerve, de a hatásköréhez tartoznak a vajdasági hatáskörök bizonyos elemei, úgymint:

- az igazgatóság (végrehajtó szerv) elnöke,
- a vajdasági önkormányzati közigazgatás felettese.

A vajdasági marsall hatásköre magában foglalja:

- az igazgatóság munkájának az irányítását, megszervezését és elnöklését,

- a vajdaság képviselőjét a kormány képviselőjénél, a vajdánál; a folyó vajdasági ügyek vezetését és a marsalli hivatal munkájának az irányítását.

„Az államigazgatásról a vajdaságban” szóló törvény határozza meg a vajda státuszát és hatáskörét:

A vajda a kormány képviselője az egyesületi törvény szerint szerveződő állami közigazgatási szerv a vajdaság területén. A törvény célja, hogy meghatározza a vajdasági közigazgatás kereteit (5. Cikkely) és ellenálljon az adminisztráció parttalan kibővülésének (ami a központosított közigazgatási rendszerek jellegzetes vonása).

A 7. cikkelyben megállapítást nyer, hogy a vajda:

- a minisztertanács képviselője a vajdaságban,
- az egyesült állami közigazgatásnak a felettese,
- a helyi önkormányzati egységek ellenőrzési szerve,
- a magasabb szintű szerv a közigazgatási eljárási szabályok szempontjából az Állami Kincstár képviselője.

A vajda mint a Minisztertanács képviselője, a kormánypolitika megvalósításáért felelős a vajdaság területén, és "próbál alkalmazkodni a helyi körülményekhez a kormánypolitika részletes célkitűzéseit illetően, különösen az állam regionális politikáját figyelembe véve, a törvények által meghatározott hatáskörben és szabályok szerint koordinálja és ellenőrzi az abból következő feladatok végrehajtását is" (15. cikkely). A vajda munkaköre a regionális fejlesztési politika téren az interregionális politika koordinálásának a területére is kiterjed. A fentebb felsorolt reformtörvények alapján megállapíthatjuk, hogy a vajda nem kap semmilyen hatáskört a regionális politika közvetlen, direkt vezetésében. A közigazgatási reform után a regionális politika közvetlen irányításának egyetlen alanya a vajdasági önkormányzat, szorosabb értelemben a vajdasági gyűlés. Ez a vajdaság fejlődési stratégiáját határozza meg és az ennek megfelelő fejlődési politika végrehajtásáért közvetlenül felelős.

5.4. A regionális politika intézményi háttere 2000-ben

A minisztertanácson belül 1998-tól folyamatosan működő bizottság a „A Regionális politika és a fenntartható fejlődés bizottsága”. A minisztertanács 1997. november 25-i rendelete értelmében jött létre. A minisztertanács melletti segítő és tanácsadó szerv, amelynek célja a "minisztertanács tagjaival az álláspontjuk egyeztetése, kezdeményezés, projektek, javaslatok, vélemények bemutatása, a regionalitás szempontjából a különböző területekre kiterjedő kormánypolitika hatásainak elemzése".

1. A normatív testületek javaslataival kapcsolatos programok, tervek, elemzések, beszámolók és más kormányokiratok ellenőrzése. A Bizottság hatásköréhez tartozik a társadalmi-gazdasági fejlődés és az ökológiai adottságok egyeztetése, a részpolitikák összehangolása a regionális fejlesztési politika fő irányjaival, az ehhez kapcsolódó állami költségvetési eszközök megfelelő allokációjának a monitoringja, a területi önkormányzatok pénzügyeire vonatkozó szabályok kidolgozása, a regionális együttműködés kialakítása stb.

A bizottság működése során a gazdasági miniszter elnököl, a többi tag között található a Kormányzati Stratégiai Kutatások Központjának az elnöke és a miniszterek. A bizottságnak nincs döntéshozatali jogköre és nincs külön intézményi háttere sem.

2. A regionális politikát illetően a **kormány végrehajtó szerve** (az állami közigazgatási osztályokról szóló 1997. szeptember 4-i törvény alapján) a regionális fejlesztésért felelős, a kormányban aktuálisan kijelölt miniszter (jelenleg ez a gazdasági miniszter hatásköréhez tartozik). A fenti törvény szerint az alábbiakért felelős:

- a területi önkormányzatokkal való együttműködés, az ország társadalmi-gazdasági fejlődésével kapcsolatos ügyek,
- a helyi önkormányzatokkal a régiófejlesztés téren folytatott együttműködés,
- a regionális fejlesztési stratégia kidolgozásáért nemzeti szinten,
- az ország regionális fejlesztési terveinek a kidolgozásáért és végrehajtásáért azokban az ügyekben, amelyek nem tartoznak a helyi önkormányzatok feladataihoz és hatásköréhez, az interregionális kapcsolatokért.

Az állami közigazgatási osztályokról szóló törvény meghatározza, hogy a felelős miniszternek feladata, hogy kezdeményezőleg lépjen fel a minisztertanács politikájának a kidolgozásában.

3. A regionális politika programozása és a regionális politika szabályainak a kialakítása a Stratégiai Kutatások Kormányzati Központjának a feladata. Ez az intézet több feladatot teljesít: például a stratégiai programozást (amelyet a Központi Tervezési Intézettől vett át az 1997-es közigazgatási reform után). Az SKKK-n belül a Regionális és területfejlesztési osztály és a tíz regionális fejlesztési iroda helyi székhellyel rendelkezik.

A regionális politika további fejlesztéséről tervezett reformban a SKKK hatáskörének változását tervezik. A regionális programok kidolgozása helyett, a hosszú távú nemzeti fejlesztési stratégia kialakítása lenne a feladata.

4. A regionális stratégia végrehajtása: az egyes feladatok végrehajtása külön főosztályokhoz tartozik, amit a saját kritérium rendszerüknek megfelelően, saját eszközeikkel valósítanak meg. A Foglalkoztatási és Társadalompolitikai Minisztériumban működő munkaosztályok is (illetve más szervezeti intézmények is) részben felelősek a regionális politika koordinálásáért, mivel sem a Minisztertanács, sem pedig a Regionális Politika és a Fenntartható Fejlődés Bizottságának tevékenysége nem elegendő.

5. A vajda a fentebb említett területi reformtörvényeknek megfelelően a minisztertanács képviselője, aki a kormányzati politika vajdasági teljesítésért és végrehajtásáért felelős. Ezen kívül a vajda az állam tisztviselője is, ugyanúgy felelős a regionális politikáért is, mint ahogy más szektorok politikáiért is (például ipari-, közlekedési-, mezőgazdasági politikáért).

6. A területi rendszer reformja eredményeképpen 1999 óta Lengyelországban önkormányzati- kormányzati jellegű vajdaságok-régiók léteznek. Jogi személyek, amelyekben a regionális politika vezetéséért az önkormányzat a felelős. A vajdasági önkormányzat döntéshozó szerve a vajdasági gyűlés. Minden kulcsfontosságú döntés gyakorlatilag hozzátartozik. Az önkormányzat fogadja el a vajdaság fejlesztési stratégiáját többéves vajdasági programok keretében. A vajdasági önkormányzat végrehajtó szerve az igazgatóság, amelynek a működését a vajdasági marsall irányítja.

7. A regionális politika intézményi rendszerének fontos elemei nemzeti és vajdasági szinten is a nem kormányzati szervezetek (többek között a Lengyel Regionális Fejlesztési Iroda, a Regionális Fejlesztési Alapítványok és Irodák Országos Egyesülete stb.).

8. Az önkormányzati reform, a vajdasági önkormányzatnak széles hatáskörét adta meg, a saját regionális fejlesztési politika folytatását teszi lehetővé. Az önkormányzati szervek, amelyeket a közvetlen választásokon választják, a fejlődési stratégiát dolgozzák ki. A kormány támogatja a vajdasági önkormányzatokat a feladataik betöltésében. E segély alapvető feltételeit a 2000. május 12-i, a regionális fejlődés támogatásának szabályairól szóló törvény határozza meg. E szerint a regionális fejlődésért felelősek: a Regionális Fejlődés és Építészet Minisztere -, a regionális fejlődés program dokumentumait készíti, a vajdasági szerződéseket fogadja, a regionális fejlődési programokat felügyeli és ellenőrzi, és a Regionális Fejlődés Tanácsa - tanácsadó szerv, benyújtja a programdokumentumok projektjeit és a regionális fejlődési politikával kapcsolatos törvényeket.

A fenti törvény alapján a kormány célja a társadalmi-gazdasági különbségek csökkentése a leggazdagabb és legszegényebb területek között, a gazdasági növekedés és a termelők versenyképességének a növelése. Az állami költségvetésből finanszírozhatóak azok a projektek, melyeknek célja a vállalkozások támogatása, az új munkahelyek létrehozása, a környezetvédelemmel és szállítási infrastruktúrával kapcsolatos befektetések növelése.

9. A Regionális Fejlődés Nemzeti Stratégiája a fenti célokat szolgáló alapvető dokumentum. A Minisztertanács által elfogadott, hat éves időszakra szóló Regionális Fejlődést az Építészeti Minisztérium dolgozta ki. A Stratégiát az operációs programokon (ún.: támogatói programok) keresztül valósítják meg.

10. 2000-ben a Minisztertanács döntése alapján, az EU-ban használt statisztikai egységeket érvényesítették. Ez a Strukturális Alapok fölhasználását tette lehetővé a lengyel régiók számára.

16. Táblázat: NUTS Kategóriák

	NUTS I	NUTS II	NUTS III	NUTS IV	NUTS V
területi felosztás szintje	egész ország 5 NUTS I egy-sége van osztva	Vajdaság	powiat-ok és városi powiat-ok csoportjai	powiat és városi powiat	gminak
Száma	5	16	44	380	2.489
Átlagos terület (km²)	62.537	19.543	7.105	808	248
-min. terület		9.412		13	3
-max. terület		35.598		2.987	635
átlagos népesség száma (ezer)	7.729	2.415	879	104	15
-min. népesség száma		1.022	293	22	1,6
-max. népesség száma		5.066	2.119	1.618	918

Forrás: <http://www.exporter.pl>

5.5. Következtetések

A lengyel reformelképzelések a helyi és regionális önkormányzati struktúrák egyszerű átformálásánál tágabb célokat fogalmaztak meg. A reform eredményeképpen a központi kormánynak már nem kell a helyi és a regionális szintekkel összefüggő feladatokat szerveznie és végrehajtania.

A reform után a központi kormányzat ténylegesen a modern demokratikus kormányzás által megkövetelt nemzetközi és globális feladatokra összpontosíthat, biztosíthatja a kiegyensúlyozott nemzeti fejlődést. Az 1999. január 1-jén bevezetett közigazgatási reform nemcsak új kihívásokat jelentett a regionális politikában, hanem új eszközöket is igényelt. A kihívások Lengyelország Európai Unió csatlakozásának kedvező feltételeiből is táplálkoznak. A lengyel államnak megfelelően fel kellett készülnie a strukturális alapok forrásainak a (szegényebb régiók felzárkóztatását szolgáló, a hanyatló ipari régiók szerkezetváltására, a gazdaság versenyképességének javítására) felhasználására.

A lengyel regionális fejlesztést szolgáló intézményrendszer kialakítása még nem fejeződött be. A következő problémákat lehet még kiemelni az új területi szerkezet bevezetése után:

- még nem fejeződött be a közpénzek fölhasználási rendszerének reformja (nem elégséges a központi költségvetés decentralizációja)
- a vajda szerepének szabályozása nem eléggé pontos az állami és a vajdasági regionális politika meghatározásában,
- a végleges megoldások leszabályozottságának hiánya a regionális fejlesztési támogatások területén,
- az együttműködési formák hiánya az önkormányzati adminisztráció és a kormányzati közigazgatás között,
- a vajdasági struktúrák túlságosan átpolitizált jellege, a megfelelően felkészült személyzet hiánya a marsalli hivatalokban
- az európai uniós programozási szabályok gyenge ismerete (nemcsak vajdasági szinten).

A regionális fejlesztési támogatások szabályairól szóló, 2000. május 12-én életbe lépett törvény új szabályokat és ösztönzéseket jelent a regionális politika számára. Sajnos a törvény csak megfogalmazta – felsorolás és címszavak szerint – a szükséges szabályokat, de ez nem jelent konkrét megoldást számos témakörben. A reformtörvények bevezetése után lényegesen megváltozott az államnak a régiók fejlődésében betöltött szerepe. Újra meg kell határozni az interregionális politika szabályait és az ehhez kapcsolódó intézményi hátteret, természetesen mindezen szabályok „élővé” és hasznossá válása mind időt, mind pedig további finomításokat igényel.

5.6. Az önkormányzati reform eredményei

Az ezredforduló után az önkormányzati reform következményeit, minőségi változásait, esetleges hozadékait a lakosság és az adott területi egység vállalkozóinak tapasztalatai alapján széles körű elemzések tárták fel. Ezek több területre terjedtek ki közvéleménykutató intézetek, kutató intézetek és tudományos műhelyek bevonásával. Összegzésképpen a vizsgálódások tengelye a reform sikerességét illetően az alábbi négy fő paraméter mentén történt.

5.6.1. Az adminisztrációs szolgáltatások minősége

Az önkormányzati reform több mint egy évtizedes tapasztalata után a lakosság 40%-a (CBOS-kutatásokban, 2000-2008) nyilatkozta, hogy a szolgáltatások minősége javult. Az elégedettség index a rurális területeken volt magasabb (58%), a nagyvárosokban pedig

alacsonyabb (35%). A helyi üzletemberek tapasztalata kevésbé volt pozitív, csak a 18%-uk tapasztalt javulást. A régiók közötti eltérést mutatja a szolgáltatások minőségét illetően az alábbi táblázat. A legmagasabb javulási index Észak-nyugat Lengyelországot jellemzi (Zachodniopomorski régió). Második helyre Dél-kelet Lengyelország került (Podkarpackie régió), míg utolsó helyre a keleti régiók kerültek:

17. Táblázat: A tapasztalt adminisztratív szolgáltatások minősége régióként – összesített index

	Index	Rangsor
Dolnoslaskie	-0,08	9
Kujawsko-Pomorskie	-0,30	11
Lubelskie	-0,48	14
Lubulskie	0,53	4
Lódzkie	-0,43	13
Malopolskie	0,27	7
Mazowieckie	-0,18	10
Opolskie	0,57	3
Podkarpackie	0,58	2
Podlaskie	-0,36	12
Pomorskie	-0,06	8
Slaskie	0,51	5
Swietokrzyskie	-0,58	15
Warminsko-Mazurskie	-1,19	16
Wielkopolskie	0,43	6
Zachodniopomorskie	0,7	1

Megjegyzés: A 0 index jelenti az országos átlagot; a pozitív érték jobb, mint az országot átlag, a negatív érték pedig rosszabb

Forrás: in Swianiewicz, Pavel: Institutional Performance of Local Government Administration in Poland

5.6.2. Helyi korrupció

A korrupció helyileg is az ország egyik legnagyobb problémája, habár a Transparency International riportja alapján Lengyelország pozíciója átlagos a rendszerváltó országok között. A lakosság 15%-a tapasztalt korrupciót, ami ennél magasabb (21%-os) értéket mutatott a nagyvárosokban, a rurális területeken azonban csak 11%-ot. Sokkal gyakoribb volt a kereti régiókban (pl. 22% Swietokrzyski régióban), mint Nyugat-Lengyelországban (Lubuski régió – 6%)

A helyi vállalkozások tapasztalata sokkal pesszimistább, 38%-uk tapasztalt korrupciót. A régiók közötti megoszlás azonban ugyanaz, mint a lakosság körében.

**18. Táblázat: Önkormányzati korrupció regionális megoszlásban
– összesített index**

	Index	Rangsor
Dolnoslaskie	0,19	7
Kujawsko-Pomorskie	-0,74	15
Lubelskie	-0,66	14
Lubulskie	0,61	2
Lódzkie	-0,55	12
Malopolskie	-0,05	9-10
Mazowieckie	0,27	6
Opolskie	1,12	1
Podkarpackie	-0,09	11
Podlaskie	-1,09	16
Pomorskie	-0,05	9-10
Slaskie	0,52	3
Swietokrzyskie	0,49	4
Warminsko-Mazurskie	-0,61	13
Wielkopolskie	0,46	5
Zachodniopomorskie	0,05	8

Megjegyzés: A 0 index jelenti az országos átlagot; a pozitív érték jobb, mint az országot átlag,

Forrás: in Swianiewicz, Pavel: Institutional Performance of Local Government Administration in Poland

5.6.3. Önkormányzati menedzsmenttudás és pénzügyi felkészültség

Az időben és minőségében megfelelő költségvetés-készítés és pénzügyi menedzsmenttudás 18%-os sikerességet mutatott. Az éves prognózisokat illetően a bevételi oldalt 47%-os bizonyossággal találták el, de több mint 25% esetében a hiba meghaladta a várható bevételek 15%-át. A regionális megoszlás hasonló a korábbi mutatókhoz. De itt is jelentős javulás figyelhető meg a törvény hatására az évek folyamán.

19. Táblázat: Pénzügyi tervezés és pénzügyi menedzsmenttudás regionális megoszlásban – összesített index

	Index	Rangsor
Dolnoslaskie	0,71	4
Kujawsko-Pomorskie	1,15	1
Lubelskie	-0,64	15
Lubulskie	-0,52	12
Lódzkie	-0,59	14
Malopolskie	-0,38	10
Mazowieckie	0,21	6
Opolskie	-0,32	9
Podkarpackie	1,13	2
Podlaskie	-0,98	16
Pomorskie	-0,53	13
Slaskie	0,22	5
Swietokrzyskie	-0,46	11
Warminsko-Mazurskie	-0,26	8
Wielkopolskie	0,18	7
Zachodniopomorskie	1,04	3

Megjegyzés: A 0 index jelenti az országos átlagot; a pozitív érték jobb, mint az országot átlag,

Forrás: in Swianiewicz, Pavel: Institutional Performance of Local Government Administration in Poland

5.6.4. Helyi gazdaságpolitika

A helyi üzletemberek tapasztala alapján a törvény által generált változások jelentősen pozitív (4%) illetve pozitív stimulust (13%) hoztak a helyi gazdaságok életébe. Az üzletemberek többsége (61%) semmiféle erőfeszítést nem tapasztalat a helyi adminisztrációtól a gazdaság fejlesztése szempontjából. Különösen a keleti régiókban tett ki jelentős hányadot azon válaszadók aránya, akik szerint az önkormányzat árt a gazdaságnak, ahelyett, hogy segítené annak fejlődését.

20. Táblázat: Helyi gazdaságpolitika regionális megoszlásban – összesített index

	Index	Rangsor
Dolnoslaskie	0,62	4-5
Kujawsko-Pomorskie	-0,43	11-12
Lubelskie	-0,43	11-12
Lubulskie	-0,33	10
Lódzkie	-0,29	9
Malopolskie	-0,19	7-8
Mazowieckie	-0,19	7-8
Opolskie	2,1	1
Podkarpackie	-0,76	13-14
Podlaskie	-1,86	16
Pomorskie	1,67	2
Slaskie	0,62	4-5
Swietokrzyskie	-1,00	15
Warminsko-Mazurskie	-0,76	13-14
Wielkopolskie	1,05	3
Zachodniopomorskie	0,00	6

Megjegyzés: A 0 index jelenti az országos átlagot; a pozitív érték jobb, mint az országot átlag,

Forrás: in Swianiewicz, Pavel: Institutional Performance of Local Government Administration in Poland

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a modernizációs reform hatása nagymértékben függ a gazdasági és szociális reform szintjétől. Azok a közösségi intézmények teljesítettek jobban, amelyek több pénzt voltak képesek elkölteni, képzettebb alkalmazottaik voltak, kitüntetettebb figyelmet fordítottak már korábban is a civil tradíciókra, illetve ahol a kölcsönös bizalomnak és együttműködésnek a hagyománya nagyobb volt. A reform hatására a helyi intézmények teljesítménye folyamatosan javult több területen is a lakosság és a helyi vállalkozások percepciója alapján (pl. a fentebb mértéken).

Gorzalak (1997) szerint az eltérés két dimenzió mentén értelmezhető:

1. a városiasodott-iparosodott életmód (dél-nyugat észak-kelet tengely),
2. a strukturális-történelmi tengely, ami a XIX-XX. századi lengyel történelemből fakad. Ez pedig észak-nyugat és dél-keleti tengely.

Magyarországgal összehasonlítva Lengyelországban működő, folyamatosan javított és finomított regionális intézményrendszer működik, míg nálunk a régiók valós felállítása késik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Borsa M.: „Az új lengyel régiók az európai térfejlődésben.”, Pécs, MTA RKK, 2000.
2. Stasiak A.: „The new administrative division of Poland.”,
3. Dziennik Ustaw, 96\1998,
4. Dziennik Ustaw, 91\1998,
5. Dziennik Ustaw, 103\1998,
6. Dziennik Ustaw, tekst jednolity\1999,
7. Rządowe Centrum Studiów Strategicznych: „Poland 2000. The concept of the policy of spacial development of the country.” Warszawa, 1997.
8. Instytut Badan nad Gospodarka Rynkowa: „Model Instytucjonalny Polityki Rozwoju Regionalnego w Polsce.”, Warszawa 2000.
9. Barow, M., Lengyel, I., Welch, R.: „Local Development and Public Administration in Transition.”; József Atilla University Szeged, Hungary 1998.
10. <http://www.exporter.pl>
11. Swianiewicz, Pavel (2000): Institutional Performance of Local Government Administration in Poland, Catholic University of Lublin, Lublin
12. G. Gorzelak (1997): „Polityka państwa w obliczu przekształcen strukturalnych polskiej przestrzeni”, (w:) G. Gorzelak (red.) Przemiany polskiej przestrzeni, EUROREG, Uniwersytet Warszawski
13. Kulesza, Michal (2000): „Die Verwaltungsreform und die Funktionen neuer regionaler Strukturen in Polen im Kontext der EU Erweiterung”, Cappenberger Gespraech der Feriher-vom-Stein-Gesellschaft 2000, No.30-31, pp.94-122.

6. A VAJDASÁGOK GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI FEJLŐDÉSÉNEK DIFFERENCIÁLÓDÁSA

Egy adott gazdasági tér fejlődése vagy hanyatlása eltérő módon jelenik időben és térben. Változatos területi-gazdasági struktúrát hoznak létre a helyi, területi adottságok, különbségek. Valós problémaként jelenik meg a hátrányok többszörös halmozódása. Ha ez az állapot időben is elhúzódik, ez a régió teljes gazdasági lemaradását jelentheti. (A vajdaságok részletes gazdasági és társadalmi leírása a 2. függelékben található.)

A kilencvenes évek központi szabályozásai eltérően érintették az egyes régiókat. A globalizáció és a piacgazdaságra való áttérés, valamint az ezen folyamatokkal járó radikális változások, adott területeken egy irányba kumulálhattak hátrányokat vagy előnyöket. Az Unió támogatások, a kormány támogatási és szabályozási politikája próbálta sajátos terület-politikai eszközökkel korrigálni ezeket a folyamatokat, kivédeni, mérsékelni a nem kívánt hatásokat. Az eltérő regionális alkalmazkodóképesség és reakcióidő mögötti okként megfigyelhettük, hogy a területileg elkülönült közösségek belső és külső okok

következtében eltérő mértékben képesek saját erőforrásaikat hasznosítani, ill. más mértékben tudnak külső erőforrásokat bevonni saját céljaik elérése érdekében.

Lengyelországban az elmúlt 20 évben sikeres volt a külföldi tőkebeáramlás (FDI), aminek az összege folyamatos növekedést mutat, azonban a beruházások területi megoszlása erősen eltérő, a legtöbb tőke a Mazowieckie, Slaskie és Wielkopolskie régióba érkezett. A keleti régiókban viszonylag kevés közvetlen működőtőke beáramlás történt és ezek nagy része is kevésbé fejlett technológia volt. A kutatás-fejlesztési kiadások is jellemzően a Mazowieckie, Malopolskie, Dolnoslaskie, Lodzkie vajdaságokban magasak, ahol nagy egyetemi központok, magas FDI és tradicionális ipari kultúra található. Az ipari kutatás-fejlesztésben alkalmazottak száma szintén ezekben a vajdaságokban magas (pl. Maziwieckie vajdaságBAN ezer lakosra 11 kutató jut), a magas hozzáadott érték arány szintén ezekben a régiókban jellemző, aminek a hátterében ugyanazon tényezők állnak.

21. Táblázat: Beruházás, innováció, kutatás és fejlesztés, hozzáadott érték a régiókban

Régiók	Egy lakosra jutó beruházás (Zł)	Az innovációra fordított kiadás az iparban (millió Zł)	Egy lakosra jutó kutatási és fejlesztési kiadás (Zł)	A kutatásban és fejlesztésben alkalmazottak száma 1000 aktív lakosra vetítve	A 100 lakosra jutó hozzáadott érték aránya
Dolnoslaskie	3706	718,4	115	4,7	46
Kujawsko-Pomorskie	2260	1127,4	62	3,5	39
Lubelskie	1672	327,7	66	3,4	25,5
Lubulskie	2521	204,5	17	4	42,3
Lódzkie	2566	581,2	113	3,4	35,2
Malopolskie	2447	773,5	142	5,7	33,6
Mazowieckie	7406	2207,5	442	11,1	51,8
Opolskie	2048	202,9	36	2,4	38,2
Podkarpackie	1730	517,9	48	1,6	25,4
Podlaskie	1652	256,7	73	2,5	30,1
Pomorskie	2694	436	92	4,5	46,5
Slaskie	2598	1959,4	84	3,8	46,4
Swietokrzyskie	1732	683,1	15	1,3	28,3
Warminsko-Mazurskie	1701	129,5	35	1,9	36,9
Wielkopolskie	3248	1110,7	100	3,6	41,7
Zachodniopomorskie	2463	183,6	37	2,7	45,5
Lengyelország	3140	11501,4	126	4,5	40,1

Forrás: Costs and Benefits of Poland's Membership in the EU. Warsaw, 2003. p69.

Általában a területi elmaradottság és fejlettség történelmi kategória, kialakulása és megváltoztatása is hosszabb időt vesz igénybe (akár évtizedeket). A különböző kauzális tényezők területi hatásai viszont lehetnek tartósak (folyamatosan hatnak) és átmenetiek.

Általában az a területi egység tudja az ezekből származó esetleges előnyöket kihasználni, amelyik gyorsan tud reagálni a változásokra. Ezek általában a fejlettebb egységek (nagyvárosok).¹¹⁰ Időben tartósabb előnyöket és hátrányokat jelent az infrastrukturális ellátottságból eredő különbség. Még lassúbb változás várható a komplex területi adottságok tekintetében.

Ebben a dolgozatban a régiók fejlődését három aspektusból közelítem meg és hasonlítom össze egymással. A célom annak bemutatása, hogy a lengyel régiók gazdasági-, társadalmi helyzete milyen 10-20 évvel a rendszerváltás után, milyen a dinamikájuk, és közelítenek, vagy inkább távolodnak-e egymástól (a fenti értelemben). A régiók fejlődését a tőke három fajtájának: gazdasági (pl. GDP/ fő, infrastruktúra, innovációs képesség stb.), társadalmi (humán) és természeti vizsgálatán keresztül (és a közöttük való kapcsolatokon keresztül) határozom meg.

Föltételezem, hogy a tőketípusok közötti kapcsolatok és annak arányai az adott térség fejlődési pályáját alapvetően határozzák meg. Itt is a vizsgálódás tárgya a vajdasági szint (az ennél kisebb területi egységek esetében nincsenek országos statisztikai adatok).

Lengyelországban nagymértékű területi különbségek mutatkoznak a gazdasági fejlődésben. Az új közigazgatási fölosztás némileg enyhítette a helyzetet, de a különbségek továbbra is fennmaradtak.

A Vajdaságok (régiók) területe

A vajdaságok területileg nagyon eltérőek, a legnagyobb vajdaság közel négyszerese a legkisebbnek (ez a tény már önmagában jelentős regionális eltéréseket hordozhat magában, márcsak a fejlesztési forrásokhoz politikai úton való hozzáférés „súlykülönbsége” miatt is). A legnagyobb és legnépesebb lengyel vajdaság a Mazowiecki régió. Területe 35.579 km², ami az ország területének 11,4%-át jelenti. Legkisebb területtel az opolski régió rendelkezik, nagysága 9.412 km², az ország területének 3%-a.¹¹¹

A vajdaságok kialakítását nagyjából a történelmi tradíció alapján létrejött határok, kisebb mértékben a gazdasági, társadalmi szerkezetet határozta meg. (8. ábra)

¹¹⁰ Hajdú, Z.(szerk.); „Regional processes and spatial structure in Hungary in the 1990's.” Pécs MTA RKK, 1999.

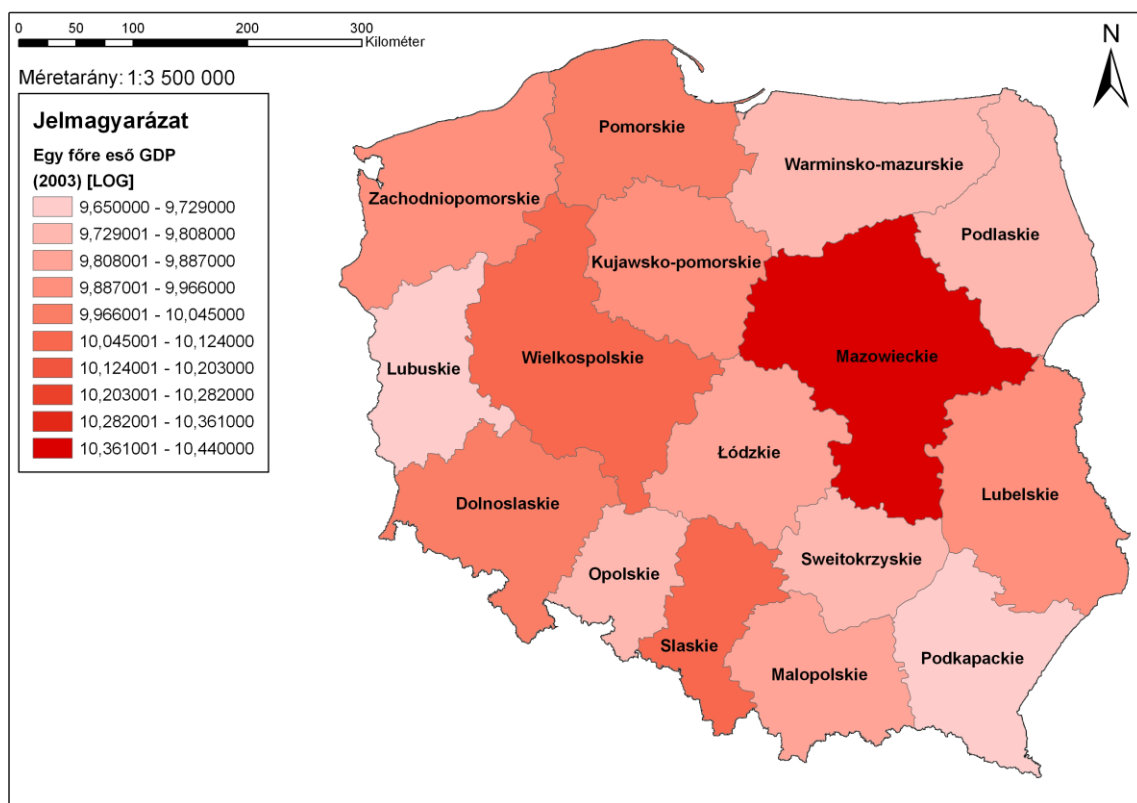
¹¹¹ Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland 2001.”; Year XLIV; Warsaw.

6.1. Gazdasági potenciál

A gazdaság teljesítőképességének alakulása

Egy régió gazdasági fejlődését, fejlettségét érzékelteti a terület GDP/fő értéke. Lengyelországban 1993 óta minden vajdaság GDP-je minden évben nőtt. Csak a vajdaságok gazdasági növekedésében van ütemkülönbség. Azt mutatja az alábbi ábra is, hogy a 10-es érték fölötti értékek esetében a gazdasági növekedés az átlagos vajdasági növekedésnél nagyobb volt, de ahol ennél kisebb, a GDP ott is nőtt. Azonban az átlagnál lassabban növekvő vajdaságokban is az Unió átlagához való konvergencia zajlik, mivel ezek a vajdaságok is gyorsabban növekedtek az uniós átlagnál.

6. ábra: GDP/fő logaritmizálva a vajdaságok egymáshoz való viszonyrendszerében

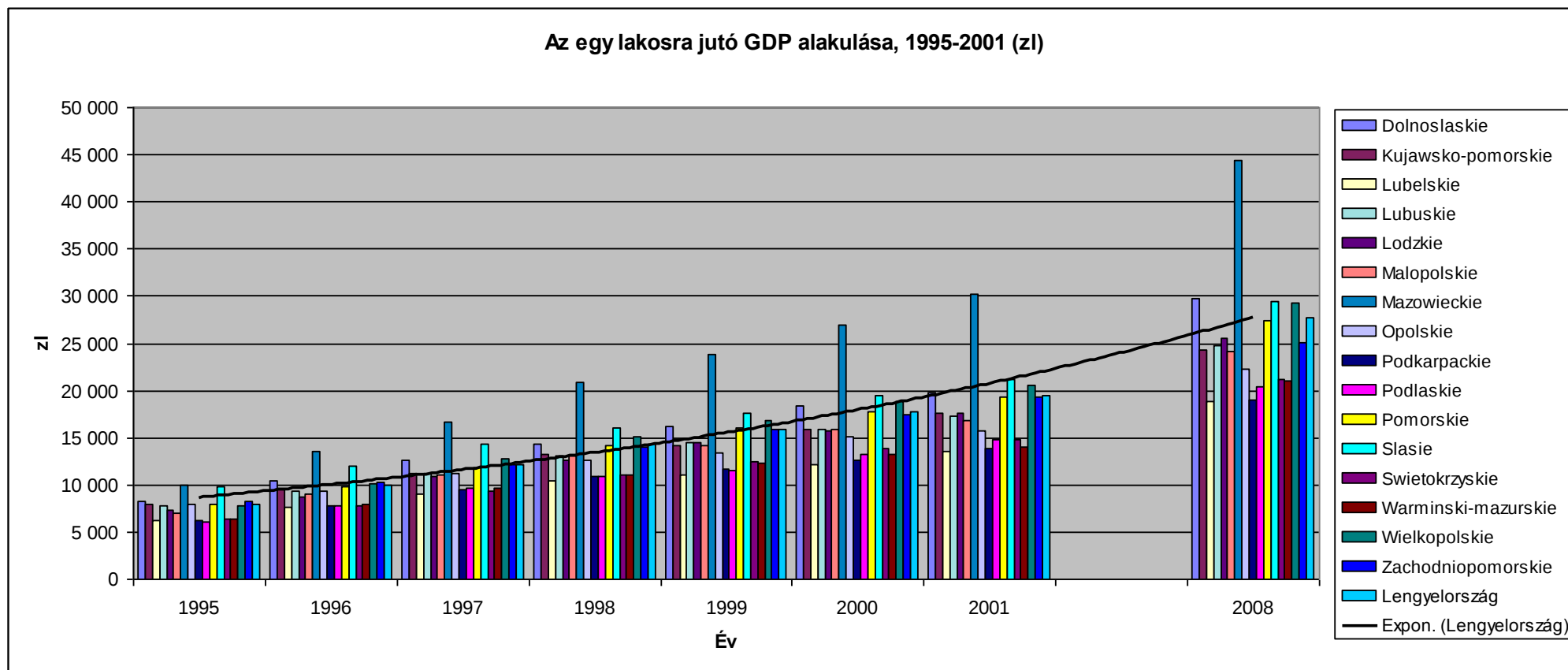
Forrás: Central Statistical Office: „Concise Statistical Yearbook of Poland, 2010; ESRI alaptérképek alapján Szelesi T. szerk. 2011.

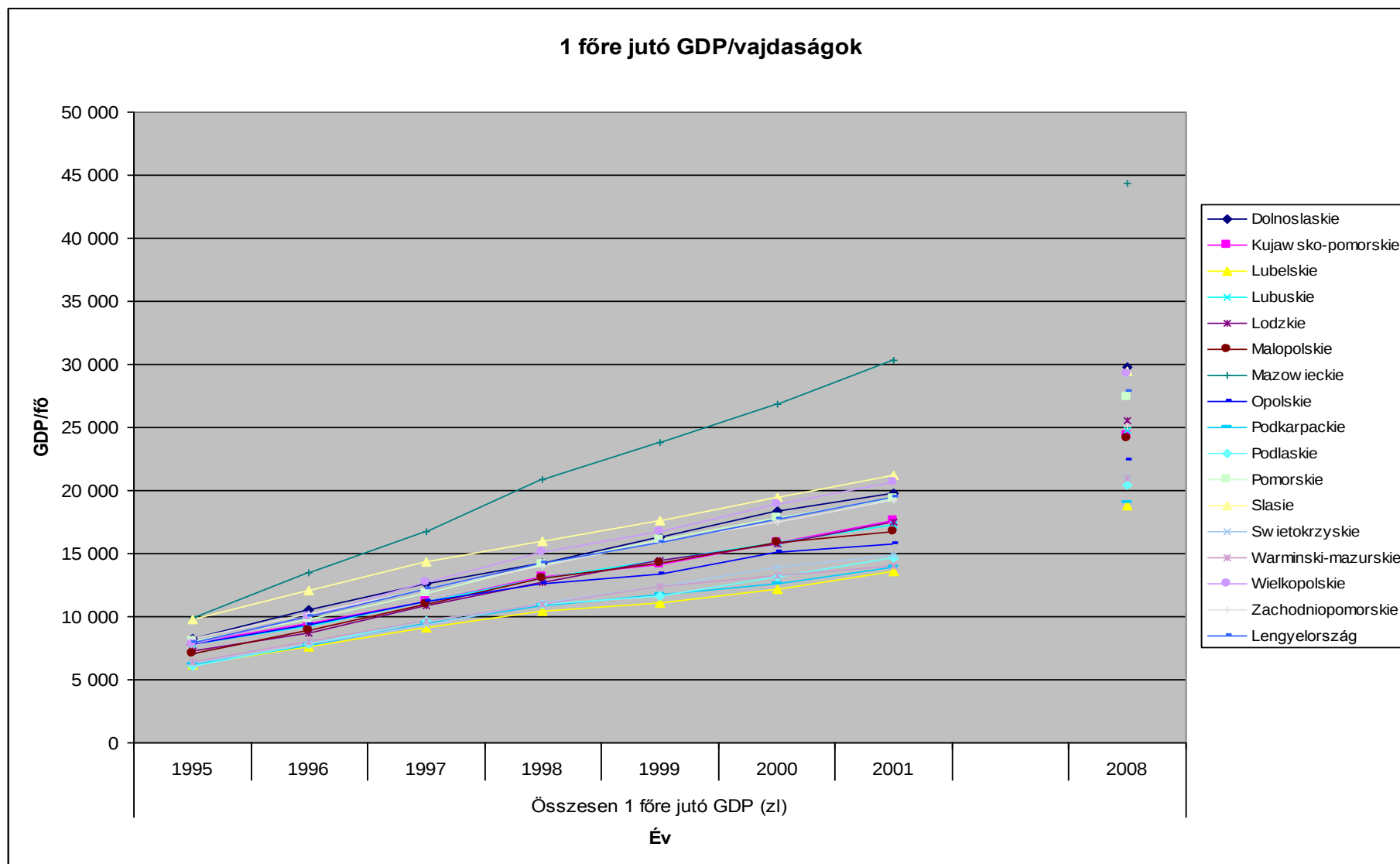
A lengyel vajdaságok között jelenleg a mazowiecki régió a legfejlettebb, a legkisebb értékek a következő térségekre jellemzőek: lubelski, podkarpacki, podlaski, warmińsko-mazurski és świętokrzyski.

A lengyel gazdaság dinamikája (különösen a kilencvenes évek elején-közepén) 1995-1997 között magas volt, bár 2001-ben a növekedés lassult, azóta ismét dinamizálódott (5%

körüli szinten tűnik középtávon fenntarthatónak). 2009-ben is – a gazdasági világválság ellenére – az Európai Unió legmagasabb gazdasági növekedését tudhatja magáénak (2% felett). (Részletes ábrák: 4. függelék.)

Forrás: CSO adatok alapján, saját számítások

Forrás: CSO adatok alapján, saját számítások

1995-2002 között a fajlagos GDP-ben mért területi gazdasági teljesítőképesség régióként 2,43-szorosára nőtt Lengyelországban. Általában fokozódtak az átlag mögött rejtő területi különbségek is.

Fő tendenciaként a GDP-ben mért területi gazdasági teljesítőképesség (1995-2002 között) tovább differenciálódott a vidéki térségek között és a főváros-vidék viszonylatában egyaránt.

A mazowiecki régió vezető szerepe tovább erősödött, dinamikája többszörösen meghaladta más vajdaságokét. A slaski vajdaság, amely még 1995-ben annyira dinamikusan fejlődött, mint a mazowiecki vajdaság, 1995 óta fokozatosan visszaszorul, ami a restrukturációs (kohászat, bányászat) problémáknak tulajdonítható. A zachodnioipomorski vajdaság fejlődése is 1997-ban megtorpant a külföldi tőkebevonás csökkenése miatt. A wielkopolski és dolnoslaski régiókban ellenben észrevehető a folyamatos, kiegyensúlyozott fejlődés. A lubelski, és warminsko-mazurski, podlaski, podkarpcki, és swietokrzyski régiókban folyamatos GDP ütemnövekedés jellemző. Ezt természetesen magyarázza a helyreállítási periódusból való kikerülés is, ami után a gazdaság optimálisan egy természetes növekedési ráta felé halad, ez pedig a visegrádi országok esetében 4-5 % körüli értéknek tűnik hosszútávon. (Ezek a területek a kilencvenes években relatíve lassabban fejlődtek, ennek az okai a mezőgazdasági népesség magas aránya, az eddigi gazdasági bázis elvesztése, ill. a fájdalmas restrukturációs folyamatok, valamint a külföldi tőkebefektetések hiánya.) Ezeken a területeken a csekély fejlődési tényezőt a határmenti kereskedelem jelentette Oroszországgal (Kalinyingrád), Litvániával, Fehéroroszországgal és Ukrajnával.

Az alábbi ábrán látható, hogy a GDP-ben mért területi gazdasági teljesítőképességben 1995-2002 között a differenciáltság mind a vidéki térségek között, mind pedig a főváros-vidék viszonylatában nőtt (habár a különbség növekedését csökkenő tendencia jellemezte 2001-ben). Varsó dinamikája és gazdasági ereje egyre jobban meghaladja a többi régióét (a második helyen lévő Sziléziához /Slaski/ viszonyított különbség is nőtt).

22. Táblázat: Az egy lakosra jutó GDP különbség aránya 1995-2001 között

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
a legnagyobb és a legkisebb aránya Varsóval	1,64	1,74	1,83	2,01	2,13	2,21	2,22
a legnagyobb és a legkisebb aránya Varsó nélkül	1,62	1,55	1,58	1,54	1,58	1,6	1,55
Varsó és a második legjobb régió aránya	1,01	1,12	1,16	1,30	1,35	1,37	1,42

CSO adatok alapján saját számítások

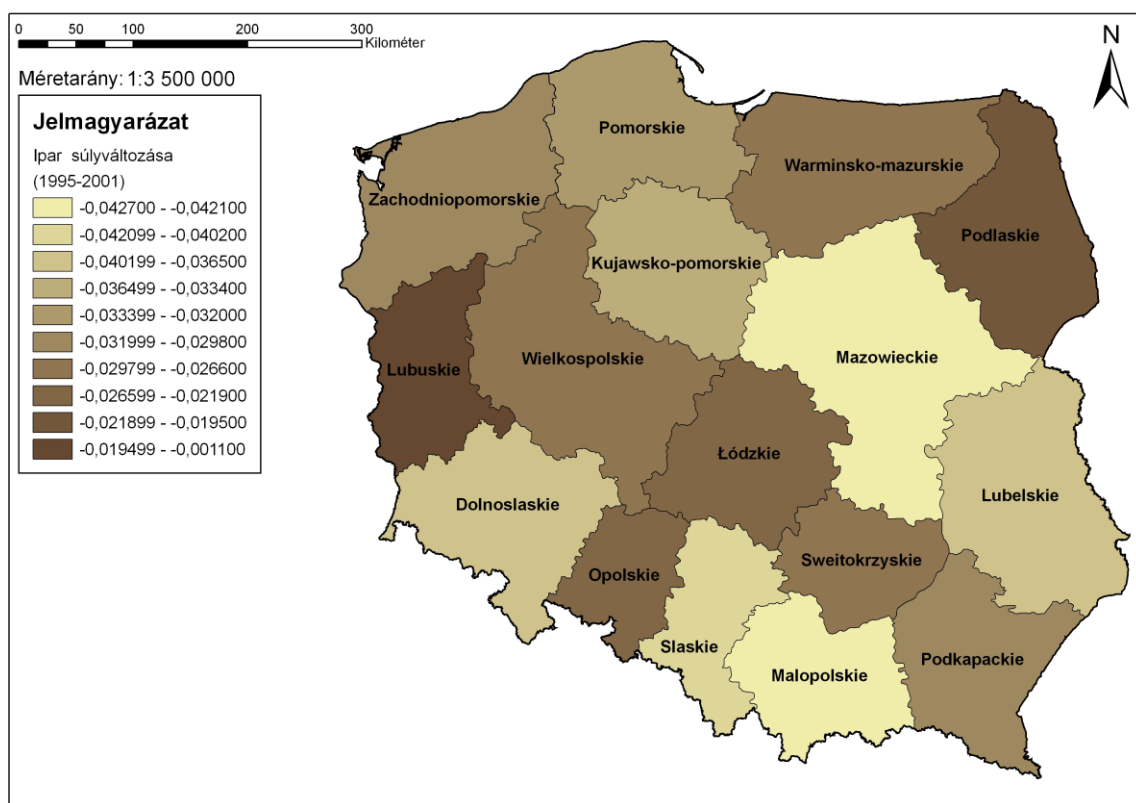
Összehasonlítva Magyarországgal megállapítható, hogy Lengyelországban, a több nagyváros társadalmi –gazdasági súlya miatt a területi különbségek enyhébbek, bár a főváros dinamikája hasonlóképpen jelentősen meghaladja a többi városét.

(A régiók gazdasági-társadalmi adatainak elemzése a 2. függelékben található.)

6.1.1. Ipar és építőipar

A vajdaságokban különböző mértékű az iparosodottság: legjelentősebb, a Slask, Dolny Slask, Opolski, Lodzki és Wielkopolski régiókban. 1990 után nehéz helyzetbe kerültek a hagyományos iparágakkal rendelkező a vajdaságok (például kohászat és bányászat Sziléziában, textilipar Lodzki-ban).

7. ábra: Az ipar súlyának változása a vajdaságok GPP-jében

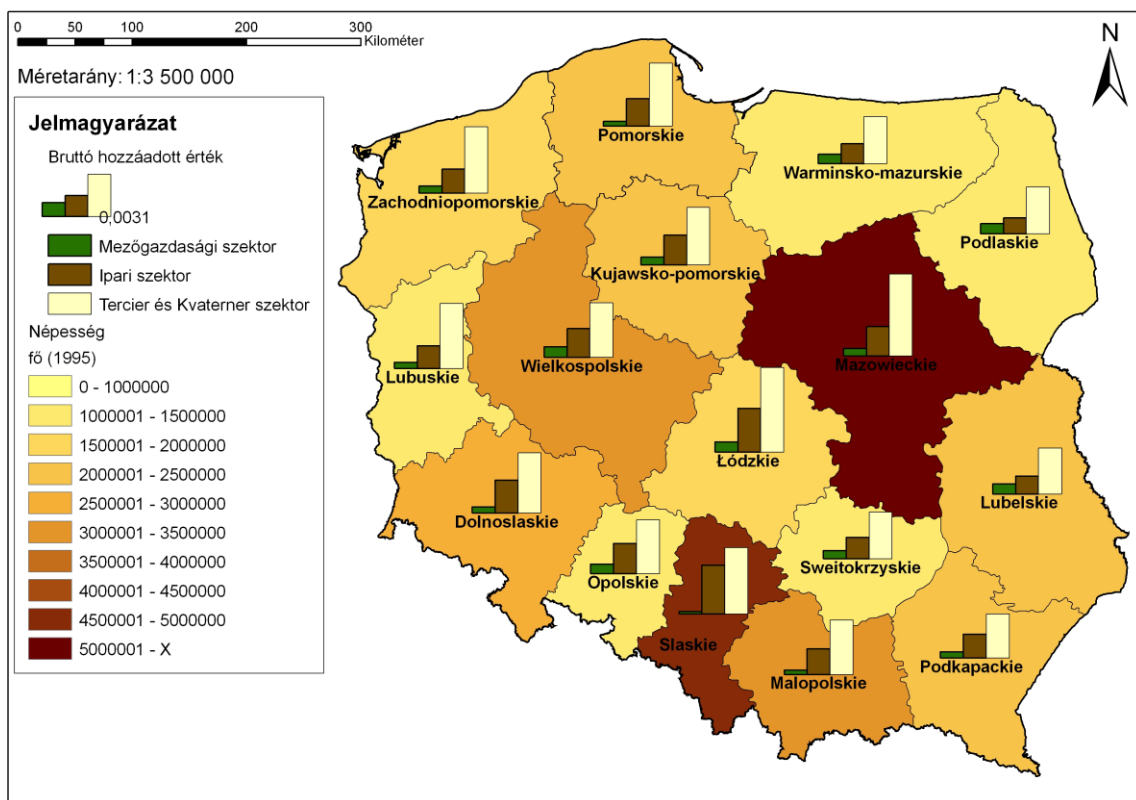
Forrás: Central Statistical Office: „Concise Statistical Yearbook of Poland, 2010; ESRI alaptérképek alapján Szelesi T. szerk. 2011.

1995 óta az ipari termelés minden vajdaságban nő, természetesen vajdaságonként eltérő ütemben. De az ipar súlya minden régióban csökken a többi szektorhoz (tercier, kvaterner szektor) képest. Legnagyobb arányban a Mazowieckie, Malopolskie és Slaskie régióban csökkent az ipar súlya a vajdaság gazdaságán belül. Ennek hátterében elsősorban a terciarizáció, a szolgáltatás szektor nagyarányú növekedése áll. Különösen igaz ez a nagyvárosokra (Varsó, Krakkó, Katowice, stb.)

Az új közigazgatási felosztás számos interregionális különbséget tárt fel az ipar fejlettségére vonatkozóan is. Legnagyobb termelési értékkel azok a régiók rendelkeznek, ahol a GDP legnagyobb részét ebben a szektorban állítják elő. A mazowiecki, śląski és wielkopolski vajdaságok az országos ipari termelés 47,9% -át állítják elő. A legkisebb értéket (az ország ipari termelésének 6,2%-át) a lubuski, świętokrzyski és podlaski régiók érték el. (Az ipar részletes elemzése a 2. függelékben található). Ahogy a 7. ábrán is láttuk, hogy az ipar nemzetgazdasági súlya (illetve korábban láttuk, hogy a mezőgazdaságé is) folyamatosan csökkent, és folyamatosan csökkenő tendenciát is mutat. A következő térképek is azt mutatják, hogy a terciar és kvaterner szektor súlya a vajdaságok gazdaságán

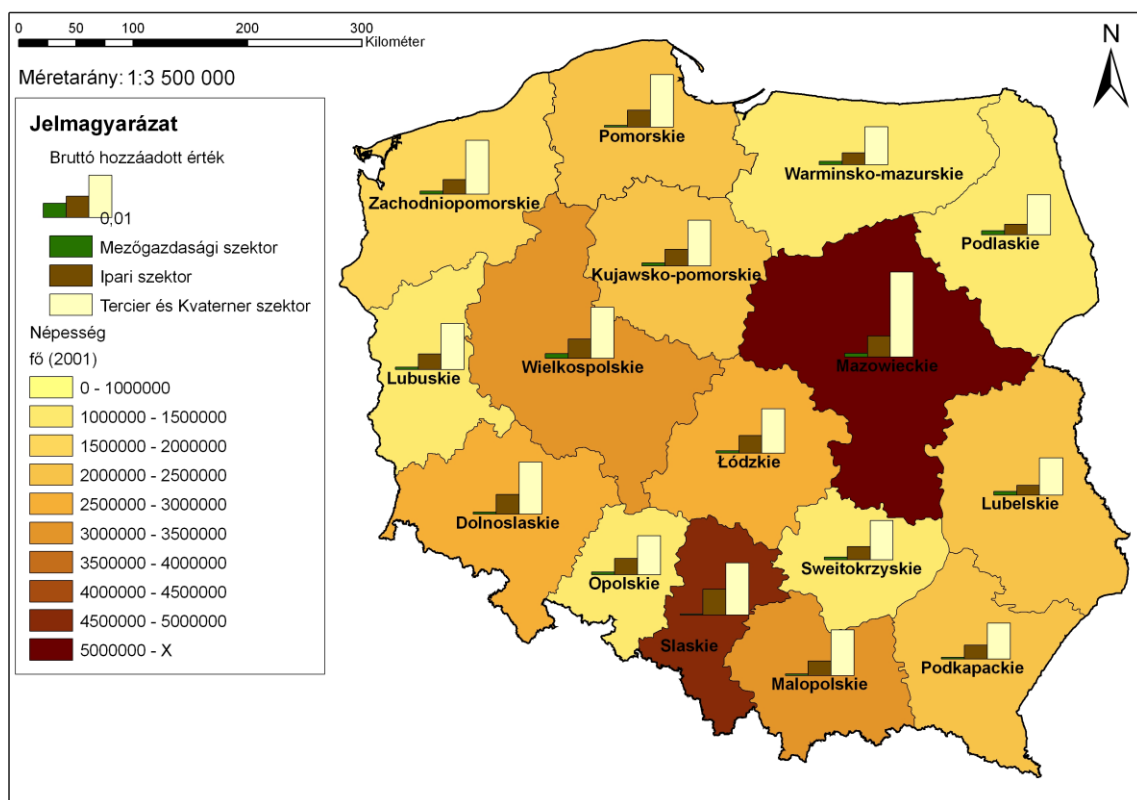
belül drámaian megnőtt (például a 1995 és 2001 közötti hatéves időtávban is látható a terciarizáció robusztus növekedése). Kevésbé jellemző a terciarizáció a keleti vajdaságokban, úgymint a Podlaskie, Lubelskie és Podkarpackie vajdaságokban. Ennek oka a relatív társadalmi-gazdasági elmaradottág és a tradicionálisabb életformák.

8. ábra: A bruttó hozzáadott érték változása szektoronként (1995)

Forrás: Central Statistical Office: „Concise Statistical Yearbook of Poland, 2010; ESRI alaptérképek alapján Szelesi T. szerk. 2011.

9. ábra: A bruttó hozzáadott érték változása szektoronként (2001)

Forrás: Central Statistical Office: „Concise Statistical Yearbook of Poland, 2010; ESRI alaptérképek alapján Szelesi T. szerk. 2011.

6.1.2. Mezőgazdaság

Elsősorban a központi és a keleti régiók jelentős gazdasági ágazata. Az állattenyésztés 12 vajdaságban jelentős, a dolnośląski, opolski, śląski és zachodniopomorski régiókban a növénytermesztés nominális gazdasági értéke magasabb az állattenyésztésnél.

A legnagyobb kiterjedésű agrárterület a mazowiecki vajdaságban (2.414,7 ezer ha, ebből 73,0% szántó), wielkopolski-ban (1.906,4 ezer ha, ebből szántó 83,2%), lubelski-ban (1.717,5 ezer ha, 78,4%) található. A legkisebb mezőgazdasági területtel Lubusk (549,1 ezer ha, 74,4%) és Opolsk (579,4 ezer ha, 85,4%) rendelkezik.

A legtöbb szántó mazowiecki-ban (1.590,1 ezer ha), wielkopolski-ban (1.502,9 ezer ha), és lubelski-ban (1.257,0 ezer ha) található, a legkevesebb lubuski-ban (291,8 ezer ha), śląski-ban (330,3 ezer ha) és podkarpacki-ban (505,0 ezer ha).

Az állattenyésztés wielkopolski-ban (4.504,7 ezer tenyésztett állat), kujawsko-pomorski-ban (2.037,6 ezer darab), és mazowiecki-ban (1.821,6 ezer darab) a legjelentősebb, a legkisebb lubuski-ban (289,2 ezer darab) és śląski-ban (370,4 ezer darab).

Összességében elmondható, hogy az ország esetében kiemelten fontos a mezőgazdaság és a hozzá kapcsolódó bio- és környezet gazdálkodás, turizmus, különösen a foglalkoztatás és a környezetvédelem miatt. Aminek a régiónkénti fejlettsége jelentősen befolyásolja az egész régió helyét az országos fejlettségi rangsorban és fejlődési dinamikája szignifikáns hatással van a diszparitások csökkentésére. Jelentős az eltérés az északi, nyugati (volt német területek) nagyüzemei és a keleti területek kisgazdaságai között. (Részletesebb elemzés a 2. függelékben.)

6.2. Humán erőforrás

Az elmúlt években az ország egyes régiói közötti életkörülménybeli különbségek jelentősen megnöttek. A különbségek a lakosság számára legérzékenyebb területeken, a foglalkoztatottságban és a jövedelmekben növekedtek.

Egy adott térség a gazdasági tevékenység számára nem homogén, hanem más területekhez viszonyítva eltérő tulajdonságú. Az egyenlőtlenségek nemcsak gazdagságot vagy szegénységet, hanem a régió természeti környezetét és történelmileg kialakuló településhálózatát jelentik, ilyen módon kulturális értékeknek a hordozói.¹¹² Az azonosulás és hovatartozás nagyon fontos tényező akkor is ha sokkal szegényebb életkörülményekkel és kisebb jövedelemmel párosul.

Az egyenlőtlenségeket a társadalom különbözőképpen próbálja kiegyenlíteni: elvándorlás, új gazdasági tevékenységek bevezetése, vagy a területfejlesztési politika segítségével is történő lassú strukturális igazodás.

A piacgazdaságban a területi egyenlőtlenségek kialakulásában fontos szerepet játszik az egyes régiók nagyon eltérő versenypozíciója. A versenyhelyzet a rendelkezésre álló természeti erőforrások, a földrajzi fekvés és a humán erőforrások függvényében alakul. E tényezők nagyon lassan változnak, így a kialakult egyenlőtlenségek tartósak. A humán

¹¹² Enyedi, Gy.: „Regionális folyamatok Magyarországon az átmeneti időszakban.” Budapest, 1996.

erőforrás a leginkább mobilis, a földrajzi fekvés és a természeti erőforrás értéke változatlan.¹¹³

Szoros kapcsolat létezik az iskolázottság és a gazdasági teljesítmény között, az ország térszerkezeti változásaiban tükröződik az ország iskolázottsági térképe is. (2. függelék)

6.3. Néesség

Néességük száma szerint három csoportba sorolhatók a lengyel vajdaságok. A mazowiecki, śląski és wielkopolski vajdaságokat magas népsűrűség, városi agglomerációk jellemzik. Lakosságszámuk 3,4 - 5,1 millió. A második csoportot azok a régiók alkotják, melyek népessége 2,1 - 3,4 millió: małopolski, dolnośląski, łódzki, lubelski, pomorski, podkarpacki, kujawsko-pomorski. A harmadik csoportot képező zachodniopomorski, warmińsko-mazurski, świętokrzyski, podlaski, opolski és lubuski vajdaságok népessége 1,0-1,7 millió között van.

A közigazgatási egységek lélekszáma keveset változott az elmúlt tíz évben. Enyhe csökkenés (0,1- 0,4%) a podlaski, opolski, lubelski, dolnośląski, śląski és łódzki régiókat, stagnálás Kujawsko-pomorski és świętokrzyski térségét, számbeli fogyás (0,1- 0,3%) a többi vajdaságot jellemezte.

A városi népesség aránya legmagasabb śląski-ban (79,3%), dolnośląski-ban (71,5%), zachodniopomorski-ban (69,6%), és pomorski-ban (68,3%), a legkisebb podkarpacki-ban (41,0%), świętokrzyski-ban (45,8%), lubelski-ban (46,9%), és małopolski-ban (50,4%). A többi vajdaság urbanizációs fok 52,3- 64,8% között van.

A természetes szaporulat az ezredforduló utáni években a legmagasabb warmińsko-mazurski-ban (2,6‰), podkarpacki-ban (2,5‰), pomorski-ban (2,4‰) és małopolski-ban (2,0‰). A természetes fogyás a legnagyobb a Łódzki régióban volt (-3,2‰). Ugyancsak a népességfogyás a jellemző dolnośląski-ban, lubelski-ban, mazowiecki-ban, opolski-ban, śląski-ban és świętokrzyski –ban is.

A migráció csak a małopolski (0,6‰), mazowiecki (1,8‰), pomorski (0,2‰) és wielkopolski (0,4‰) vajdaságokban pozitív.

¹¹³ Enyedi, Gy. (ed.); „Társadalmi- területi egyenlőtlenségek Magyarországon.” Budapest, 1993.

6.4. Munkaerőpiac

A régiók eltérő jellege a foglalkoztatottsági szerkezetben is tükröződik. 2000-ben, a vállalati szektorban foglalkoztatottak száma elérte az 5 milliót (3%-kal kevesebb, mint 2001-ben). A legmagasabb foglalkoztatottság mazowiecki-ba (905 ezer fő) és śląski-ba (816 ezer fő) összpontosul, a legtöbb ipari alkalmazott e két vajdaságban dolgozik (śląski-ban az ország ipari alkalmazottjainak 18,4%-a, mazowiecki-ban 13,9%-a él). A legkevesebb a podlaski, lubuski, opolski, świętokrzyski és warmińsko-mazurski vajdaságokban.

A bérek az elmúlt tíz évben nominálértéken több mint megduplázódtak (2009-ben 3985 plz volt az átlag lengyel bruttó bér).

A foglalkoztatottság regionális koncentrációja az iparhoz hasonló területi megoszlást mutat. A munkanélküliségi ráta, a foglalkoztatottsághoz hasonlóan, eltérő az egyes vajdaságokban.

Az országos munkanélküliségi ráta 2002. december 31-én 15,0% volt, ami 2009-ben már csak 9,5%-ot tett ki. A legkisebb mértékű munkanélküliség a nagy, magasabb urbanizáltságú vajdaságokra jellemző, a legnagyobb a jelentősebb erdő- és mezőgazdasági régiókban. (2. függelék)

6.5. Iskolázottság

A regionális különbségeket iskolázottsági eltérések is tükrözik. Az iskolázatlanság a szakképesítés hiányát, de mindenekelőtt az alkalmazkodó képesség elégtelenségét jelzi. A nehézipari körzetekben nehéz átképezni a munkanélkülieket, e térségek kevésbé képesek alkalmazkodni az új helyzetekhez.

Lengyelország lakosságának 14,1 %-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel (az EU átlag 20%), de évről-évre növekszik a felsőoktatási intézményekben végzők száma (1990-1998 között kb. 310%-kal).

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők főleg a városi agglomerációkban élnek. A falu átstrukturálódási folyamatában problémaként jelentkezik a falusi népesség alacsonyabb iskolázottsági szintje, de ez is változóban.

A vidéki lakosság 15-24 év közötti korosztályának 40%-a, a 40 és 49 év közöttieknek 45%-a rendelkezik alapfokú végzettséggel.

Jelentős térbeli aránytalanságot mutat a nagyvárosokba összpontosuló felsőoktatási intézmények hálózata. A hallgatók magas létszáma (diákok száma/ 1000 lakos) a mazowiecki, zachodnio-pomorski és małopolski vajdaságokat jellemzi, a legalacsonyabb érték a warmińsko-mazurski, opolski és podkarpacki régiókban tapasztalható. A felsőoktatás dinamikus bővülése várhatóan pozitívan hat a gazdasági növekedésre, de a regionális kiegyenlítésre való hatása kétélű is lehet, mivel további nagyvárosi koncentrációt hozhat létre a tudásalapú szakmák terén, ezért a regionális munkaerő piaci igényekhez való minőségi hozzáigazításának kell követnie a képzés mennyiségi boom-ját (lásd 2. függelék). Magyarországgal összehasonlítva Lengyelországban a 18-25 év közöttiek 63%-a vesz részt felsőoktatásban az elmúlt években, míg Magyarországon ez az arány 45%, tehát ezen a téren jelentős lemaradásban vagyunk, ebből úgy tűnik, hogy nem volna célszerű lelassítani vagy befagyasztani a felsőoktatásban résztvevő diákok arányának növelését ezen a szinten. Természetesen a szakmastruktúrát minden esetben az adott ország gazdasági-társadalmi igényeihez kell igazítani.

6.6. Környezetvédelem

A környezeti szempontból veszélyeztetett területek Lengyelország két térségében találhatóak. A déli körzet magába foglalja a dolnośląski, opolski, śląski és małopolski régiót. A másik sáv a wielkopolski, kujawsko-pomorski, łódzki, świętokrzyski és lubelski vajdaságban azonosítható. Ugyanakkor súlyos ökológiai problémákat azonosítottak pomorski és zachodniopomorski térségében.

A legnagyobb kiterjedésű, jogilag védett területek małopolski (az összterület 58,0%-a), warmińsko-mazurski (53,6%), świętokrzyski (50,2%) és podkarpacki (47,9%) régiókban, a legkevesebb a łódzki (16,3%), dolnośląski (20,1%) és zachodniopomorski (20,2%) térségben találhatóak.

A legnagyobb kiterjedésű, rekultivációt igénylő területek a wielkopolski (10.603 ha, területének 35,5%-át jelenti), dolnośląski (8.532 ha, 42,7%) és śląski (5.828 ha, 47,4%) vajdaságokban találhatóak. Ebből a szempontból a legelőnyösebb helyzetben lubuski (1.376 ha, 0,09%) és pomorski (2.775 ha, 0,15%) vajdaságok vannak.

A legtöbb ipari és kommunális szennyvíz śląski-ből (439,4 hm³, ebből tisztításra kerül 88,4%), małopolski-ből (335,8 hm³, 93,3%), mazowiecki-ből (282,0 hm³, 65,2%) és wielkopolski-ből (221,9 hm³, 96,2%) származik. A tisztításra került szennyvíz aránya podlaski régióban a legmagasabb (98,5%), de ott a legkisebb a kibocsátott szennyvíz mennyisége is (40,1 hm³). A tisztított szennyvíz aránya a legkisebb a mazowiecki vajdaságban (65,2%). Majdnem minden régióban (kujawsko-pomorski és zachodniopomorski kivételével) tisztításra kerül 88,4-96,9%.

A legmagasabb poremisszió śląski-ra (38,5 ezer tonna, ebből 99,0%-ot redukálnak), dolnośląski-ra (20,6 ezer tonna, ebből redukált 98,8%) és małopolski-ra (16,7 ezer tonna, 98,3%) jellemző. A gázkibocsátásban első helyen a śląski- (610,6 ezer tonna, ebből redukált 31,3%), łódzki- (327,9 ezer tonnát termel, redukál 38,9%-ot), małopolski- (201,5 ezer tonna, 35,5%) és a mazowiecki vajdaságok találhatók. Az 1 km² területre jutó éves hulladék mennyisége śląski-ban 9,5-szerese az országos átlagnak (3.810 tonna). Magas érték jellemzi a dolnośląski (1.622 tonna), małopolski (661tonna), łódzki (319 tonna) és opolski (267 tonna/km²) vajdaságokat.

A környezettel való gazdálkodás fokának a régió versenyképességére gyakorolt hatása nyilvánvaló ugyan, ennek adaptálása a lengyel régiókra rendkívül izgalmas feladat lenne, azonban a szakmai érdeklődésem ellenére is messze meghaladná a dolgozat kereteit.

6.7. Következtetések

A régiók versenyképességét meghatározó tényezők közé tartozik a régió innovációs képessége, a KKV szektor fejlettsége, a közvetlen működő tőke jelenléte, az infrastruktúra hozzáférhetősége, a munkaerő képzettsége, a termelékenységi szint és a vele együtt járó foglalkoztatottsági szint stb.

Legmagasabb termelékenységi szinttel mazowiecki, śląski, pomorski, dolnośląski és wielkopolski vajdaság rendelkezik. A legalacsonyabb a świętokrzyski, lubelski, podkarpacki és podlaski régióra jellemző. Magas értékű a foglalkoztatottsági mutató mazowiecki, małopolski, wielkopolski, lubelski és podlaski területén, alacsony a lubuski és warmińsko-mazurski régióban. Néhány esetben a gazdasági aktivitás mutatói nincsenek összhangban a termelékenységgel (lubelski, podlaski), ugyanis a mezőgazdaság dominanciája (a jelen fejlettségi szinten, más jelentős húzóágazat nélkül, szinte egyedülként) a termelékenységet és ezzel együtt a régió versenyképességét, ill. nem képes eléggé önmagában dinamizálni.

Összegezve, a versenyképesség és a fejlettségi szint a legmagasabb a pomorski, wielkopolski, mazowiecki, małopolski és a śląski vajdaságokban. Erős pozíciójuk a termelő szektor magas szintjének és hatékonyságának, valamint a fejlett infrastruktúrának köszönhető. Gyengébb fejlettségi szint jellemzi a świętokrzyski és a keleti határmenti régiókat (warmińsko-mazurski, podlaski, lubelski, podkarpacki). Közös jellemzőjük a kevésbé hatékony mezőgazdaság, a fejletlen szolgáltatás és ipar, a humán erőforrás gyenge minősége, az alacsony urbanizációs mutató és mindezek függvényeként a külföldi működő tőke hiánya.

A területi különbségek mellett gyakorta hangsúlyosan jelennek meg az intra-regionális eltérések is. Országos szinten a legnagyobb belső különbségek a mazowiecki és śląski vajdaságokat jellemzik. (2. függelék)

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland 2001.”; Year XLIV; Warsaw.
2. Ministerstwo Gospodarki; „Polska 2001. Raport o stanie gospodarki.”
3. Central Statistical Office; „Informacja o sytuacji społeczno- gospodarczej województw.” Kwartalnik, Rok IV; Warszawa, Listopad 1999.
4. Banski J.: „Theory and Concept of Polish Problem Areas.”; Przegląd Geograficzny T.LXXI.; 4,1999.
5. Bachtler, J.- Downes, R.- Gorzelak, G.; „Transition, Cohesion and regional Policy in Central and Eastern Europe.” Ashgate Publishers, Aldershot, 2000.
6. Bachtler, J.- Downes, R.; „Regional Development in the Transition Countries: A Comparative Assessment.”; European Planning Studies, 1999.
7. Gawlikowska-Hueckel, K.-Strzala, K.- Sobczak, D.; „Mapa ryzyka inwestycyjnego ujęcie regionalne.”; IBGR, Warszawa, 1997.
8. Szymła Z.: „Przekształcenia własnościowe gospodarki w Polsce południowo-wschodniej.” Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie; 1996, Nr 470.
9. Bieda, M, Prusek, A.; „Strategiczna diagnoza gospodarki w warunkach transformacji prorynkowej.”; Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie; 1995, Nr 453.
10. Fajferek A.: „Development of Poland's Provinces between 1990-1993.”; Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie; 1997, Nr 483.
11. Instytut Badan nad Gospodarka Rynkowa, Gdansk; „Mapa Ryzyka Inwestycyjnego Ujęcie Regionalne.”, Warszawa 1997.
12. OECD; „Poland”, OECD Economic Surveys, June 2002.
13. Deichmann U., Henderson V.: „Urban and Regional Dynamics in Poland”.
14. Gorzelak, G.: „Dynamics and Factors of Local Success in Poland.”; European Institute for regional and Local Development and Center for Social and economic research, Warsaw 1999.
15. Ministry of Regional Development; „Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2001-2006”.

16. Henderson, J.V.; „The Effects of Urban Concentration on Economic Growth.” NBER Working Paper No7503, 1999.
17. Kuklinski, A.R.; „Space Economy and Regional Studies in Poland.” United Nations Center for Regional Development, Nagoya, 1982.
18. Mayo, S.K, Stein, J.I.; „Housing and labour market distortions in Poland: Linkages and policy implications.” Policy Planning and Research Staff Report INU 25, World Bank, Washington, D.C., 1988.
19. OECD; „Industry in Poland. Structural Adjustment and Policy Options.” Paris, 1992(a).
20. OECD; „Regional Development Problems and Policies in Poland.” Paris, 1992(b).
21. Sierak, J., Galazka, A., Grzymala, Z.; „Investment Needs of Polish Gminas.” Research Report commissioned by the World Bank’s Municipal Finance Project, Warsaw, 1997.
22. „Polska. Wstępny Narodowy Plan Rozwoju 2002-2003.”, Warszawa, styczen 2002.
23. ICEG Európai Központ- Világgazdaság; „Konvergencia a csatlakozó államokban. 2003/1 Jelentés.” Budapest 2003. június 16.
24. ICEG EC- Világgazdaság; „A csatlakozó államok konvergencia-indexe. 2004/1 Jelentés.” Budapest 2004. június.
25. Enyedi, Gy.; „Regionális folyamatok Magyarországon az átmeneti időszakban.” Budapest, 1996.
26. Enyedi, Gy. (ed.); „Társadalmi- területi egyenlőtlenségek Magyarországon.” Budapest, 1993.
27. Hajdú, Z.(szerk.); „Regional processes and spatial structure in Hungary in the 1990’s.” Pécs MTA RKK, 1999.
28. Horváth, Gy. (szerk.); „A régiók szerepe a bővülő Európai Unióban.” Pécs MTA RKK, 2000.
29. Horváth, Gy., Rechnitzer, J. (szerk.); „Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.” Pécs, MTA RKK, 2000.
30. Horváth, Gy.(ed.); „Regions and Cities in the Global World.”. Pécs, MTA RKK, 2000.
31. Rechnitzer, J.; „A területi stratégiák.” Budapest –Pécs, 1998.
32. European Commission; „Structural Actions 2000-2006. Commentary and Regulations.” Brussels, 2000.
33. Van dan Berg, L.-Braun, E.-van der Meer, J.; „The organizing capacity of metropolian regions.” Government and Policy 3, 1997.
34. Bialynicki-Birula, P., Mamica, L.; „Układ instytucjonalny województwa tarnowskiego, wstęp do badan nad konkurencyjnoscia regionu.”; Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie; 1998, Nr 517.
35. Bialynicki-Birula, P.; „Instytucjonalne uwarunkowania restrukturyzacji gospodarki województwa tarnobrzskiego.” Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie; 1997, Nr 496.
36. Kudlacz, T.; „Zmiany w strukturze dzialowej gospodarki wjewodztw Polski poludniowe- wschodniej w latach 1989-1993.”; Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie; 1996, Nr 470.
37. Jánossy F. (1966): „A gazdasági fejlődés trendvonalá és a helyreállítási p.” KJK. Budapest
38. Veress J. (szerk.): „Gazdaságpolitika”, Aula Kiadó, BKÁE, Budapest, 1999

7. A LENGYEL REGIONÁLIS FEJLŐDÉS A NEOKLASSZIKUS MODELL ALAPJÁN

Ebben a fejezetben a neoklasszikus modell segítségével a lengyel vajdaságok meghatározott adatsorai között tárom föl a gazdasági összefüggéseket, megvizsgálva, hogy ezek megegyeznek-e a korábban bemutatott empirikus tényekkel.

Jelen tanulmány az előzőekben vázolt folyamatok fényében az alábbi kérdésekre keresi a választ:

1. Vajon a Lengyelország regionális szerkezetében bekövetkezett változások egyensúlyi folyamatnak tekinthetők-e?

2. Amennyiben ez egyensúlyi folyamatokat tükröz, milyen mértékben közelednek egymáshoz a régiók, vagyis a lengyel régiók divergálnak, vagy konvergálnak? (A hipotézis maga az, hogy a lengyel régiók az elmúlt tizenöt évben divergáltak.)

A kérdések megválaszolására, a regionális egyensúlyi szint meghatározására a kiterjesztett neoklasszikus növekedési modellt használok. Vállalkozásom nem könnyű feladat. Egyrészt azért, mert az Európai Unióhoz történt csatlakozás számos bizonytalansági tényezőt hordoz magában, így a fejlődési trendek ütemének változása várható. Másrészt további problémát jelentett számomra, hogy a Lengyelországban lezajlott közigazgatási reform (1999) eredményeképpen a területi, statisztikai adatok bázisa nem teljesen tisztázott és megbízható. Némely esetben jellemző a történelmi adatok teljes vagy részleges hiánya, ami jelentős mértékben megnehezíti a fejlődési problémák makro-statisztikai megközelítését a modell szempontjából.

A fejlődés és az ezzel kapcsolatos fejlettség olyan összetett fogalmak, amelyek nehezen definiálhatók, mert az értéktartalmukban nincs közmegegyezés. "Az érték meghatározottság akkor kapcsolódik egy-egy folyamat értelmezéséhez, amikor a változás fogalma helyébe a fejlődés kerül (...). Nehezíti a fogalom meghatározását, hogy jellemzően nem egy könnyen mérhető mennyiségi, hanem soktényezős minőségi fogalomról van szó." (Nemes, 236. old.)

A fejlődés két elemből áll, a növekedésből és a struktúraváltozásból, amelyek együtt új jelenséget hoznak létre. A két fogalom eltérő, a növekedés mennyiségi változást jelöl, a

fejlődés pedig egy magasabb rendű állapot felé történő elmozdulásra utal. A gazdaság növekedése többnyire a gazdaság fejlődését, a térség potenciális kibocsátásának a bővülését szolgálja, de vannak kedvezőtlen hatásai is.

A gazdasági növekedés hatása a területi fejlettségre kettős lehet. Egyik a konvergencia, ami azt jelenti, hogy az általános gazdasági növekedés új erőforrások bevonását igényli, a szétterülő gazdasági növekedés hatására egyre fejlettebb környezet jön létre. Az optimális gazdasági növekedés velejárója a regionális különbségek csökkenése. (Ellentétes esetben a divergencia jelensége lép fel). Myrdal elmélete szerint a magára hagyott gazdaságban nőnek a fejlettségi különbségek, az a tendencia tapasztalható az egy főre jutó jövedelem statisztikák alapján is, hogy a fajlagos jövedelmek közötti különbség nő. Elmélete szerint a gazdasági növekedés hatására a régiók divergálnak. Amiből a Máté-effektus (Biblia) következik: a gazdagabbak még gazdagabbakká lesznek, a szegények pedig még szegényebbekké. Szerinte a gazdasági növekedés fejlettségre gyakorolt hatása annak a függvényében alakul, hogy a gazdaság milyen innovációs képességgel rendelkezik.

Egy-egy régió gazdasága sajátos törvényszerűséggel rendelkezik. A regionális fejlődésnek alapvető egyensúlyi feltételei vannak. Amennyiben egy nemzetgazdaságban a kapcsolódó térségek között jelentős gazdasági diszharmónia van, akkor a különböző régiók dezintegrálódhatnak, és ez még nagyobb fejlődésbeli különbségekhez vezet. A régiók közötti különbségek egyrészt az eltérő társadalmi-, gazdasági adottságokra, valamint ezek kihasználtsági fokára, ill. nemzetgazdasági szinten az egyes régiók közötti együttműködés zavaraira vezethetők vissza (természetesen külföld felé zárt gazdaság manapság nem létezik). Az egyedi belső adottságok és lehetőségek, valamint az ebből származó előnyök/hátrányok nem függnak külső feltételektől. Viszont a külső kapcsolatok a régió fejlődésére jelentősen hatnak, differenciáló, vagy nivelláló hatásuk van.¹¹⁴

Az egyenlőtlenség (közgazdasági iskolánként sokszor merőben eltérően) több tényezőre vezethető vissza. Klasszikus felfogás szerint jelentősége lehet a természeti, földrajzi adottságoknak is.

A regionális szerzők többsége a működő tőke jelentőségét emeli ki első helyen. Minél nagyobb a tőke (humán tőke is) koncentrációja, annál nagyobb lehetőségei vannak a

¹¹⁴ Horváth, Gy., Rechnitzer, J. (szerk.); „Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.” Pécs, MTA RKK, 2000.

gazdasági fejlődésnek. További differenciáló tényező a régióknak a munkamegosztásban elfoglalt helye, relatív zártsága. Az áruszerkezet aszimmetriája a térség sebezhetőségét, strukturális hátrányait fejezi ki (ez érvényesül pl. olyan monokulturális régió esetében, amely a következő jellemzőkkel bír: a termékei alacsony diverzifikáltságuak és feldolgozottsági fokúak, ezért szinte teljes mértékben magas hozzáadott értékű importra szorul, azonban ezt nem ellentételezi magas hozzáadott értékű exporttal). Végül, de nem utolsósorban megemlítem a belső piac nagyságát (ez Lengyelország esetében különösen jelentős, hiszen közel 40 milliós piacról van szó), keresletszerkezetét és a fogyasztói preferenciákat, mint szintén kulcs magyarázó faktorokat. Tehát, mint a teljesség igénye nélküli felsorolásból is látható, számos tényező gyakorol befolyást az egyes régiók fejlődésére, amely magyarázatok mindegyike egy-egy jelentős közgazdasági iskola instrumentumait használja érvelésében. Talán ez a kutatás annyiban eltérő, hogy a neoklasszikus iskolán túl számos primer kutatást (pl. interjúk), ill. bőséges szekunder adathalmazt vizsgál.

7.1. Konvergencia fogalma

A modell teljes leírása a 6. függelékben található. A neoklasszikus modell fő tulajdonsága, hogy lehetővé teszi a feltételes konvergencia (σ - konvergencia) előrejelzését. Ez akkor használható, ha a növekedési ráta pozitív összefüggésben van a GDP-vel és a saját egyensúlyi állapot¹¹⁵ közötti távolsággal. (A feltételes konvergencia nem azonos az abszolút konvergenciával.) Az alapkoncepció szerint a kevésbé fejlett gazdaságok gyorsabban növekednek, mint a fejlett gazdaságok, ebből következik, hogy az idő folyamán a két fejlettségi szint kiegyenlítődik. A két konvergencia-fogalom azonos, ha a gazdaságok ugyanahhoz az egyensúlyi ponthoz konvergálnak. Továbbá ebben az esetben a neoklasszikus növekedési modell előrejelzi az abszolút konvergenciát (β - konvergencia) is (kevésbé fejlett gazdaságok gyorsabban fejlődnek a fejlett gazdaságoknál). Így a konvergencia létezése igazolásának egyik ellenőrzési módja megvizsgálni, vajon a gazdaságok, amelyekre hasonló preferenciák és technológiák a jellemzők, közelítenek-e ugyanazon egyensúlyi állapothoz (abszolút értelemben).¹¹⁶

¹¹⁵ Az egyensúlyi állapot a nemzetközi irodalomban használt "steady state" kifejezésnek felel meg, ezeket kölcsönösen felcserélve használom ebben a fejezetben.

¹¹⁶ Barro, J.R., Sala-i-Martin, X.; „Economic Growth (Second Edition)”, Massachusetts Institute of Technology, 2004.

Ebben a fejezetben teszteljük a konvergenciát, amelyet a neoklasszikus modell segítségével alkalmazunk az ország régióinak a vizsgálatára. Bár léteznek jelentős különbségek a technológiában, a szokásokban, a fejlettségben és intézményekben egy országon belül is, ezek az eltérések átlagosan kisebbnek látszanak az országok közötti különbségeknél (persze ez alól kivételek a kontinensnyi országok, ill. ennek ellenkezőjeként az Unión belüli relatíve kicsi országok közötti eltérés ennek ellentmondhat). A vállalatoknak és a háztartásoknak (ugyanazon országban) különböző régiókban ugyanaz (vagy hasonló) a technológiákhoz (pl. know-how) való hozzáférésük, (háztartások) nagyjából hasonló preferenciákkal, szokásokkal, kultúrával stb. rendelkeznek. Továbbá ezeknek a régióknak közös a központi kormányuk, jegybankjuk, monetáris politikájuk stb., hasonló intézményi és jogi rendszerrel rendelkeznek. Ez a relatív homogenitás azt jelenti, hogy az egy országon belüli régiók nagyobb valószínűséggel közelítenek egy egyensúlyi ponthoz. Ezért az abszolút konvergencia fogalma inkább használható régiók között, mint a különböző országok között.

Elismerem azonban, hogy vitatható, hogy a régiók használata (országok helyett behelyettesítve) a konvergencia modell teszteléséhez teljesen helyén való-e, mert valóban az inputok mobilisabbak a régiók között, mint országok között. Jogi, kulturális, nyelvi és intézményi gátak kevésbé, vagy egyáltalán nem jelennek meg egy adott ország régiói között, ellentétben az országok közötti összehasonlítással (azonban pl. az EU is egyre inkább ellentmondani látszik ennek, de a WTO törekvése is hasonló). Ezért a zárt gazdaság feltételezése- a neoklasszikus modell standard kikötéseként, valószínűleg sérti a regionális adatforrások és eredmények teljes megbízhatóságát, azonban a tendenciák kirajzolására alkalmas.

Mindemellett a gazdaságok dinamikus tulajdonságai (amelyek már nyitottak a tőkemozgásokra) összehasonlíthatóak a zárt gazdaságokéival, ha a tőke, amely magában foglalja a humán tőkét, nem mobilis, vagy nem használható fel járulékként interregionális, valamint nemzetközi tranzakciókhoz. A konvergencia sebessége növelhető a tőkemobilitás létezése miatt. Másik eredmény, hogy a technológia, csökkenő tőkemegtérülés nélkül eredményez nulla konvergenciát függetlenül attól, hogy a gazdaság nyitott vagy zárt.

A munkaerő mobilitása fokozhatja a konvergencia folyamatát (persze ez egyszerűsítés, ennek az ellenkezőjére is lehet példát találni, de mégis ez az általánosabb tendencia). Ez lehetővé teszi a konvergencia sebességének befolyásolását. Ebből azt a következtetést

vonhatjuk le, hogy annak ellenére, hogy a régiók egy országon belül relatíve nyitottak a tőke és a humán tőkemozgásokra, a neoklasszikus modell alkalmas keretet ad az empirikus vizsgálat számára.

7.2. *β -konvergencia a lengyel régiókon keresztül*

A lengyel régiók adatsorait használok föl¹¹⁷ az abszolút konvergencia (β) sebességének megbecsüléséhez. Ebben a munkában (terjedelmi korlátok miatt) eltekintek a konvergencia részletesebb elméleti leírásától.¹¹⁸

Föltételezzük, hogy ebben a pillanatban a megfigyelésünk száma csak a t időpontra vonatkozik, 0 és T . A neoklasszikus modell alapján az következik, hogy az átlagos egy főre jutó növekedési ráta i gazdaság számára 0, T időintervallumban a következő:

$$14. (1/T) \odot \log(y_{iT} / y_{i0}) = x - [(1-e-\beta T) / T] \odot \log(y_{i0}) + [(1-e-\beta T) / T] \odot \log(\hat{y}_i^*) + u_{i0,T}$$

A $u_{i0,T}$ kifejezés a hiba u it effektusát jelenti, 0, T időszakban : $(\hat{y}_i^*)$ a jövedelem egyensúlyi szintje : x a technológiai növekedés rátája, amelyről föltételezzük, hogy ugyanilyen mértékű minden gazdaságban.

A kezdeti jövedelem koefficiense a $(1-e-\beta T) / T$, amely idővel csökken az időperiódus T csökkenésével, adott β -val. Azaz ha lineáris összefüggést föltételezünk a növekedési ráta és a kezdeti jövedelem között, föltételezhető, hogy a koefficiens csökkenni fog az időintervallum növekedésével (amelyben a növekedési rátát átlagoljuk).

A 14-es egyenletben a $[(1-e-\beta T) / T] \odot \log(\hat{y}_i^*)$ kifejezés a magyarázó változó. Azt jelenti, hogy i gazdaságnak a növekedési rátája y_{i0} kezdeti jövedelemtől függ, de az egyensúlyi jövedelem szintjétől is függ, ezért használjuk inkább a föltételes, mint az abszolút konvergenciát. A gazdaság növekedési rátája negatív összefüggésben van a kezdeti jövedelemmel.

¹¹⁷ A vizsgálatot a lengyel Central Statistical Office, lengyel Nemzeti Bank, illetve a saját számításaim alapján végeztem a Minitab statisztikai program segítségével.

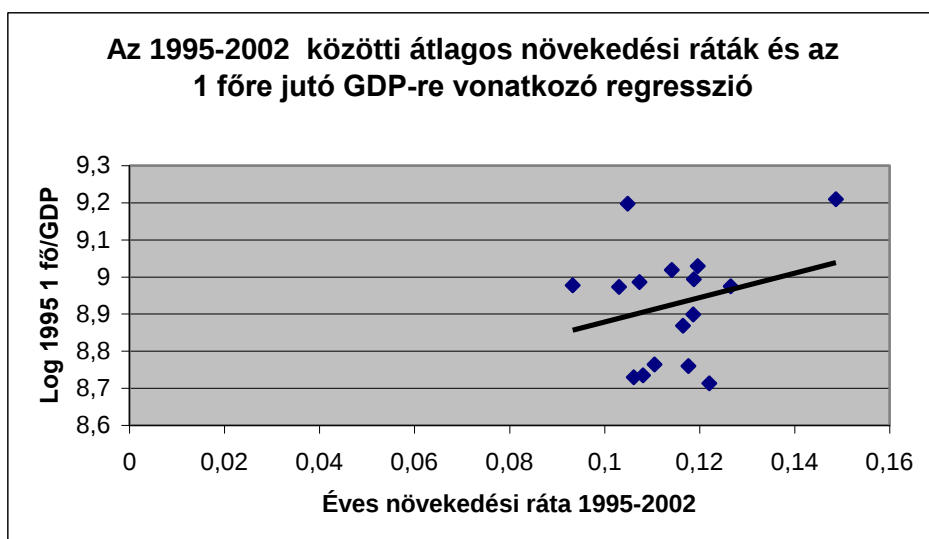
¹¹⁸ Lásd: Barro, J.R., Sala-I- Martin, X.; „Economic Growth (Second Edition)”, Massachusetts Institute of Technology, 2004.

Azon célból, hogy jobban tudjunk dolgozni a regionális adatokkal, a többváltozós egyenlet helyett megbecsüljük az egyváltozós regressziót.

$$15. (1/T) \odot \log(y_{iT} / y_{i0}) = a - [(1-e^{-\beta T}) / T] \odot \log(y_{i0}) + w_{i0,T}$$

A 15. egyenletben a $[(1-e^{-\beta T}) / T] \odot \log(\hat{y}_i^*)$ kifejezés már nem a magyarázó változó. Ha a kifejezés (amely a kezdeti jövedelmének a koefficiense a 15-ös egyenletben) negatív, akkor feltételezhetjük, hogy a szegényebb gazdaságok gyorsabban növekednek, mint a gazdagabbak, ami az abszolút konvergenciának a feltétele.

Az alábbi függvény megmutatja az összefüggést az átlagos éves növekedési ráták és az 1 főre jutó GDP között a 16 lengyel vajdaság adatsoraiban.

Forrás: a szerző saját szerkesztése

Az ábráról is láthatjuk, hogy a létező összefüggés inkább a divergenciát, mint a konvergenciát bizonyítja, azaz a különbségek a lengyel régiók között nőnek.

23. Táblázat: Regresszió eredménye

IDŐSZAK	ALAPEGYENLET		ALAPEGYENLET+STRUKT. PARAMÉTER	
	B	[R2]	β	[R2]
1995-2002	-0.01919	6.70%	-0.0345	27.70%
	(0.0204)	(0.01236)	(0.03430)	(0.01228)

Forrás: a szerző saját szerkesztése

Megjegyzés: A regresszió fölhasználja a nem lineáris legkisebb négyzetek módszerét az egyenletből a fenti paraméterek megbecsüléséhez a következő formulából:

$$(1/T) \odot \log(y_{it} / y_{i,t-T}) = a - [(1-e^{-\beta T}) / T] \odot \log(y_{i,t-T}) + \text{más paraméterek}$$

ahol, $\log(y_{T-t})$ az 1 főre jutó GDP i állapotban az időszak kezdetén, elosztva az átfogó CPI-vel, T a periódus hosszát jelenti. A minta, amely 1995-ben kezdődik, 16 megfigyelésből áll. Minden oszlop tartalmazza β becslését, ennek a standard hibáját, a regressziónak az R²-es standard hibáját. A likelihood-arány statisztikája a koefficiensek egyenlőségére vonatkozik a kezdeti jövedelem logaritmusára az adott időszakban. A számításokat és az ehhez tartozó alapadatokat a 3. függelékben találhatjuk.

Az első oszlopban megnézhetjük az egyenletet csak egy magyarázó változóval, az 1 főre jutó GDP (az időszak kezdetén) logaritmusát. A második oszlopban megtalálhatók a koefficiensek, amelyeket megbecsültünk az egyenletből, amely tartalmazza a strukturális paramétereket.

Az első megbecsült β -koefficiens negatív (-0.01919), ami bizonyítja a konvergencia hiányát. A negatív összefüggés arra utal, hogy a szegény régiók lassabban növekednek, mint a gazdagabb régiók. A divergencia sebessége 1,9%, amely a régiók lassú, de széttartó irányú fejlődésére utal.

Az aggregált strukturális sokkok különböző súllyal érintették a vizsgált vajdaságokat, ezért magyarázattal szolgálnak a koefficiens instabilitására. Ezért a táblázat második oszlopában hozzáadjuk a pótlólagos változót a regresszióhoz, amelynek célja az aggregált strukturális sokkok konstansként tartása. A változót (S_{it}) a következő egyenlet adja:

$$16. S_{it} = \sum_{j=1}^2 w_{ij, t-T} \odot [\log(y_{jt} / y_{j, t-T}) / T]$$

ahol a $w_{ij, t-T}$ j a szektor súlya a vajdaságban, i-edik jövedelemben, t-T időpontban, y_{jt} a nemzeti átlagjövedelem dolgozónként, j szektorban, t időpontban. Ebben a dolgozatban csak két szektort veszek figyelembe, a mezőgazdaságot (halászattal, erdőszettel valamint vadászattal együtt), és az ipart, amelynek domináns szerepe van a GDP termelésben.

A strukturális változó megmutatja, hogy mennyire fog nőni a régió, amikor mindegyik szektor fejlődni fog a nemzeti jövedelem átlagos (GDP) növekedési rátája mértékében. Így például, ha feltételezzük, hogy i-edik régió fő jellemzője a személyautó gyártás, és hogy az aggregált személyautó gyártás szektora nem nőtt a T,t időszakon belül, akkor az S_{it} kicsi

értéke azt sugallja, hogy a szektor nem nőhet gyorsan, mert a személyautó gyártás recessziótól szenved.

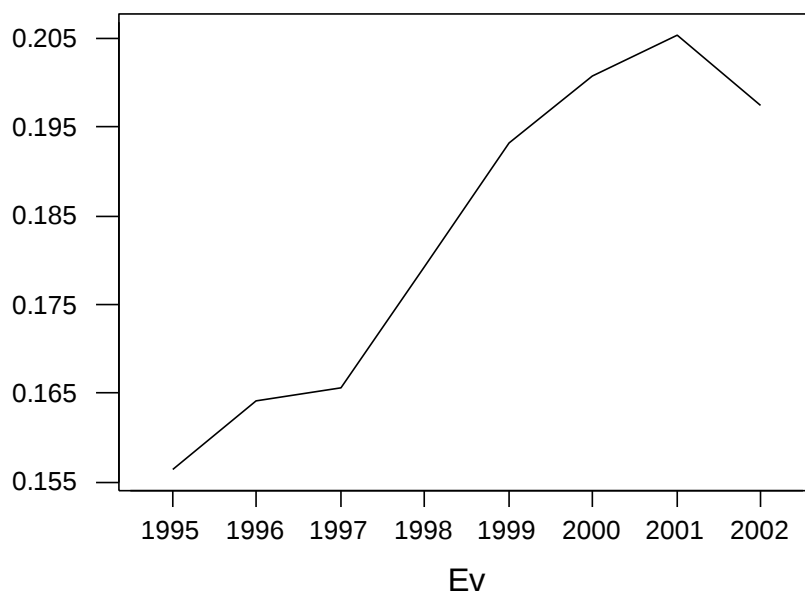
A változó függ az időszakos nemzeti átlagok növekedési rátáitól és a régió részesedésétől az adott szektorban. Ezért is lehet a változót exogénként kezelni az i régió teljesítményének növekedésében.

Az esetünkben megfigyelhetjük, hogy a strukturális változók bevonása nem változtatja meg a régiók fejlődési irányát, sőt jelentős mértékben fölgyorsítja ($\beta = -0.0345$) a széttartó fejlődési irányt. Szintén észrevehetjük, hogy a modell magyarázó ereje szignifikánsan nőtt.

σ -konvergencia

Az alábbi grafikon megmutatja az egy főre jutó GDP logaritmusának standard szórását 1995 és 2002 között 16 vajdaságban.

Egy főre jutó GDP szórása

A fenti grafikonon láthatjuk, hogy a különbségek folyamatosan nőttek (0.1564-től (1995-ben) 0.2054-ig (2001-ben) amikor is elérték a csúcst). 2002-ben a σ némileg csökkent 0.1975 értékig.

7.3. Összefoglalás, tézisek

Az eredeti hipotézisek helyesnek bizonyultak, tézissé váltak a dolgozat bizonyítása folyamán. Az előző fejezetben bemutatott vizsgálatok is azt bizonyítják, hogy a lengyel régiók divergálnak, évente kb. 2%-os sebességgel, vagyis a szegényebb régiók lassabban fejlődnek a gazdagabb régióknál. (Ez nem jelenti azt, hogy mindannyian ne fejlődnének.)

Az EU csatlakozás után sem állt le a divergencia, miként ezt a harmadik fejezetben számszakilag is bizonyítottam.

A neoklasszikus növekedési modell alkalmazása megmutatja a konvergencia hiányát a lengyel régiók esetében. Ez a tény indirekt módon bizonyítja a divergencia létezését, vagyis a vajdaságok széttartó irányú fejlődését. Ezt a hipotézist a korábbi fejezetben bemutatott szekunder adatforrású (ill. kisebb részt primer ellenőrző funkciójú interjúk, amelyeket nem szerepeltetek a bizonyítás során, csupán „személyes” megerősítésként szolgáltak) empirikus elemzések is alátámasztják. Tehát az eredeti hipotézist fenntartom, bizonyítása eredményes volt.

Kutatásom eredményeként (tézisek) azon megállapításokra jutottam, hogy Lengyelországban a rendszerváltás óta eltelt időszakban fokozódtak a regionális különbségek, amit sikerült matematikai egzaktsággal is bizonyítani. Ennek okai többek között a makrogazdasági szerkezet átrendeződésében keresendők (pl. a nehézipar „kontrasztos” leépülése).

Továbbá a kétségtelenül érzékelhető központi erőfeszítések az infrastruktúra, oktatás, környezeti állapot stb. fejlesztésére nem tudta megállítani a divergencia folyamatát (ennek mélyebb okait ezen dolgozat keretében, terjedelmi okok miatt, nem lehetett feltárni).

Lengyelország szocialista iparosítása előtti történelmi korszakának regionális differenciáit ez az iparosítás valamelyest mérsékelte, de nem szüntette meg. Azonban nem alakult ki olyan erőteljes koncentráció, mint hazánkban (Budapest), a vajdasági központok mindegyike jutott jelentősebb forrásokhoz. Ugyanakkor a régiókon belül a város- falu közti különbségek fokozódtak, ami a rendszerváltás után minden területre jellemző erőteljes differenciálódássá vált.

Végül pedig a legfrissebb (2010) adatok alapján is (1993 óta) minden évben, minden régió konvergált az EU átlagához, ami rendkívüli gazdaságpolitikai siker.

Összegzésképp elmondható, hogy a növekedési ill. konvergencia kérdések Adam Smith óta a közgazdasági érdeklődés horizontján szerepelnek, hol központi, hol kevésbé centrális kutatási területként. Nagy lendületet a hetvenes évek stagnálása és gazdasági útkeresése után vett a társadalmi–politikai érdeklődés miatt, hiszen fontos volt helyreállítani a korábbi növekedési ütemet, a társadalmi jólét fenntartása érdekében. Ennek a megoldása a mai rendszerváltó gazdaságokban is fontos, hiszen az újabb iparágak és fejlesztési politikák (környezetgazdálkodás, regionális gazdaságtan, informatika, logisztika stb.) jelentős hatást gyakorolnak az egyes országok és régiók növekedési irányaira, ütemére ill. azok minőségére. Hiszen ma már pontosan tudjuk, hogy a növekedés fenntarthatósága (környezetvédelmi, humántényezők stb. szempontjából), „minősége” hasonlóképp fontos, mint a mértéke. Ezenkívül a növekedés érdeklődésre tart számot a régiók és az országok közötti egyre kíméletlenebb verseny miatt is, ami egyes régiókat a nyertesek, másokat pedig a leszakadók táborába sorol. Természetesen egy országon belül a regionális kohézió „megoldása” nem pusztán gazdasági, hanem szociális, társadalmi oldalról is fontos. Ebből a szempontból a kapott eredmény a lengyel régiókról még kritikusabb. A trendváltás mielőbbi megalapozása sürgős állami, regionális, gazdasági és össztársadalmi feladat.

A tudományos közéletben sokan kutatják egyes rendszerváltó országok rendkívüli sikereinek és mások relatív sikertelenségének okait az elmúlt két évtizedben. Lássuk a lengyel sikerrecept egyik megalkotójának a véleményét. Waldemar Pawlak volt miniszterelnök, jelenlegi gazdasági miniszter a következőt tartja az elmúlt évek (különösen a világválság alatti egyedüli Európán belüli gazdasági növekedés) okairól: „Lengyelország gazdasági sikere elsősorban a lengyelek ügyességének és rámenősségének köszönhető. A lengyel vállalkozók nagyon aktívak voltak, és érvényesültek az elmúlt két évtized gazdasági rendszerváltozásának a tapasztalatai is. Paradox módon az is segített, hogy még nem csatlakoztunk az euróövezethez, és a zloty gyengülése versenyképesebbé tette az exportot. Időközben számos hazai és külföldi beruházás is működni kezdett, ami jó alapot teremtett a termelés fellendítéséhez. Mindenképpen pozitívan hatott a helyzetre a nyugodt politikai légkör is...” „Nagyon fontos tényező, hogy a gazdasága sokrétű, változatos a feldolgozó és termelő ágazatok képe. Ezek olyan munkahelyeket jelentenek, amelyek nem annyira érzékenyek a konjunktúra változásásra, mint például egyes szolgáltatások vagy a pénzvilág. Kiemelném még emellett a háromoldalú társadalmi párbeszéd révén elért megállapodást is, amely lényege, hogy a munkáltatók a szakszervezetekkel kölcsönösen lemondva bizonyos jogosítványaikról, közösen dolgoztak ki egy válságos időszak átvészelésére alkalmas

csomagot, amit felajánlottak a kormánynak. S miután ez a szociális párbeszédre alapult, nem okozott társadalmi feszültséget a bevezetése sem. Még egyszer hangsúlyoznám az emberekben meglévő vállalkozó kedvet, amely komoly energiákat szabadított fel. A vállalkozók nem felfelé, az államra tekintettek, hanem saját maguk álltak elő kezdeményezéseikkel.” „Nagyon fontosnak tartom, hogy a gazdaság sokszínű legyen. Lengyelországban ezt a többrétegű szerkezetet sikerült megteremteni. Ott vannak ugyan a multik, de erősek a lengyel cégek is. Ez megfelelő alapot teremt az együttműködésre a nagy trösztökkel. Ennek egyik kiemelt területe a gépjárműipar, és e kooperáció részében egymillió autót gyártunk. Még 16 éve, a miniszterelnökségem idején kezdtük el létrehozni a speciális gazdasági övezeteket, ahova főleg nemzetközi cégek települtek, de oda vonzzák a helyi beszállítókat is. Jelen pillanatban ezekben az ipari zónákban 200 ezer fő dolgozik. Jó példa erre az együttműködésre Rzeszów környéke, ahol jól megférnek egymás mellett a nemzetközi cégek. Meghatározó a lengyel cégek jelenléte az építőanyag-iparban, így kiemelkedő helyet foglalnak el a piacon például nyílászárók gyártásában. Hasonlóan magas a hazai részesedés a bútoriparban. Van ellenpélda is, így az elektronikai ipart zömében külföldi cégek uralják. Az egész uniós piacon megjelenő LCD tévék kétharmadát Lengyelországban gyártják. A legfontosabb, hogy legyen termelés, hiszen ez teremt stabil munkahelyeket. Másként gondolkodott Írország, ahol a szolgáltatások fejlesztésére fektették a hangsúlyt. De ez csak olyan, mint a szellő. Amilyen könnyen jön, olyan könnyen el is megy.”

Végül pedig (mivel az idézetek önmagukért beszélnek) röviden visszatérek a Magyarországi összevetésre. Legnagyobb eltérést a privatizációs technikában és célrendszerben látom, mivel ott elnyújtottabb, jellemzően kuponos és legfőbb célként munkahely megtartó volt. Ez Magyarországon egymillió munkahely elvesztését, míg Lengyelországban 1-2 év után, minden vajdaságban, folyamatos foglalkoztatottság növekedést hozott. Ez és az ország mérete jelentős belső piacot generál, így a gazdaság nem csak az export tevékenységtől függ. Magyarország folyamatos egyensúlytalansági problémái ebből is fakadhatnak. Eladósodottságunk, több mint az éves GDP 80%-a, míg ott nem éri el az 55%-ot. Fontos eltérés, hogy az oktatásba történő инвестиáció nagyobb, a 18-25 évesek 63%-a jár felsőoktatási intézménybe, addig nálunk csak 45%. Eltérés még az infrastrukturális beruházások iránya, a közösségi vasút, légi – és vízi kikötők fejlesztésére irányult. Nem adósodtak el a költséges autópálya építések miatt, hanem a gazdaság megerősödésével, zömében uniós forrásokból kezdték fejleszteni az elmúlt években.

Példájuk mutatja, hogy ez a sorrendiség volt helyes, mivel semmivel sem lassította a tőkebeáramlást. Eltérés még, hogy sokkterápiát és megszorításokat csak egyszer alkalmaztak (1990-ben), ellentétben a három magyarral. Ennek oka, hogy nem voltak jelentős egyensúlyi problémáik az erős belső piac és a növekvő foglalkoztatottság miatt. Mindez oda vezetett, hogy a bruttó bérszint (2010-ben) már 50-60%- al volt magasabb a magyarnál. Jelentős eltérés még a tudatosan fejlesztett hazai kkv-szektor, ami a legnagyobb foglalkoztató és jelenleg is dinamikusan bővül. Továbbá kiemelem a kimunkált regionális fejlesztési rendszert, mivel nálunk még ma sincsenek működő régiók. Fontos eltérés még, hogy a munkanélküliség elől a mezőgazdaságba és a külföldi munkavállalás fele mozdultak el, míg nálunk a szociális ellátó rendszerekbe. Ebből is látszik, hogy a vidék munkahelymegtartó képessége kulcskérdés. Végül pedig kiemelem még a gazdasági elit nem csak angolszász, hanem jellemzően frankofón (és némiképp német) képzettségét és műveltségét, ami talán adekvátabb választ adhatott az átalakulás kihívásaira egy kontinentális európai országban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Kuklinski, A.R.; „Space Economy and Regional Studies in Poland.” United Nations Center for Regional Development, Nagoya, 1982.
2. ICEG Európai Központ- Világgazdaság; „Konvergenca a csatlakozó államokban. 2003/1 Jelentés.” Budapest 2003. június 16.
3. ICEG EC- Világgazdaság; „A csatlakozó államok konvergenca-indexe. 2004/1 Jelentés.” Budapest 2004. június.
4. Bleaney, M. et al; „Testing the endogenous growth model: public expenditure, taxation and growth over the long run”; Canadian Journal of Economics 34/ 2001, No1.
5. Aghion, Ph., Carroll, E., Garcia-Penelosa, C.; „Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories”; Journal of Economic Literature, Vol 31, No.1., 1999.
6. Barro, J.R., Sala-I- Martin, X.; „Economic Growth (Second Edition)”, Massachusetts Institute of Technology, 2004.
7. Barro, J.R., Sala-I- Martin, X.; „Regional Growth and Migration: Japan-US Comparison”. Working Paper No 4038; National Bureau of Economic Research, March 1992.
8. Horváth, Gy., Rechnitzer, J. (szerk.); „Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.” Pécs, MTA RKK, 2000.
9. Sipos, B.; „Vállalati Prognosztika”, Pécs, 1999.
10. Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland 2001.”; Year XLIV; Warsaw.
11. Central Statistical Office; „Statistical Yearbook of the Regions-Poland 2002.”; Warsaw.
12. Rumsey, D., Wiley, J.; „Statistics For Dummies”; 2003 Wiley Publishing, Inc.,
13. Nemeskéri Zs.: „A régiók fejlődése és konvergenciája Kínában” Pécs 2003, PTE TTK FEEFI
14. Gazdag L.: „A hiányzó egyenlet probléma” Pénzügyi Szemle 2002/ 10. Budapest PM.
15. Pusztai J., Sztyrak, A.: „A lengyel regionális fejlődés a neoklasszikus modell alapján” In: Tér és társadalom, MTA Regionális Kutatások Központja, 2005. 3-5.
16. Magyar Nemzet, Kitekintő. 2010.dec.31. Stier Gábor, Waldemar Pawlak interjú

8. SUMMARY

Divergence in Polish regional system

The global economy is driven by three interlocked processes: globalization, competition and innovation. None of them would be possible had not the other two existed.

During the last 10-15 years a growing territorial polarization is observed. The growth of the territorial differences can be explained on the grounds of the exogenous and the endogenous factors of development. These disparities are both the products of more distant history, and the results of recent processes.

In the present essay the development of the Polish regions is discussed. My goal is to present their current situation, dynamics of their growth more than 10 years after the political system transformation. The voivodeships development is described by means of economic, social, and environmental sources, in which mutual relationships and proportions determine their growth path.

The growth rates of recent years and the traditional industrial structures do not support the thesis of quick convergence. However, the main regions and the Western border territories are developing dynamically. Consequently, a relatively durable gap can be expected, as well as increased regional differentiation within the country.

In these underdeveloped Polish regions, bigger structural barriers have been met, where a significant participation in agriculture, mining, weapon industry, and former state farms are found. These areas are the primary beneficiaries of the state subsidies that initiate the restructurisation and diminish the social issues.

Proper macro politics are required, the goals of which are economic growth, decentralization and regional endogenous potential movement, which will enable Poland to reach the European Union's level of development.

9. FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ács, J.Z., Varga A.; „Térbeliség, endogén növekedés és innováció.” Tér és Társadalom XIV. évf. 2000.
- Aghion, Ph., Carroll, E., Garcia-Penelosa, C.; „Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories”; Journal of Economic Literature, Vol 31, No.1., 1999.
- Albert, A. (Wojciech Roszkowski), „Najnowsza historia Polski 1914- 1993. I-II.k., London, 1994.
- Bachtler, J.- Downes, R.- Gorzelak, G.; „Transion, Cohesion and regional Policy in Central and Eastern Europe.” Ashgate Publishers, Aldershot, 2000.
- Bachtler, J.- Downes, R.; „Regional Development in the Transision Countries: A Comparative Assessment.” ; European Planning Studies, 1999.
- Bal T., Matlegiewicz M.; „Euroregion Pomerania jako forma współpracy przygranicznej.”; Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecinskiego, Nr 242 Prace Wydzilu Transportu i Łacznosci Nr 14; 1998.
- Balcerowicz, E.: The Impact of Poland’s EU Accession on ist Economy, CASE (Center for Socail and Economic Research, Warsaw, 2007
- Balcerowicz, L.; „Poland’s Transformation”; Finance and Development, Vol. 37, No.3., Washington DC, 2000.
- Baltowski, M., Mickiewicz, T.; „Privatisation in Poland: Ten Years After.”; Post-Communist Economies 12/ 2000, No 4.
- Banski Jerzy; „Theory and Concept of Polish Problem Areas.”; Przegląd Geograficzny T.LXXI.; 4,1999.
- Barde, J.P.; „Valuing the Environment, Six case Studies”; Earthscan Publications Ltd., London, 1991.
- Barow,M., Lengyel, I., Welch, R.; „Local Development and Public Administration in Transition.”; József Atilla University Szeged, Hungary 1998.
- Barro, J.R., Sala-I- Martin, X.; „Economic Growth (Second Edition)”, Massachusetts Institute of Technology,2004.
- Barro, J.R., Sala-I- Martin, X.;” Regional Growth and Migration: Japan-US Comparition”. Working Paper No 4038; National Bureau of Economic Research, March 1992.
- Barro, J.R., Sala-I- Martin, X.;”Convergence Accross States and Regions”, BPEA, 1:1991.
- Barro, J.R., Sala-I- Martin, X.;”Convergence”, Journal of Political Economy, 1992.
- Barro, R.J.- Sala-i-Martin; „Economic Growth”; NY McGraw- Hill, 1995.
- Barro, R.J.-Mankiw-Sala-i-Martin; „Capital Mobility in Neoclassical Models of Economic Growth.” American Economic Review, 1995.
- Barro, R.J.-Sala-i-Martin; „Regional Growth and Migration: A Japan-Us Comparision.” ; Journal of the Japanese and International Economies, 1992.
- Bartłomiej, Kaminski; „The Role of Foreign Investment and Trade Policies in Poland’s Accession to the EU.” ; World Bank Technical Paper No 442, 1999.
- Berbeka, K., Berbeka J.; „ Impact of Implementation of the Folloing Directives: on Urban Wastewater Treatment Plants and in the Quality of Drinking Water on Households’. Budgets in Poland”; Report submitted by The Regional environmental Center to the Ministry of Environmental Protection under the project PHARE 4,2., 1999.
- Bessenyei István; „A gazdasági növekedés alapvető elméletei”; Egyetemi Jegyzet, Pécs, JPTE 1995.

- Bialynicki-Birula, P., Mamica, L.; „Układ instytucjonalny województwa tarnowskiego, wstęp do badań nad konkurencyjnością regionu.”; Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie; 1998, Nr 517.
- Bialynicki-Birula, P.; „Instytucjonalne uwarunkowania restrukturyzacji gospodarki województwa tarnobrzskiego.” Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie; 1997, Nr 496.
- Bieda M., Prusek A.; " Strategiczna diagnoza gospodarki regionalnej w warunkach transformacji prorynkowej." (Strategic Dignosis of the Regional Ecopnomy Under the Conditions of Promarket Transformation); Zeszyty naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie Nr 453, Katedra Gospodarki Regionalnej; 1995.
- Bleaney, M. et al; „ Testing the endogenous growth model: public expenditure, taxation and growth over the long run”; Canadian Journal of Economics 34/ 2001, No 1.
- Bratkowski. A., Grosfeld, I., Rostowski, J.; „Investment and Fiance in de novo Private Firms: Empirical results from the Czech Republic, Hungary and Poland.”; CASE-CEU Working Paper Series, No. 21, 1998.
- Buday- Sántha, A.; „Környezetgazdálkodás”; Budapest, 2002. Dialog- Campus
- Buday- Sántha, A.; „Környezetvédelem- vidékfejlesztés-agrártermelés”; Pécs, 2002.
- Buday-Sántha, A.; „Agrárpolitika- vidékpolitika.” Budapest- Pécs, 2001. Dialog-Campus
- Cartographia Világatlasz, Budapest, 1999, pp.40, 215.
- CBOS (Public Opinion Research Center); Beata Rogulska; "Support for the Poland's Integration with the European Union and Opinions on the European Convent."; 2002 March.
- Central Statistical Office, Poland; „Environment 2000”; Information and statistical papers, Warsaw, 2000.
- Central Statistical Office; „Biuletyn Statystyczny GUS.”, nr 6/2001.
- Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland 2001.” Warsaw , Year XLIV.
- Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2001”; Year XLIV, Warsaw.
- Central Statistical Office; „Informacja o sytuacji społeczno- gospodaczej województw.” Kwartalnik, Rok IV; Warszawa, Listopad 1999.
- Central Statistical Office; „Powierzchnia i ludnosc w przekroju terytorialnym 1997.”; Warszawa, 1997.
- Central Statistical Office; „Statistical Yearbook of the Regions-Poland 2002.”; Warsaw.
- Concise Statistical Yearbook of Poland 2001”, CSO, Year XLIV, Warsaw.
- Central Statistical Office; „Concise Statistical Yearbook of Poland. 2009”; Warsaw.
- Council of Europe; „Recent Demographic Developments in Europe.” Council of Europe Publications, Strasburg, 1999.
- Davis, Norman: „History of Poland.”, Columbia University, 1982.
- Davis, Norman: „Európa története, Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- De Broek, M.; „Growth in Transition: What are the Lessons Learned?”; IMF Research Bulletin, Vol. 1., No.3., Washington DC, December, 2000.
- Deichmann Uwe, Henderson Vernon; „Urban and Regional Dynamics in Poland”.
- Denzin, K. Norman – Lincoln S. Yvonna (ed.): The Landscape of Qualitative Research: Theories and Issues, Second edition, 2003, SAGE Publications, USA
- Department for International Development; „Poland: Country Strategy Paper 1998.”; British Know How Fund for Poland, London.
- Doliwa- Klepacki Z. M., 2000: Integracja Europejska. Temida 2, Białystok.
- Dziennik Ustaw, tekst jednolity\1999,
- Dziennik Ustaw, 103\1998,

- Dziennik Ustaw, 91\1998,
 Dziennik Ustaw, 96\1998,
 Dziewonski K., Korelli P.; „Migration and settlement: 11. Poland.”; International Institute for Applied Systems Analysis; Luxemburg, Austria, October 1981.
 Elekes T.; Az erdősültség változása egy vulkáni fennsík peremi kistérségben. In: Ember és környezet-elmélet, gyakorlat. PTE Földrajzi Intézet, Pécs, 2001.
 Elekes T.; Ökopottíp kategóriák elhatárolása egy vulkáni fennsík peremén.- Földr. Közl. 1-2. Szám. Budapest, 1999.
 EnegySys; „Compliance with the European Union Air Pollution Emission Standards. Cost of Alternative Strategies for Reducing Sulphur Emissions”; Warsaw, 1997.
 Enyedi, Gy. (ed.); „Társadalmi- területi egyenlőtlenségek Magyarországon.” Budapest, 1993.
 Enyedi, Gy.; „Regionális folyamatok Magyarországon az átmeneti időszakban.” Budapest, 1996.
 Erdős Tibor; „Fenntartható gazdasági növekedés”; Akadémiai Kiadó, Budapest 2003.
 Erdősi Ferenc: Európa közlekedési földrajza, Budapest, 2000.
 Erdősi, F.; „Európa közlekedése és a regionális fejlődés.” Budapest- Pécs, 1999.
 European Commission; „Regular Report on Poland’s Progress toward Accession”; Brussels, 2001.
 European Commission; „Structural Actions 2000-2006.Commentary and Regulations.” Brussels, 2000.
 Fajerek A.; „Rozwój regionów pogranicza Polski”(Development oh the Border Regions of Poland); Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie Nr 453, Katedra Polityki Ekonomicznej I Programowania Rozwoju, 1995.
 Fajferek Antoni; „Development of Poland’s Provinces between 1990-1993.”; Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie; 1997, Nr 483.
 Freyberg, E.: How effective are regional development policies? Warsaw School of Economics, 2008
 Gawlikowska-Hueckel, K.-Strzala, K.- Sobczak, D.;” Mapa ryzyka inwestycyjnego ujecie regionalne.”; IBGR, Warszawa, 1997.
 Gazdag László: „A hiányzó egyenlet probléma” Pénzügyi Szemle 2002/ 10. Budapest PM.
 Gora, M; „Labour Market in Poland: Diagnosis and Selected Proposals”; mimeo, 2000c.
 Gorka, K et al; „Wymagania ochrony srodowiska a konkurencyjnosc przedsiebiorstw”, in „Szanse i zagrozenia rozwoju przedsiebiorstw w Europie Srodkowej i Wschodniej.”; EA, Poznan, 1997.
 G. Gorzelak (1997): „Polityka panstwa w obliczu przekształcen strukturalnych polskiej przestrzeni”, (w:) G. Gorzelak (red.) Przemiany polskiej przestrzeni, EUROREG, Uniwersytet Warszawski
 Gorzelak, Grzegorz; „Dynamics and Factors of Local Success in Poland.”; European Institute for regional and Local Developement and Center for Social and economic research, Warsaw 1999.
 Gorzelak,G: (1999b). „ Regional Policies and regional Capacity-Building in Poland..in: Brusis, M.(Ed). Centrum fuer A.P.
 Government Centre for Strategic Studies; „Poland 2000-2001. The Economic Performance”; Warsaw, May 2001.
 Government of Poland,” Pre- Accession Economic Programme.”; Warsaw, 2002.
 Grootaert, C.; „Poverty and Social transfers in Poland”; World Bank Policy Research Working Paper No.1440, 1995.
 Hajdú, Z.(szerk.); „Regional processes and spatial structure in Hungary in the 1990’s.” Pécs MTA RKK, 1999.

- Hak, T. (ed) „Developing Local and regional Environmental Action Plans.” The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, July 1996.
- Hank, Tomas; „Developing Local and Regional Environmental Actions Plans, Case Studies of Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland and the Slovak Republic.” ; The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe; Budapest, July 1996.
- Henderson, J.V.; „The Effects of Urban Concentration on Economic Growth.” NBER Working Paper No7503, 1999.
- Hoenekopp, E., Golinowska, S., Horalek, M.; „Economic/Labour Market Development and International Migration- Czech Republic, Poland, Germany”. Federal Labour Office, Nuremberg, 1999.
- Horváth, Gy. (szerk.); „A régiók szerepe a bővülő Európai Unióban.” Pécs MTA RKK, 2000.
- Horváth, Gy.(ed.); „Regions and Cities in the Global World.”. Pécs, MTA RKK, 2000.
- Horváth, Gy., Rechnitzer, J. (szerk.); „Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.” Pécs, MTA RKK, 2000.
- <http://biurose.sejm.gov.pl/teksty/i-686.htm>; Rasz H.; „Euroregiony na granicach Polski.”
- <http://mazurek.man.lodz.pl>
- <http://strategia.dolnyslask.pl>
- <http://www.ampl-weh.org.hu> ("Lengyelország 2000, Üzleti kalauz")
- <http://www.bydnet.com.pl>
- <http://www.carpathian.euroregion.org/educat/pl>
- <http://www.europradziad.kalcyt.pl>
- <http://www.euroregion-glacensis.ng.pl>
- <http://www.euroregion-tatry.pl>
- <http://www.exporter.pl>
- <http://www.lubuskie.pl>
- <http://www.malopolska.mw.gov.pl>
- <http://www.mazovia.pl>
- <http://www.niemen.suwalki.com>
- <http://www.paiz.gov.pl>
- <http://www.pl-info.net/en/regions/mazury>
- <http://www.rze.pl>
- <http://www.stat.gov.pl>
- <http://www.strategia.qda.pl>
- <http://www.tc.ciechanow.pl/arch/990810/rcsc.htm>
- <http://www.ukie.gov.pl>
- <http://www.umwo.opole.pl>
- <http://www.um-zachodniopomorskie.pl>
- <http://www.viadrina.org.pl>
- <http://www.wielkopolska.pl>
- <http://www.wojewodztwolubelskie.republika.pl>
- ICEG EC- Világgazdaság; „A csatlakozó államok konvergencia-indexe. 2004/1 Jelentés.” Budapest 2004. június.
- ICEG Európai Központ- Világgazdaság; „Konvergencia a csatlakozó államokban. 2003/1 Jelentés.” Budapest 2003. június 16.
- Instytut Badan nad Gospodarka Rynkowa, Gdansk; „Mapa Ryzyka Inwestycyjnego Ujecie Regionalne.”, Warszawa 1997.
- Instytut Badan nad Gospodarka Rynkowa: „Model Instytucjonalny Polityki Rozwoju Regionalnego w Polsce.”, Warszawa 2000.
- Jánossy Ferenc (1966): „A gazdasági fejlődés trendvonalai és a helyreállítási p.” KJK. Budapest
- Jasienica P., „Polska Piastów.”, Varsó, 1989.

- Karaczun, Z., Peszko, G.: „Koncepcja krajowego programu gospodarki wodnosciekowej i wdrożenia wymagań prawa europejskiego w tym zakresie”. Maszynopis, Warszawa, 1999.
- King, R., Rebelo S.: „Public Policy and economic growth: developing neo-classical implications.”; *Journal of Political Economy*, Vol 98, 1990.
- Klima S.: „Regionalna politika ekologiczna w procesie transformacji gospodarki.”; *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie*, 1997, No.485.
- Klima Stanisława; „Problems of the Environmental Protection in the Polish-Slovak Frontier Area.”; *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie* Nr 453, 1995.
- Klima Stanisława; „Regional Ecological Policy in the Process of Ecological Transformation.”; *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie* Nr 485, 1997.
- Kocsis Györgyi; "Az EU-bővítés kilátásai. Küzdő tér."; HVG 2001.11.03.
- Kolko J.; „Can I Get Some Service Here: Transport Costs, Cities, and the Geography of Service Industries.” Harvard University, 1999.
- Komornicki Tomasz; „Transformation of the migrational processes in Poland (1988-1994).”
- Kondracki Jerzy: "Geografia regionalna Polski". Warszawa, 2000, pp. 11-31.
- Kornai János: „Anti- equilibrium”, KJK, Budapest 1971.
- Kotlarek, Zbigniew: Programme of Motorway and expressway construction in Poland in 2008-2013 in the context of Transeuropean Transport Network (TEN-T) corridors, Helsinki, 2008.11.06.
- Kovács, I.Pálné: Europeanisation of Territorial Governance in Three Eastern/Central European Countries, in.: *Halduskultuur*, 2009, vol 10, pp.40-57.
- Krakow University of Economics; „Analiza skuteczności działania instrumentów ekonomicznych ochrony środowiska w Polsce”; Report for the Ministry of Environment, Krakow, 1999.
- Krugman, P. (1991) *Geography...* Cambridge, MIT
- Kudłacz T.: „Uwarunkowania rozwoju polsko- słowackiej strefy przygranicznej.” (Factors and Barriers of the Polish- Slovak Frontier Area Development); *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie* Nr 453, Katedra Gospodarki Regionalnej, 1995.
- Kudłacz, T.: „Zmiany w strukturze działowej gospodarki województw Polski południowo-wschodniej w latach 1989-1993.”; *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie*; 1996, Nr 470.
- Kuklinski, A.R.: „Space Economy and Regional Studies in Poland.” United Nations Center for Regional Development, Nagoya, 1982.
- Kulesza, Michał (2000): „Die Verwaltungsreform und die Funktionen neuer regionaler Strukturen in Polen im Kontext der EU Erweiterung”, *Cappenbergers Gespräche der Ferien vom Stein-Gesellschaft* 2000, No.30-31, pp.94-122.
- Kulikowski Roman; „Changing Spatial Patterns of Polish Agriculture and Some Comparisons with EU Agriculture.”, 1999
- Kulikowski Roman; „Transformation of Polish Agriculture after 1989.”; *Rural Geography and Environment*, 2nd Moravian Geographical Conference CONGEO’97.
- Kuznar R.; „Euroregion Karpacki- przesłanki powstania, uwarunkowania współpracy.”; „Sprawy międzynarodowe” PISM 1994, nr 3, 73- 76 old.
- Lengyel Köztársaság Budapesti Nagykövetsége, Közgazdasági-kereskedelmi osztály; „Az Európai Uniónak a lengyel mezőgazdasági-élelmiszeri szektorra vonatkozó sztereotípiái.”; *Információ* 2001/1 2001. január.
- Lengyel Nagykövetség Közigazgatási-Kereskedelmi Osztálya; "Lengyelország 2000, Üzleti Kalauz." Budapest 2000

- Levy, R.; „Re-engineering audit and performance management system for multi- level governance the European Union experience.” International Review of Administrative Science, 1998.
- Lobatch, A.I.: EU membership and growing regional disparities: Poland’s strategy options to optimise structural transfers from the Union, Belarus State Economic University, Belarus; <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/NISPAcee/UNPAN018524.pdf>; 2009.08.29.
- Lovász György; A földrajzi környezetkutatás elméleti és módszertani kérdései. - Földr. Ért. 2-3. füzet. 1981.
- Maciej, Borsa; „Az új lengyel régiók az Európai térfejlődésben.”, Pécs, MTA RKK, 2000.
- Maddison, Angus: „The world economy in the 20th century”, OECD, Paris, 1989
- Maddison, Angus: „The world economy: Historical Statistics”, OECD, Paris, 2003
- Malendowski W., Ratajczak M.; „Euroregiony. Polski krok do integracji.”; ALTA2; Wrocław 2000.
- Malgorzata Bednarczyk: „Inwestycje zagraniczne a rozwój przedsiębiorstw w województwie krakowskim”.(Külföldi befektetések és vállalatok fejlődése krakkói vajdaságban.)
- Mamica Ł.; "Instytucjonalne uwarunkowania restrukturyzacji gospodarki wojwództwa kieleckiego."(Institutional Conditions of Restructuring in the Economy of Kielce Province.); Zeszyty naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie Nr 496, Katedra Gospodarki i Administracji Publicznej; 1997.
- Mankiw N.K. „Makroökonómia”; Osiris, Budapest 2002.
- Mayo, S.K, Stein, J.I.; „Housing and labour market distortions in Poland: Linkages and policy implications.” Policy Planning and Research Staff Report INU 25, World Bank, Washington, D.C., 1988.
- Michaeln Kapoor: „The curse of unemployment”; Business Central Europe, July/August 2001.
- Ministerstwo Gospodarki; „Paport o stanie gospodarki w roku 2000.”
- Ministerstwo Gospodarki; „Polska 2001. Raport o stanie gospodarki.”
- Ministry of Agriculture and Rural Development; „Agriculture and food economy in Poland.”; Warsaw, September 2001.
- Ministry of Regional Development; „Narodowa Strategii Rozwoju Regionalnego 2001-2006”.
- Morgan, K.(ed.); „Regional Development Agencies.”; Theme issue- Government and Policy 6., 1999.
- Myrdal G., „Economic theory and underdeveloped regions”, Harper and Row 1957
- Nabli Mustafa; „Financial Integration Vulnerabilities to Crisis and EU Accession in Five Central European Countries.” ;World Bank Technical Paper No 439. 1999.
- Nemeskéri Zsolt : „A régiók fejlődése és konvergenciája Kínában”Pécs 2003, PTE TTK FEEFI
- Nick Spiro; „Off limits. Poland’s pension funds stay local.”; Business Central Europe July/August 2001.
- OECD; „Industry in Poland. Structural Adjustment and Policy Options.” Paris, 1992(a).
- OECD; „Poland”, OECD Economic Surveys, June 2002.
- OECD; „Regional Development Problems and Policies in Poland.” Paris, 1992(b).
- OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, ISBN 978-92-64-04926-0; Paris 2009
- OECD Territorial Reviews, Poland. OECD, Paris 2009
- Annex 1.A1. Econometric Model to Measure Regional Economic Growth
- Opallo M, „Industry and Spatial Development in Poland” European Spatial Research and Policy, Vol. 2., 1. Nov.2000.

- Perényi József, „Lengyelország története.”, Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.
- Phelps, Edmund: 'The Golden Rule of Accumulation: A Fable for Growthmen.' American Economic Review, 51; Sept 1961.
- Pogodzinski, J.M.; „The effect of housing market disequilibrium on the supply of labor. Evidence from Poland 1989-1990.” Real Estate Economics, 23, 1995.
- Probáld Ferenc, „Európa regionális földrajza.”, ELTE Eötvös Kiadó, 2000.
- Pronobis W.; „Polska i Swiat w XX wieku.”; Editions Spotkania, wydanie drugie, poprawione.
- Pronobis Witold, „Polska i swiat w XX wieku.”, Editions Spotkania.
- Przybyla Z.; „Euroregion Nysa- pierwsze doswiadczenia.”; Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wroclawiu, Polityka regionalna Nr 689, 1994.
- Pusztai József: A kistérségek versenyképességének tényezői, In: A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben, 2001, Csíkszereda, konferenciakötet
- Pusztai József: „A Baranyai és vasi falvak gazdasági, társadalmi helyzete (1.); Falu, Város, Régió. 1999/10. Kiadó: VÁTI Kht. Budapest
- Pusztai József: „A Baranyai és vasi falvak gazdasági, társadalmi helyzete (2.); Falu, Város, Régió. 2001/2. Kiadó: VÁTI Kht. Budapest
- Pusztai József: „A lengyel regionális fejlődés a neoklasszikus modell alapján” In: Tér és társadalom, MTA Regionális Kutatások Központja, 2005. 3-5.
- Rechnitzer, J.; „A területi stratégiák.” Budapest –Pécs, 1998.
- Rigóczki Csaba, „Gazdaságföldrajz.”, A Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Kft. Kiadványa.
- Robson, Colin: „Real World Research” (Second edition), 2002 Blackwell Publishing, USA, Malden
- Romer, David: „Advanced Macroeconomics”, McGraw-Hill, 2006, NY. USA
- Rumsey, D., Wiley, J.; „Statistics For Dummies”; 2003 Wiley Publishing, Inc.,
- Rzadowe Centrum Studiów Strategicznych: „Poland 2000. The concept of the policy of spacial development of the country.” Warszawa, 1997.
- Rzadowe Centrum Studiów Strategicznych: „Poland 2000. The concept of the policy of spacial development of the country.” Warszawa, 1997.
- Sadownik, A.; „Integracja europejska jako czynnik rozwoju regionalnego.” Biuletyn Analiz UKIE, 1998.
- Samsonowicz, Lepkowski H., „Polska. Losy panstwa i narodu.”, Varsó, 1992.
- Swianiewicz, Pavel (2000): Institutional Performance of Local Government Administration in Poland, Catholic University of Lublin, Lublin
- Sieminski J.L.; „Zagospodarowanie przestrzenne polsko- litewskich obszarów transgranicznych.”(Spatial organization of the Polish- Lithuanian border area.); Przegląd Geograficzny T.LXXI /3,1999.
- Sierak, J., Galazka, A., Grzymala, Z.; „Investement Needs of Polish Gminas.” Research Report commissioned by the Word Bank’s Municipal Finance Project, Warsaw, 1997.
- Sipos, B.; „Vállalati Prognosztika”, Pecs, 1999.
- Solow, R. M.: „Perspectives on Growth Theory”, Journal of Economic Perspectives, Vol.8.No. 1.
- Stasiak Andrzej, „The new administrative division of Poland.”
- Statistical Bulletin CSO No6/2001.
- Szczepaniak M.; „Pradziad- Euroregion na pograniczu polsko-czeskim.”; Przegląd Zachodni nr 3/288, 1998.

- Szerződés az „Sprewa- Nysa- Bóbr euróregió” alapításáról megkötött RP Gminák Egyesülete Euróregió „Sprewa- Nysa- Bóbr” és német Egyesület „Spree- Neisse-Bober” között.
- Szokolay Katalin, „Lengyelország története.”, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.
- Szymla Z.; „Przekształcenia własnościowe gospdarki w Polsce południowe- wschodniej.” Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie; 1996, Nr 470.
- Tóth József; A településhálózat és a környezet kölcsönhatásának néhány elméleti és gyakorlati kérdése. - Földr. Ért. 30, 1981
- Tóth József; A terület- és településfejlesztés kölcsönhatása és egysége. - Comitatus. 10.szám., 1993.
- Tragalski, Jan: „System innowacji i przedsiębiorczosci w województwie krakowskim”.(Innovációs és vállalkozási rendszer a krakkói vajdaságban.), 1999
- Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Koordynacji i Monitorowania Pomocy Zagranicznej; " Okresowa inforacja NT programów Phare, Sapard, Ispa."; kwiecień 2001.
- Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Polityki Integracyjnej, Biuletyn Analiz UKIE nr 8, január.2002;"Informacja w sprawie Raportu Okresowego Komisji Europejskiej o postępach Polski na drodze do członkostwa w Unii Europejskiej".
- Van dan Berg, L.-Braun, E.-van der Meer, J.; „The organizing capacity of metropolian regions.” Government and Policy 3, 1997.
- Veress József (szerk.): „Gazdaságpolitika”, Aula Kiadó, BKÁE, Budapest, 1999
- World Bank; „Poland- the Functioning of the Labour, Land and Financial Markets: Opportunities and Constraints for Farming Sector Restructuring.” World Bank Country Study, Washington DC, 2001b.
- World Bank; „Poland’s Labour Market, the Challenge of Job Creation.” World Bank Country Study, Washington DC, 2001a.
- www.mg.gov.pl
- www.paiz.pl
- Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie 1998, No 519,
- Zgliniski, W.; „Kształtowanie się rolnictwa strefy podmiejskiej Warszawy.”; Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, 1995.
- Zgliniski, W.; „Transformation of State Farms in Poland Ownership Patterns.” Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, 1998. Elekes T.
- The Statesman’s Yearbook, 2005.
- „Portrait of Regions”, Eurostat.
- „Prognoza ludności Polski według województw.”, CSO, Warszawa 2000.
- „Fejezetek a regionális gazdaságtan tanulmányozásához”, Győr- Pécs 1994.
- „Polska. Wstępny Narodowy Plan Rozwoju 2002-2003.”, Warszawa, Styczeń 2002.

10. MELLÉKLETEK

Ábrák

Függelék